

S A S

VEGYES TÁRGYU

I R A T O K

A Z

OLVASNI ÉS TUDNI MÉLTÓ

MINDEN ÁGAIBÓL.

TÖBB TUDÓSOKKAL EGYESÜLVE

KIADTÁK

THAISZ és CSERNÉCZKY

I. KÖTET.

PESTEN,
KÖNYVÁROS WIGAND OTTO SAJÁTJA.

Megjelent Januarius 15. 1831.

304278

Csak mindenoldalu vizsgálat által lehetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

*Gróf Széchenyi István
Hitel.*

Nyomtatta Landerer Pesten.

F o g l a l a t.

	lap.
A' francia akademiákról vagy tudós társaságokról.	
Sup. Kis János.	1
Nellinek, H.	6
Vilma. Deveseri Gyula	7
A' Homoeopathika Angliában. A. Balogh Pál	26
Hazafüi javallatok. F.	42
Thaisz Andráshoz. Horvát József Elek	43
Valósulás. Cs.	44
Dumont, vagy a' Keresztyének raboskodása Algirban. Edvi Illés Pál.	45
Az oroszlan és kölyke. Mese. Bóta János.	59
A' Kávézenikék. Fő Hadnagy Kiss Károly	60
Epigrammák. L. F. K.	68
Mind lelkünk, mind testünk egészséges legyen.	69
Gondolatok. Th.	70
A' magyar törvény elsőbbségeinek némelly vonásai, V. Ferdinand Király megkoronáztatása alkalmazos- ságára, mint egy szó a' maga idejében. Thaisz András.	71
A' furj és a' kanári madár. Mese. Th.	100
Pope próbája a' kritikáról. Super. Kis János.	101
Bucsuszó. Hamvai.	120
A' kesergő leányka. Cs.	121
Arva violák. Hamvai.	122
Egy farkasnak epitaphiuma	125
Népdal. Hamvai.	126
Néhai professor Vályi Nagy Ferenc rövid életirása	127
Ujabb példája a' Tótok magyar hazafüségának. K. P.	128
Ó-budai határon ujjonnan felfedezettett romai régiségek. K. P.	130
Epigrammák. L. F. K.	132
Erdélyi kormányzékü tanácsos Felső - Szállaspataki Kenderesi Mihály élete.	133
Magyar régiség. Bethlen Gábor levele a' török muftihoz. Közli Thaisz András.	148
Napkeleti jeles mondások.	151

1841

1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

A' frantzia akademiákról vagy tudós társaságokról.

Frantziaországban régtől fogva három akademiák virágzottak: a' *tudományok' akademiája*, a' *felülírások' és szép mesterségek' akademiája* és a' *frantzia akadémia*. Ezen tudós társaságok, mellyeket a' fejedelmi bőkezűség fundált és hatalmasan gyámolít, nagy mértékben nevezetessékké tették magokat.

A' *tudományok' akademiája*, mellynek főtzélja a' természet vizsgálása, 1666^{ban} fundáltatott és 1699^{ban} megújittatott és szebb rendbe vétetett. Egy tudós társaság sem egyesített magában annyi híres neveket, mint ez. Ollyan szerentsés időszakaszban lépett-fel, mellyben minden országokból fogadhatott nagy felalálókat és vizsgálókat sajátjaivá. 'S egész a' legújabb időkig számtalan olly férjfiakkal ditsekedhetett, kiknek nevei az emberi ész történeteiben mindenkor tisztelettel fognak emlegettetni.

Ezen tudós társaság azon kívül, hogy a' tudományok' lelkét minden nemzetekre terjesztette, az izlést is igen tökéletesítette, midőn az ítélő-tehetség igaz törvényeit gyakorlotta, és így hathatósan tanította. A' pontosság, a' rend és a' világosság a' jó izlésnek igaz tulajdonságai, 's ezekben áll az igaz szépség. A' *tudományok' akademiája* szintén olly szerentsésen előmozdította ezen igaz izlést is, valamint az észnek és a' dolgok' mértékének tudományait és mesterségeit, 's ezekkel együtt azt a' lelket is, melly az eszközöket szorosán a' tzelhoz szabja és alkalmaztatja.

A' *felülírások' akademiája*, melly hasonlóképpen a' 17^{dik} század' közepén állott-fel, a' felülírásokra nézve ugyan keveset tett, de az tsak mellékes tzelja is volt; ellenben az emberi értelemnek az is

igen fontos szolgálókat tett. Ha szintén a' frantzia szép elmék más tudós nemzetek' nagy antiquariusinak nehéz-járásu fundamentomosságával 's kritikusaiknak a' régiekben való minden tudóságával általjában nem birtak is; még is ott, a'hol egy éles tekintet 's könnyü öszve hasonlítás elégséges volt, sokszor szerentsésen magyaráztak, 's ki bátorkodnék az olyanoktól millyenek Casauban, Saumaise, du Valois, Frenet 's többek voltak, a' legnagyobb philologusok között való helyet megtagadni? — Azon kívül ezen tudós társaság nem tsak a' Görögökre és Romaiakra szoritotta magát, a' hazai régiségekre, Frantziaország' történeteire, a' napkeletiek' megesmertetésére is kiterjeszkedett, 's a' diplomatikában, numismatikában, utazások' leírásában 's a' régiek' fordításában is jeles és maradandó - betsü munkákat ajándékozott. Különösen felébresztette a' régiek' szeretetét a' sok fordítások által, mellyeket azokból részszerint némelly tagjai készítettek, részszerint készítésekre másokat felélesztettek. Ezen fordítások, ha szintén nem egészen hiven adják is az eredeti írásokat, de tzeljokat még is elérték. A' Frantziákkal a' régiekről sok hasznos esmereteket közöltek, még pedig olyan móddal, melly az olvasástól nem tsak el nem ijesztett, hanem inkább arra édesgett. XIV. Lajos' idejében a' Frantziák már a' régi Görögök' és Rómiaiak' írásait mind olvashatták a' magok kimiveltetése végett saját nyelveken türhető fordításokban. Mikor megyünk mi Magyarok tsak annyira is?

A' *frantzia akademia*, mellyet 1635^{ben} Richelieu állított-fel, a' nyelvtudománnyal, ékesszóllássai és költés' mesterségével foglalatосkodott. Ennek érdekeit Fénélon röviden, de velősen előadja következő szavaiban. „Miolta tanult és kimivelt emberek a' nyelv' igaz reguláira visszatértek, azolta az írók nem élnek ugy vissza, mint az előtt a' szóval és az értelemmel; egy olly írásmód jött szokásba, melly egyszerűbb, természetibb, rövidebb, velősebb, meghatározottabb és tisztább, mint a' régi volt. A' szók-

hoz már most csak annyiban ragaszkodunk, a' mennyiben gondolatokat fejeznek-ki, 's nem más gondolatokat szenvedünk-meg, hanem csak olyanokat, mellyek igazak, állandók 's a' fennforgó tárgyat illetik. A' tudósság, melly hajdan olly igen pompáskodott, most csak annyira mutatja magát, a' mennyire szükség van reá, még az elmésség is elrejtetik, minthogy a' mesterség' tökéletessége abban áll, ha az egyszerű természetet olly igazán követjük, hogy még az elmésség is természetté váljék. Már ma tehát nem nevezetik elmésségnek és finom ésszék az, a' mi csak vakító képzelődés; egyedül a' regulázott geniust ditsérjük, melly a' belső érzéshez szóll, a' természetet, a' mindenkor 's mindenben egyszerű-ékességüt, szüntelen nyomban követi, melly minden gondolatokat a' józan okoskodás' törvényeihez szab 's az igazon kívül semmit szépnék nem tart; meggyőztük magunkat a' felől, hogy a' virágos írásmód, akarmelley édes és ketsegtető is, soha sem emelkedhetik a' közepszerűségen felül, 's hogy az igazán felséges minden költsönözött tzipraságot megvet 's csak az egyszerűségben találhatik." Az a' szép cél, mellyet Fénélon itt rajzol, a' *frantzia akademia'* jelesebb és nemesebb tagjainak tagadhatatlanul mindenkor szemek előtt volt 's ugyan azért az a' derék intézet, mellyet ők ékesitettek, minden hijánosságai 's üres köszönetései mellett is, méltán áldást érdemel, 's ellene mondhatatlanul megbizonyította azt, hogy egy a' nyelv' tisztaságára vigyázó tudós parlamentom felette szükséges és hasznos, ha valamelley nagy nemzet azt akarja, hogy kimiveltetése szerentsésen eszközöltessék 's nyelve virágzásban maradjon. Különös figyelmet érdemel az is, a' mit a' *frantzia akademiák'* hasznáról Fontenelle, ez a' ritka-talentomu tudós, mond, ki a' *tudományok'* *akademiájának* közel félszázadig secretariusza 's egyik nagy disze volt, ki egész a' legkésőbb vénségig szeretetre-méltó és játszó-elmejü ifju maradt. Ez a' frantzia akademiához, minékutána benne ötven esztendőket eltöltött, ekképpen

szólla: „A' három emberi nyomokat, melyeket Nestor látott, csak nem egészen végig éltem ezen akademiában, melly kétszer ujult-meg szemeim előtt. Hány talentomok, elmék, érdemek következtek itt egymás után, mellyek egyenkint valamely tekintetben mindnyájan tiszteletre-méltók, egymáshoz hasonlítva mindnyájan különbözők voltak! Hányszor változtatta-meg ezen akademia a' maga ábrázatját, hogy minden időkből méltó lehetne azon tzelra, mellyre felállásakor magát szentelte! Ezen társaság, melly minduntalan különbözött 's még is szüntelen egyenlő maradt, majd a' költés' mesterségét, majd az ékesszóllást, majd a' tudományt, majd ismét az elmésséget tette figyelmének főtárgyává. Hoszszas tapasztalásomban bizván azt merem állítani, hogy azon felséges és nemes pályáról, melly elébe van szabva, soha sem fog eltévedni.”

„Régtől fogva és közléről esmerék egy másik híres társaságot, mellyről itten, habár a' szükség nem kívánja is, a' beszédes Nestor' módjára említést teszek. Midőn a' tudományok' akademiája ezen társaságnak egy híres tagja által új ábrázatot nyert, a' végre éledett-fel, hogy a' magasabb tudományok eránt való szeretetet és jobb izlést olly igen elterjeszténé, valamint tsak lehetne. Ezen tudományok az előtt, mint hajdan Egyiptomban, egy bizonyos szent nyelven beszéltek, mellyet tsak papjaik és avattjaik érthettek, az új törvényszerző azt akarta, hogy, a' mennyire lehetne, a' köznyelven beszélnének. Engemet tett tolmátsává, mert számot tartott reá, hogy a' társaság nekem a' nyelv' mesterségére nézve hasznos oktatásokat fogna adni.”

„A' nyelv' mestersége a' gondolkodás' mesterségével szorosabban öszve van kötve, mint az emberek gondolják. A' frantzia akademia tsak szókkal látszik foglalatoskodni; de ezen szóknak sokszor olly finom ideák felelnek-meg, hogy ezeket felfogni 's egészen úgy fejezni-ki, mint őket gondoljuk vagy inkább érezzük, felette nehéz, minthogy más hozzájok nagyon hasonlító ideákkal könnyen eltseréltet-

nek. A' nyelvek nem okoskodás' vagy akademiák' világosításával, hanem számtalan sok egymásba szövődött eseteknek öszvetalálkozása által hozattak-be. Ezen öszvetalálkozás úgy látszik, mintha vak-tában történt volna, 's még is a' nyelvekben egy bizonyos metaphysika uralkodik, melly azoknak szerzőit vezérlette. Nem mintha azon durva 's tudatlan emberek ezen metaphysikát tudva 's szántszándékkal köve tték volna, az egészen esmeretlen volt előttük; de semmi sem vétetett-fel állandóul, a' mi azon természeti ideákkal meg nem egyezett, mellyek a' gondolkodók legnagyobb részében találtattak. A' mi gyülekezetünk' tanátskozás' i is erre tzeloztak; a' mit a' nyelv' szerzői hajdan munka nélkül tettek; valamint a' megnőtt ember is tsak szorgalom és nagy figyelmezés által tanulja-meg a' nyelvet, mellyet a' gyermek a' nélkül, hogy róla gondolkodnék, könnyen megfog."

„Az akademiának egyik leg nehezebb dolga az, hogy nyelvünkben ezen elrejtett metaphysikát, mellyet tsak éles-látásu szem vehet észre, kifejtse. A' rendnek, világosságnak és pontosságnak azon lelke, mellyet az efféle nyomozódások kívánnak, kultsok a' legmagasabb tudományoknak, tsak illendőkép-pen tudjuk hasznát venni. Ennek segítségével az a' tudás, mellyet a' magas tudományok' mesterei nem annyira közölnek, mint tsak távolról, tsaknem elérhetetlen magasságról mutatnak munkáikban, egy bizonyos pontig lejebb szállhat, és nagyobb - számu embereknek érthetővé lehet. Ezen törekedés, melly mind a' három akademiával közös volt, a' legszerentsésebb kimenetellel koronáztatott-meg. Ez nem tsak a' frantzia nyelvet a' finomabb kimiveltség' nyelvévé tette, hanem minden egyéb tudós nyelvekben is nagyon előmozdította az értelmesebben és világosabban írást. A' hosszú és tekervényes periodusok jobban kimentek a' szokásból, 's az előadás jobban bizonyos nyugvó pontok közé szorítatott."

A' tudós társaságoknak Frantziaországban az a' hasznok is volt, hogy mint királyi intézetek, a' tudósoknak és jó-izlésü elméknek az országban bizonyos rangot és még is terhes hivataloktól függetlenséget adtak; ezen ranggal együtt egyszer'smind olyan helyhezetbe jöttek a' tudósok, melly a' polgári társaságnak nagy hasznára vált. Az akademiákban minden-rendü emberek öszveelegyedtek, cardinálisok, ministerek, tzimeres vitézek szintén ugy, mint a' pusztá tudósok. XIV. Lajos mindnyájokat megkülömböztetéssel és betsülettel fogadta. A' tudós név akkor tiszteletben tartatott, holott nálunk némelly főrendüek alig tudnak még ma is a' tudósokról masképp' mint megvetéssel emlékezni.

Egyéberánt Frantziaországban az említett három tudós társaságok 1791^{ben} eltöröltettek 's utóbb 1795^{ben} egy tudós társasággá vegyítették-öszve, melly 1804^{is} *nemzeti intézetnek*, attól fogva pedig Napoleon megbukásáig *tsászári intézetnek* neveztetett. Végre 1816^{ban} mind a' három tudós társaság ismét visszaállitott.

Super. KIS JÁNOS.

N e l l i n e k.

Eros aranykört ad, kebelén fakad égi vígalmunk;

Hymen ölen a' láng hamvadozásnak ered.

Hymen ölébe sietsz; nézd Eros könnyei hullnak —

Nellim kérd Erost, lengjen örökre körül.

H.

V i l m a.

Csend lebegett a' setétlő völgy felett, melly lassulag enyészve tünedezék az esthomályban; parti virágokkal enyelgett a' réti csermely 's reszkettek habjain a' feljött csillagok sugári. Szomorun függött Vári tekintete az alkonyodó tájon 's attól látszott keble nyugalmat esengni; szemeiben könnyek ragyogtak, 's dobogó szívéhez szorítván a' rózsát, mellyet keze tartá, „itt nyugodjál utolsó boldog pillantatom kedves tanuja,” mondá bus előérzetében, mellyel valója küszködött, „itt nyugodjál 's hervadj, mint ez árva szív, mellynek a' sors elragadta mindenét.”

Andalodásából védkiáltó asszonyi szózat költötte fel; az ártatlant oltalmazni mindig kész fegyvert ragadott, 's a' fogadót környező kert azon tája felé sietett, honnan a' sikoltást vélte hangzani. De, midőn a' nyílt ajtón belépett, a' hangok egy távol echo reszketésein elnémultanak, 's egy asszonyalak tűnt el a' fák sűrűje között. Vári megállt, várni, mi történik, de az éj, mint elébb, csendes volt, 's levelke sem ingott a' lombos ágakon. Borzanat rezzenette keresztül az ifju tetemeit, 's a' fájdalom uj erővel visszatért fergetegkint zudult fel melyében. Hosszakat lépve jutott a' lépcsőkhöz, mellyeken világ nem ége már; feljöttekor ugy tetszett, mintha ajtó nyílna, 's lépések hangzanának a' folyosón, mellyen egy elalvó mécs tette homálya a' setétet, 's utolsó lobbanásakor egy férjfi suhant a' szeglet megé.

A' mult alkony emléke 's az esti jelenet különös erővel hatottak Vári lelkére, meg nem fejthette, a' történetek valók e, vagy csak hevült képzelete játéka, 's elmerülve járkált fel 's alá szobájában. A' szellő éjhüsitve lengedezett be az ablakon, 's megmeglobogtatta a' gyertya lángját, mellynek fogyta

nyugalomra intette a' komor éjelezőt, ki a' tizenkettedik ütés elkondultával Vilma nevét sohajtva el is szenderült.

A' phantasia képei még iszonyubb alakban tűntek elő. Vilma koporsóban feküdt, szomorun égtek körülé a' halotti gyertyák, 's világok, a' sirbolt kor-mos falain lakó setéttel egyesülve, a' csendet borzasztóvá tette. De mint mikor az aeolhárfa hurjain lebben el a' gyenge szellő, töredezett hangok közeledtek a' sirbolt felé, hajnalszinre derült a' holtak bus magányu lakja 's harmoniák között, mellyeket emberi fül még nem hallott, megjelent egy boldogabb hon angyala. A' halottat viruló rózsával érintvén, szeliden pirultak a' halvány arczok, a' kék szem kinyilt 's a' biborajk édesen mosolygott. Ekkor, az éjt keresztül üvöltő villámkint, rémitő szörnyetegek termettek a' sirboltban, elragadni a' kedves ébredézőt. Vári melyéből sikoltás szorult ki, 's eltűnt a' borzasztó álmokép előle, kit a' hajnal szeliden üdvözölt rózsaszinü fellegeiről.

Egy óranegyed mulva már kocsin ült Vári; még egyszer visszapillantott a' szép tájék felé, hol szent érzemények egében, mint édes perczek, reppentenek el élte legszebb napjai, 's a' boldog idők emléke tündér álmaival lebegett képzelete előtt. „Élj boldogul Vilma! éljetek boldogul csendes örömeim néma tanuji” így sohajtott a' kocsi indultakor, 's nem sokára messze kékben tűnt el a' kedves vidék.

2.

Vári Károly atyja, uradalmi ügyvéd, kedves ne-jét és két gyermekét az őt érte viszontagság miatt kora elhunytakor nem legkedvezőbb állapotban hagyta; mivel egy kis birtokon kívül Halmon, a' hol laknak vala, egyéb örökség nem maradt reájok. De a' takarékos anya derék ifjává miveltette, szük jövedelmei mellett is, példás szorgalmu Károlyát. Ninát önmaga nevelvén, korán szivébe csepegtette a' jó és szép érzetét, 's nem juttatta drága pénzen azon sikertelen játékok különbféle nemeihez, mel-

lyek jámbor nő 's jó anya helyett mivésznét vagy érzelgő 's ábrándozó hölgyecskét vezetnek férje karjai közé.

Károly egy mederi ügyvéd Andori Péternél, kinek hire el volt azon környéken terjedve, kezdte törvénygyakorlását. Szebb napok váltották fel elébbi rideg magányát, 's ha tisztjét végezte, legörömesőbb élte gyönyörét Klari 's Vilma társaságában. Klári, az ügyvéd huga, 30 évü hajadon, Vilma bimbóból fejlődő rózsza volt. Kisded alakját égi kellem, szívét angyali jóság tette dicsővé, 's kék szemének egy tekintete, melly lelkéből von életet, édes vágyra gyújtott minden rokon szív után esengő kebelt.

Vári ifju álmainak ideálja Vilmában valósult; minden gondolat, mellyet a' kedvesnek szentele, édes reménnyel kecsgettette mámoros lelkét, 's napról napra bájosabb tűzben égett szive a' szelid angyalért.

Eltűntek a' tél vigalmai, 's a' menny tiszta kékben diszlett; az ébredő élet kényt, 's örömet lehelte, 's az érző keblet édes vonzat emelte a' fenéges természet alkotójához, ha a' szemek ezerszínű harmatcseppeken 's a' völgyek illatozó virágain tévedeztek, vagy a' csendes alkonyi pirulat nézésébe merültenek. Egy szép alkonylat kicsalta Andoriékat is; az öreg ügyvéd a' hajdant idézte vissza a' jelenbe, 's szokása ellen ellágyulva, első szerelme történetét kezdte beszélni. Klári néma sohajtásokat szentelt elrepült szebb évei emlékének; Vilma szemében vágykönnyü reszketett, 's kérdezve függtek tekintetein a' Károlyéi, ki mellette ült a' kőpadon, 's önkénytelen nyult a' leányka keze után; 's midőn egy gyengéd szorítás meggyőzte, hogy Vilma szive iránta nem egészen idegen, kényőzőnbe merült lelke örömeiben, 's egy édes kívánat világot, embert vele elfelejtetett. Ó boldog román érzetű évek, hol egy szép alkony, egy holdfényes tájék, egy szelid pillantat, egy angyal mosolygása az örömtelen valóságon tul ragadja szívünket, 's repülnek napjaink, mint a' tündér éj, mellyben sejtő vonzatok, 's a'

fülmile kesergve ömledő daljai istenné bájolnak. Illy gyönyörün tűnt ideje Várinak. —

Karjára kulcsolta Vilma egykor hőszinű karját, 's kis keze a' Károlyéban nyugott; így jártak a' kertben enyelgve, mellynek árnyékai hosszudan nyultanak már kelet felé. „A' rózsza legkedvesebb virágom,” mondá Vilma, midőn megálltak egy rózsza-tő mellett, mellyen még csak egy rózsza virított, de számtalan bimbók pirultanak a' zöld között. „Keblem is rózsáért hevül” visszonzá Károly, 's tűz villant arczára. „Elhiszem, a' rózsza — angyal — neve Hamvai Nelli,” felele a' leányka, de szemében olvashatta Károly, hogy a' mondottakat szive nem sugalta. „Angyal, de nem Hamvai Nelli,” vala az ifju válasza. „Ki tehát?” Önkénytelen reppene ezen kérdés a' szép ajkáról. Válaszul szivéhez szoritotta Károly a' kérdezőt, 's a' szelid angyal pirulva simult melyére. — Az alkony tisztább sziveket érzetben olvadozni még nem látott. — „Vilma enyim?” kérdé Vári, eszmélve elmerüléséből. „Örökre” rebegék alig hallhatólag a' leányka ajkai, „ezen rózsza legyen első csókom emléke, 's a' nyilongó bimbók jövődő örömeink jelképei” — „Vilma! angyal!” — Vilma! hangzott ugyan azon perczenetben, 's felrettenve sietett a' két boldog, Klárit felkeresni, ki őket ma hagyta először magokra.

3.

„Nagyon megfélekedezett Kegyed,” mondá Andori, látszólag bosszankodva, midőn más nap reggel Károlyhoz bement. „Vette észre, hogy leányom szive hajlandó Kegyedhez, de biztam, hogy nem fogja szenvedelmét céltalanul visszonozni. Kegyed álarczot vón, 's jól ért a' szineskedéshez. Leányom Kegyedé nem lehet. Miért? nem akartam soha megbántani gyengéd érzetét. Tudtomra adta Klári tegnap este, mi történt a' rózszaugasban, 's tán sanyarubb dorgálat érte Vilmát, mint vétke érdemlé. Nem akartam, mondom, soha megbántani gyengéd érzetét, 's hevem gerjedtében nem szóltam Kegyeddél,”

Várit ezen szavak villamkint sujtották, 's Vilmát akarta mentetetni, de nem leltenek szókat reszkető ajkai. „Vilma” — rebegteszünet után, — 's azon pillantatban kocsit hajtott az udvarba. Andori kinézett az ablakon. „Hála az égnek,” mondá derültebb arcczal, „hogy megjött leányom kérője,” 's a' kedves vendég elfogadására sietett.

4.

Pálmai Imre, gazdag hagyomány ura, 6 év után, mellyeket csupa mulatságból töltött Europa főbb városában, néhány hónap előtt tért vissza honjába. Hogy nagyobbítsa vagyonját, dus hölgyet szándékozott venni hitese társul; mert azon égi érzetet, melly rokon érzetű szívért eped, keble nem ismerte, 's helyette tünedékeny vad lángok fel-fellobbantanak melyében, 's idegenítőleg jelezték a' komor arczvonalokat. Vilma láttára is tüzre gyult a' vad kebel, 's a' setét szem lángzó tekintetet lövelt a' leánykára, ki elpirulva sütötte földre kék szemeit, mellyekben látszottak még a' kedvesért hullott könnyek jelei.

Asztal feletti beszélgetések tárgya a' fővárosok mulató-helyei és társaságai voltak. A' tudományok - 's művészségekről szót sem tudott Pálmai; de amazok dicséréséből ki nem fogyott ékesszólása. Ez, durva külseje, 's némelly nyilatkozásai és véleményei, főképen, midőn a' tokaji őszinteségét felébresztette, karakterét világosan szembe tüntették. Vilma, hogy megengesztelhesse atyja haragját, erőltetett vidámsággal szólt néha-néha közbe.— Andori dél-előtti beszédje, 's a' képzelet: Vilma illy szörnyeteg karjain! Vári keblét dühös viharokkint dulták.

Esteledék már, midőn Pálmai, látogatását ismetelni igérve, elbucsuzott. Andori nagy örömmel fogadta ígétét, mert legszebb reményét látta teljesülni, ha Pálmaist vejének képzelte.

Egy fél óra mulva előállt Andori kocsija is, 's Várinak a' földet örökre elhagyni látszott a' tavasz, midőn Vilma zokogva ült Klarival kocsira, 's ez sebes zörögéssel tünt el szemei elől.

Egy délután behivatta Vári Károlyt az ügyvéd. Az író-asztal szegletén összehajtott irományok, 's egy levél feküdtek. „Vegye bizonyosságait, mellyek példás ügyessége 's erkölcsi viselete hiv tanuji,” monda Andori a' belépőnek. „Ezen levelem egy táblai ügyvéd szivére köti Kegyed szerencsáját.” Vári meg indulva rebegette hálaszavait, 's a' sorsnak engedni lévén kénytelen, Mederről még azon nap este felé elutazott.

A' következő délután már Halmon volt, 's reszketve szorította Nina hugát karjai közé. Anyja Hamvaiéknál volt. „Mi bajod?” kérdé Nina, meglepetve bátyja reménytelen érkezése által. Károly Ninát gyengéden szerette, 's megvallotta neki szive titkait. „Szegény Károly!” sohajtá Nina 's szivéhez szorította bátyja kezét, „az érzékeny sziv igen, igen boldogtalan, ritkán visszonozza rokon érzet szivünk lángjait, 's ha akadtunk egyre, a' kemény sors játsszik érzetünkkel.”

A' jó anya 's testvér gyengéd részvétele egy hónap multa alatt enyhítette egy kissé a' szenvedő fájdalmait.

Vári Mederről levelet kapott, mellyben egy ot-tani barátja tudtára adta, hogy Vilma három héti távolléte után vissza jött. „Látnom ke. meg egyszer a' kedvest elmentem előtt” monda, 's szenvedélye heve ragyogott szemében, 's bár mint igyekezett anyja 's huga szándékáról lebeszélni Károlyt, a' mit eltökélt, még azon nap végre hajtotta.

Andoriéknál zárva voltanak a' szobák, 's tünni kezdett Vári reménysége. Tán ismét elutatott, gondolta magában, 's indult tudakozódni Andori holléte felől. Marival, Vilma szobaleányával, a' lépcsőn találkozott. „Senki itthon?” kérdé a' barna leánykát, ki be volt avatva titkába. „A' Tens Ur Klari kis-asszonnyal Posonyba ment, Vilma a' kertben sirán-

kozik, szegény Vilma!” — A’ többit Vári nem hallotta, mert nyilsebesen sietett a’ kedveshez.

Vilma gondolatokba merülten ült egy árva füz árnyékában; Vári, mintha magányát nem akarná háborgatni, halkkal közéledett hozzá. A’ bus ábrándozó, mély álomból ébredezőként emelte fel szemeit, de ah’ szelid tüzeket a’ könnyözön eloltotta, ’s nem virult arczai rózsája. „Nem csalt sejtésem tehát?” mondá lassu hangon. Egy néma ölelés után egymásnak, mit szenvedtek, kipanasztották. „Vilma bucsuzni jöttem,” szóla Károly kis szünet után. „Nincs már könnyem” folytatá Vilma panaszát, mint ha nem hallaná, kedvese mit mondott, „napokat sirtam ’s imádtam a’ kék eget, melly felettünk nyájasan mosolyg; imadságom az ég nem hallotta, ’s a’ ki e’ szívnek érzetet adott, nem enyhíti atyám keménységét.” „Miért nem vagyok mindenható, hogy tul vihetnék a’ balvélemények nyomorult világán,” visszonzá Vári magán kívül. „A’ rózsabimbók, jövendő örömeink jelképei,” mondá szelidült hangon a’ lányka, „virítottak — elhervadtak — csak egy diszlik teljes fényében, vedd ezt is,” ’s reménysugartól éledve, mint az esőfelleg szönyegén kezesztül, lángolt a’ tűz szelid kék szemében, „’s ha lehullnak e’ piros levelkék, jusson, kedves, távol is eszedbe, hogy nekünk majd uj rózsák virulnak, ’s uj kényt teremt a’ kelő tavasz.” Egy hosszú csók eltoltotta benne néhány pillanatra a’ bus érzetet. — „Vilma isten hozzád!” „Károly már illy korán?” — Elválások könnyeket árasztott volna bár a’ durva szirtkebelből. Árván nézett a’ szegény leányka az örökre távozó után, ’s néma busongásba viasztüllyedt. Vári, keblén egy világ gyötrelme, a’ rózsát, bucsuzása emlékét, csókolva érkezett meg a’ vendégfogadóban, hol elbeszélésünk elején ismerkedtünk meg vele.

7.

A’ nagy város vigalmai, mellyek bájos színekben édesgetik az idegent, Várit nem érdeklették;

mert kedve csendes élethez hajolt. Pesten is elvonult a' nagy világi zajtól, tudományát 's boldogabb napjai emlékét ápolva, 's a' Vilma bucsukori szavain mosolygott remény el-elaltatta szomorú sejtését.

A' napok rövidültek 's az ősz közeledését jelentették. Egy szép délután sétálni ment Károly 's alig ült le házajöttekor, kopogni hallott ajtaján: „Bocsánat, ha kérésem alkalmatlan,“ ezen szókkal lépett egy leányka Vári szobájába — Róza a' lakószomszédné leánya. — „Tiszta szívvvel, ha szolgálhatok“ visszonzá Vári, 's ülésseel kínálá szép vendégét. Róza röviden előadta kérését: „Egy szegény asszonynak megígérttem, hogy gyermekét fogom a' keresztségben bátyámmal tartani, de Pista rosszul lett 's el nem jöhet.“... Vári elfogadta Róza kérését, 's keves percz mulva bérkocsin ültek, melly alatt váraozóké reájok.

Kocsizás közben Vári felpillantott, 's egy ablakból Vilma nézett le. A' kocsis, mintha sejtette volna ura érzeteit, lassabban zörögtette kerekeit a' kövezeten, 's Vári időt nyert meggyőződni, hogy ezen tündér látvány nem képzeléne játék. Róza mosolygva kérdezte a' szőke leányka, kilétét. Vári összefüggőleg nem felelhetett, 's a' félbészakadt beszélgetést hosszú szünetek pótolták.

A' házak ritkulni kezdtek már, midőn a' kocsi megállott. Egy alacsony ház ajtajában váraozott a' kiseddel egy asszony, 's a' kocsira ült, melly őket a' legközelebb templomhoz vitte. Vári a' keresztelő kérdéseire alig felelhetett, 's nőttön nőtt nyugtalanúsága.

Haza érkeztek azonnal a' fogadóba sietett, 's benyitván a' mederi vendégek szobáját, mellyre egy szolga utasította, Vilmát magányosan találta. Szólni akart, de az öröm és lihegés elnémitotta a' szőkat ajkain. Vári Ur vigan éli pesti világát,“ kezdé a' leányka erőltetett nyájassággal, de fulánkkal hangoztatva szavait. Vári bálványkint állott Vilma előtt, a' ki feszes udvarisággal pamlagra ültette 's a' pesti hírek felől tudakozódott. Károly vére megszűnt forogni;

midőn magához tért, úgy látszott neki, mintha Vilma emlékéből a' szép multat gonosz tündér kitörölte volna, 's kis szünet után, melly alatt visszaidézte szertereppent gondolatjait: „Vilma! kegyetlen! te így bánol velem?” mondá indulatjának felzudultában. „Nem tudja még Kegyed, hogy Pálmai jegyese vagyok?” visszonzá Vilma hidegen. A' fájdalom Vári lelkére egész sulyával hatott. „Igy valósul, Vilma, szép reményem?” többet nem szólhatott, 's magára hagyta a' hűtelent.

Vári helyzetét csak az képzelheti, ki ollyat 's úgy, mint ő szeretett, 's a' szeretett hozzá hűtelen lett.

Károly még azon nap megírta a' szomorú esetet Ninának, 's kérte, fejtse meg e' különös talányt. Egy bánatos hónap multával megjött Nina ohajtott levele, mellyben Károlyt Vilma menyegzőjéről tudósította, de talányos viseletéről szót sem írhatott. „Éljen tehát boldogul,” ezt válaszolá Károly Ninának, „éljen boldogul azzal, a' ki szétdult mennyem romjain építette tündér várait, eget teremtsenek neki az élet rózsaszínü álmai, mellyek engem istenek sorába nem jutattak angyali karjain.”

A' szerelem tüze lassankint hamvadozott, 's Vári keble hüsebb hüsebb lett. A' jótékony idő feledés fátyolával bevonta a' multakat, 's csak néha elevenült fel egyegy édes emlék Vári lelkében, 's a' távolból még bájosabb színben mosolygott feléje.

8.

Alig repültek el a' mézes hetek, Pálmai vad tulajdoni mindig bővebben mutatkoztanak. Sokszor több napot töltött barátinál, 's az éjeket álmatlanul kártya 's bor között. Hetekké lettek a' napok, midőn nagyobb lett ismeretsége. Vilma szomorú szívvél nézett a' jövődőbe, 's sokszor forró könnyeket hullatott Pálmai meghidegülésén; mert ámbár nem szerette, de a' megvettetés fáj a' nő szívének. Látván férjét a' sivatag életbe mind inkább merülni, édesen kérlelte, midőn távozott, ne rongálja egész-

ségét, 's nejét ne nyugtalanítsa; de a' kegyetlen durván emlékeztette mindig a' melyére simulót, hogy a' férj ura nejeének, 's Vilma könnyezve vonult vissza 's elhalgatott.

Akkor is barátjai körében tobzódék Pálmai, midőn anyai örömek derültek hitvesére, 's bosszunkodva kérdezte megjöttekor, mi gyermek sikoltozik a' mellékszobában. — Majd meghasadt Vilma szive ennek hallatára. — Pálmai elmerülve járkált fel 's alá kis korig, mintha belseje hatalmas érzettel küszködne, 's hirtelen megállt, mintha kedvező gondolat érnek agyában. Azután bement beteg nejeéhez. Vilma mosolygva nyújtotta neki a' még névtelen leánykát, 's látván, hogy érdeklí keblét, reménylte, hogy az atya név a' férj nevénel gyengédebben fog hatni szivére. De alig lábadt fel a' beteg, a' férj keblének szükké lett a' házi kör, 's mint elébb, a' vad életbe ujra kitört.

Mint most, olly soká még egyszer sem volt övéitől távol, 's napról napra nevededett Vilma nyugtalansága. Cselédjeit elküldözte minden felé, de hirt uráról senki sem hozott. Kinzó gondolatok ébredtek a' nő lelkében, 's elalélva rogyott atyjának karjai közé, ki leányát vigasztalni jött, midőn megtudta, hogy férje köntösét a' Tiszán lebegve találták, 's ő hihetőleg a' habok közt kereste nyugalmaát. Andori szive vérzett leánya mindenkori megpillantására, mert önmaga volt oka Vilma szomorú sorsának. Vári gyakran eszébe jutott, 's kincsei felét örömet oda adja vala, ha visszaidézi a' lefolyt időt.

Összetépdelt szivvel tért Vilma atyjához vissza, 's csendes busongássá vált fájdalma; 's az atyai keménység áldozatja békén türe a' sors csapását, melyet anyagi jósaága égtől meg nem érdemlett.

9.

Repülve tüntek az esztendőök. Vári ügyvédi pályájának, mellyen 18 évet töltött már, a' sors kedvezett. Az alatt ősi jószágait lassankint kiváltogatta, 's messze szülő földjétől Dombodon lakott. De vadon

volt a' falusi magány, mert szeretett feleség jól-tévő napkint a' házi körben nem sugárzott. Ha eszébe jutottak a' házias élet gyönyörei, mellyekből szép világot teremtett hajdan phantasiája, felette sajnálta örömtetenül lefolyt éveit. Szomorú keble vidulni vágyott ilyenkor. Fel is tette magában, hogy a' n...i fürdőben fogja tölteni a' nyár egy részét, 's jószága gondviselesét ügyes tisztre bizván, nem sokára elutazott.

10.

N...n a' fürdővendégek közt hajdani barátját fellelte Vári. Neve Benke volt.

A' kellemes nyárest sok vendéget gyűjtött a' sétalóra; közéjük vegyültek Vári 's Benke is. Az alkony egész fenségében előtűntette a' románkiestájékot, 's sok édes emléket költött fel az érzékeny férjfszívekben. A' szép jelenet nézésébe merülve álltanak egy kissé, azután, folytatva beszédjüket, egy kőpadra ültek.

A' sétálók nagy részint eloszlottak már, csak itt ott nyögte a' szerelmes alkonyi csendnek epedéseit. Mint tündér ujaktól kicsalva, angyali hangok kezdtek zengeni egy közel lugasban, 's édesen ömlő szózatot kísértek. Vári lénye viaszasüllyedt a' multba, mint-ha azon pillanatban visszareppt volna 20 lefolyt év. A' dal — Vilmának hajdan kedves dala — szívére érdekelve hatott. Benkét ülni hagyván, a' padról lassan felemelkedett, 's a' lugas felé indult; de egy bokor zörrenésére, melly köntösén akadt, a' hangok elnémultanak, 's az énekesné megrettent özkint eltűnt az esthomályban.

Néhány nap esőzött az idő, 's az édes énekesné nem mutatkozott. Vári kilétét meg nem tudhatta. Szép alkonyt ígért a' derült ég ismét, 's a' kelő hold teljesítette az ígéretet. Midőn magannya lett a' sétáló, néhány accord után a' minapi szózat újra zengeni kezdett. Vári égett látni a' szép ismeretlent, 's a' lugas előtt állt, midőn a' hurok utolsó reszketési elhangzottanak. Egyik hőszinü karjára támasz-

kodva ült egy leányka, másikon keservei biztosa a' guitar függött; szőke hajfürtjeibe, mellyeket szeliden lengetett az esti szellő, rózsák voltak füzve. A' férjfi beléptekor felrettent a' szép énekesné, 's épen felelni akart annak mentegetésire, midőn „Lina!” hangzott az esti csenden keresztül, 's Lina szótlán, mint a' minap, eltűnt Vári szemei elől.

Következő nap megjelent a' vendéglőnél egy deli ifju, kit Vári ma látott N...n először. Asztal felett a' szép énekesnéről is beszéltenek, 's az ifju buzgó részvétellel hallgatta a' leányka szépsége 's kellemes szava dicséretét, 's a' kérdésre: valljon nem ismeri e? Keresztesi Linának nevezte, 's hiven ábrázolta néhány tüzes vonással a' szép alakot.

11.

Dél után ujságot olvasa Vári, midőn egy ősz 's fiatal ur lépett szobájába. Az öreg, kapitány Héczei Várinak rokonja volt, a' fiatalban azon ifjut ismerte meg, kivel ebédkor a' vendéglőnél találkozott. „Ugy e megnőtt Endre fíjam?” monda a' kapitány visszanos üdvözletek után. Endre meghajtotta magát Vári előtt, 's ez karjai közé szoritotta kedves rokonját. Beszéd közben egy óra hirtelen eltűnt. „Két óra mulva eljövünk érted, öcsém,” monda távozásakor Héczei, „egy ismerősömhöz vezetlek.” „Endre!” folytatá, fíjához fordulván, „szedd össze magad', a' háznál leány, még pedig szép leány van, 's azt kell elvenned, ha fogsz tetszeni neki, vagy mig élek, nőtelen maradsz.”

Elbucsuztak.

Endre kis habozás után megvallotta atyjának, hogy szive már Keresztesi Lináé, 's éig magasztalta a' kedves leánykát. A' kapitány komor redőkbe vonta homlokát, szép reményét látván szétreppenni, 's „én nem ismerem még,” felele kedvetlenül Endrének. „Linám itt van, holnap elmegyünk anyjához, ugy e édes atyám?” kéré Endre vidulva, mert elvonult a' fergegeteg, mellytől olly igen rettegett.

Két óra mulva mentek az ismerőshöz. Nehány perczig elfogta a' meglepetés mindnyájok szavát. Egy középkoru asszony pamlagon ült, a' szenvedések jeleket hagytanak arczain, 's a' betegség szembe tűnőbbekké tette azokat; mellette egy kiseded szőke leányka — a' szép énekesné — mint fejlődő bimbó a' vészletiporta rózsa mellett, 's repült a' belépő Endre karjai közé. — „Vilma! így találkozunk 18 év mulva?” kérdé Vári, ki első tért magához. Pálmainé zokogás miatt mindjárt nem felelhetett. Lasankint a' többiek is visszaeszmélkedtek, 's napestig együtt mulatkoztanak.

Héczei azon nap reggel jött fijával N...re, 's D...hez levén ebédre hivatalos, oda mentében látta Pálmainét az ablaknál, ki több napi betegsége után ma kelt-fel először. Benkétől, ki hasonlólag D...nél ebédelt, megtudta Vári ittlétét, 's azonnal feltette magában, hogy még azon nap Pálmainéhez megyen vele. Endre, midőn a' vendégházba ment, pillantotta-meg kedvesét.— Az öreg kapitány első látakor eljegyzette képzetében fijának a' szép Linát, 's ő, ki csak Várit 's Pálmainét akarta meglepni, meglepte fiját, meglepte önmagát is, legszebb kívánságát teljesülni látván. — De ki volt a' szép Lina? Lina, Pálmai leánya, 9 esztendő kora olta Pesten egy rokonjánál, özvegy Keresztesi asszonyságnál, volt nevelőben, 's csak Keresztesi Lina neve alatt ismertetett. Ezen név alatt ismerkedett-meg vele Keresztesinénél Endre is, 's a' lenge és szerelmes ifju a' valódi névvel keveset gondolt.

12.

Vári más nap azon reménnyel látogatta-meg Vilmát, hogy megfejtí hajdani kétségeit, mellyek egészen felelevenültek emlékében. Vilma elbeszélte, mint unszolta őt szünetlenül szerelmével Pálmai, de hive maradt Várinak Pestre jöttéig, hol utoljára szólta vele. A' boldogtalan délután hozzá jött Pálmai, ki akkor szinte Pesten mulatozék, 's árva szive vivását ismételte. Ekkor egy hitvány köntö-

sü belépett, 's egy bankótárt árulgatott. — Ezen bankótárt Vilmától kapta Vári ujévi ajándéku. — Vilma kérdésére, hol vette legyen, azt felelte a' hitvány köntösü, hogy igen olcsón kapta egy urtól, — 's Várit ábrázolta, — ki azon nyilatkozással ejtette kezére, hogy mennyországért sem adta volna fél év előtt. Pálmai kifizette a' bankótárt, 's kinyitván azt, egy levelkére talált, 's gunyos kacajjal nyújtotta Vilmának. A' levelke Várinak szólt, egy leánya a' leggyengédebb hangon hitta magával egy nevezett helyre. Meghült Vilma ereiben a' vér, midőn azon pillantatban az ablakhoz vont a' Pálmai, 's Várit látta kocsin ülni a' leánykával. Magán kívül ezen szókkal: „örökre a' tied,” a' szörnyünek karjai közé rogyott.

Vári elbeszélte Vilmának azon esti történetet, midőn Mederen elbucsuzott tőle, 's hogy mig a' kertben volt, a' kedves ajándékot elorozta valaki; kitetszett innen, hogy nem a' környülállások történetes öszvehatása, hanem gonoszság fordította kedvetlenre sorsokat.

„Szivem nem sokára ártatlannak ismert,” folytatá Vilma, „'s hogy megbizonyítsam, nevedről Linának kereszteltetem leányomat.” Elbeszélte tovább: hogy két esztendő előtt holt-meg atyja, de az után is Medren maradt Páli öccsénél, 's csak a' mult összel, megházasodván Páli, költözött Apátra anyai józságaba, 's Linát nem rég jövette Pestről haza. „Feledjük a' zordon multat”, kezdé Vári 's öröm ragyogott szemében. „Tavaszuink nyiltában hervadt, a' nyár nem hozott örömet, de vannak az ősznek is kellemes napjai.” A' feleletet Vilma szemében olvashatta, 's egy érzet ébredt-fel benne, melly ámbar csillagon tul nem ragadja a' szívet, de bucsuzó nyári sugárkint szelidebb meleggel élteti a' hidegült kebelt.

13.

A' vendégek oszlani kézdének, Héczeiek elutazásának ideje is közeledett. Vári megígérte, hogy

haza kíséri őket, s' megtétettek a' jövő napi elmenetre minden készülétek. Dél után ritka boruk enyhítették a' meleget, 's mindnyájan kimentek, elbucuzni a' szép tájéktól. Pálmainét Héczei 's Vári vezette; Endre 's Lina enyelgve követték. Alig mentenek néhány lépést, egy idegent láttak jöni feléjük; vállán durva köntös, fején széles kalap volt, melly alól ősz fürtök lengtenek a' halvány arcz körül. Közel lévén, előbbre nyomta kalapját, 's merőn nézett reájok. Vilma sikoltva rogyott a' kapitány ölébe. „A' habok is visszaadják ragadományokat?” mondá magában Vári, 's Vilmát a' szobába vezetni segített. Az idegen távolról ment utánok.

Midőn Vilma ájultából magához tért, Vári kiment felkeresni az idegent, 's fedetlen fővel állott előtte — Pálmai. „Itt vagyok ismét elragadni hölgyedet”, így kezdé, de a' hajdani durvaság helyett szeliden hangoztatva szavait; „jőj, meglátjuk egymást kertem rózsáji között, mellyeket Linámnak ültettem.” „Ott fen szebb rózsák virulnak.” Illy öszvefüggetlenül beszélt néhány perczenetig. Vári szánakozva látta, hogy megtébolyodott esze a' boldogtalannak. „Jó ejszakát!” folytatá Pálmai, „holnap a' rózsák között.” Ezzel egy irományt nyujtott Várinak, 's eltávozott.

Az iromány foglalatja következő volt: „Szomorú lelkem elvágyik e' földről, 's lánczait lerázza nem sokára. Te, kit boldog egedből letaszítottalak, vedd ez utolsó vallomásomat. Nem vagyok, kinek tartottak, nem vagyok Pálmai. Létem szövevényét meg nem fejthettem ekkorig. Azon időben, meddig emlékem terjed, egy pozsonyi kereskedőnél voltam, ki fíjának fogadott. Tíz esztendő koromban kereskedést kezdtem tanulni. A' rossz társalkodás a' játék szenvedélyét költötte-fel bennem, melly szertepiporta földi boldogságom? A' szenvedély nőttön nőtt, 's minden nap mélyebben süllyesztett veszélybe. Jól-tévőmtől nagy summát oroztam-el távollétében, 's tovább álltam, elmerülve a' vigalnak zajos hullámba. Sok viszontagság után Dresdába értem, ott is

a' játék volt undok mesterségem; ott ismerkedtem meg Pálmaival. A' sympathia 's egyenlő hajlandóságok összebarátkoztattak bennünket. Egyévi kalandozás után Amerikába indultunk; de hajózásunk második napján borzasztó vész támadt, 's csak ketten, én 's egy révész, menekedtünk-még a' haláltól.

Pálmai el volt örökre temetve. Midőn szárazra jutottam, egy gondolat támadt lelkemben, melly gazdag örökséget ígért. Pálmai környülállásait, honja környékét jól ismertem, nálam voltak némely bizonyító irományai, 's hasonlóságunk miatt mindenhol testvéreknek tartattunk. Pálmai személyét viselve, akadály nélkül elértem célomat. Vilma téged szeretett, 's csak úgy véltem boldogulni nála, ha hűtelenség gyanujába ejtelek.

Mederen a' kertbe én csalattalak, hogy gonoszságim részese a' bankótárt, mellyet megpillanta kezében, enyimmé tehesse. Pesten használásának kedvezett az alkalom, ugyan azon barátom segítségével, a' ki Róza meghitt ismerőse volt. Az új szükkött könnyített dolgunkon, 's a' leányka bátyjának rosszullete csak ürügyül szolgált.

Vilma enyim lett. De a' változáshoz szokott ismét kivágyott a' széles világba, 's összeszedvén még el nem tékozolt pénzemet, új álnév alatt zajban kerestem nyugalmat. Miért hagytam habokon lebegni köntösöm', könnyen kitalálad.

A' sivatag élet fogyasztani kezdte erőmet, 's nagy inségre jutottam 10 évi tévelygésim után. Ekkor villant égi sugár reám, 's megtérni ohajtott a' töredelmes szív. Az olta csendben élek 's ismeretlenül, 's leróttam tartozásom nagy részét. Vilmát 's Linámat többször láttam, de hogy merjen vétek erény karjain pihenni? — Ezen alakot, mellyben láttál, erkölcs adta reám, hogy szánakozva hajoljék jó szived felém, 's ollylépéstől ójalak, mellyet, mig én élek, a' vallás helyben nem hagy.”

A' berekesztésben szívérdéklő hangon kért bocsánatot a' vélt Pálmai, 's könyörgött Várinak, hogy

Vilma barátja, Lina atyja legyen. A' töredelmes szív érzete minden szóból kitetszett.

Vári ismét meglátogatta a' beteget, ott találta még Hécezeit is, de Vilmával csak elmentével közlötte az iromány tartalmát. Vilma, kinek őszi örömet sem adott az ég, szivéből sajnálta a' boldogtalant, 's megbocsátott nekie, de találkozni nem kívánt vele, 's arra kérte Várit, hogy Linát régi hiedelmében hagyja atyjáról.

A' vélt Pálmai többé meg nem jelent.

Vilma rosszulléte miatt néhány nappal később utaztak el; Vári elkísérte őket, 's egy hétig mindnyáján Apáton mulattak.

Vilma egykor a' levéltár kulcsát áltadta Várinak, 's kérte hogy a' Pálmai féle irományokat vizsgálja - meg. Volt az irományok közt egy csomó level is, 's tartalma az öreg Pálmai 's neje között folyt levelezés. Ezekből kiviláglott, hogy titkon esküdtek öszve — honunkban akkor a' titkos házasságok tiltva még nem voltak — 's hogy Pozsonyban született fíjokat egy ottani majorosnénál hagyta Pálmainé. Ezen felfedezés 's az iromány összevetése gyanítottta Váriveral, hogy a' vélt is csak ugyan Pálmai. Azonnal levelet irt egy pozsonyi barátjának, hogy nyomozza - ki azon kereskedőt, kit mintegy 22 év előtt egy legénye tetemesen megkárosított. „A' kereskedő nem él, de hitvese folytatja a' kereskedést” irta a' pozsonyi levelező, 's feljegyzette levelébe nevét.

14.

Fontos ügyei miatt Vári csak tavasszal mehetett Pozsonyba, 's megérkeztekor azonnal kérdést tett a' fiu felől. A' kereskedónétől megtudta, hogy a' gyermeket egy kertjekben lakott majorosnénál találták, ki, főbenjáró perbe keveredvén, magát kivégezte, 's hogy a' kisdedet, mivel nem tudták kié, magokhoz vették.

A' majorosné, az évek egyezete 's a' hasonlóság az élő és tengerbeholt Pálmai közt eltüntettek

minden kétséget; csak azt nem foghatta - meg Vári, miért nem vették vissza a' kisdeded Pálmaiék, midőn kihirdették házasságokat. Ezt is eloszlatta a' mederi holtak jegyzeménye, 's egy öreg orvos, ki Vilma napáját gyógyította. Pálmainé szerelmének már második gyümölcsét hordta szive alatt, 's minden órában várta az 'édes öröm ujlását, midőn közzé lett egybekelése; de szegényt! fija születésekor a' halál elragadta. Pálmai meghűtvén magát neje temetésén, nem sokára utána költözött. A' majorosné halála is ezen időben történt.

A' kereskedőnével beszéle még Vári, midőn a' számtartó, szólni akárván asszonyával, belépett. Ez Pálmai volt.

Azon időben, midőn könnyelmű tetteit báni kezdte Pálmai, jóltévője haláláról vett tudositást, 's szentül fogadta, hogy megtéríti özvegyének a' kárt, 's számtartói szorgalma pontosan teljesítette fogadalmát.

A' vizontalált megindulva ismételte bocsánatkérő szavait, 's sokáig magához nem térhetett, midőn a' véletlen felfedezést hallotta.

Mind a' ketten Dombodra mentek. Vári feltette magában hogy megengeszteli Vilmát, 's Lina — már Hészei Endréne — karjai közé vezeti a' megtért atyát.

15.

Mihelyt otthoni dolgait elintézte Vári, azonnal Apátra indult Pálmaival. Három napi utazás után elérték irányok helyét. Gyászruhában, 's halvány arcczal fogadta Lina vendégeit, zokogva borult Vári melyére, 's süriin hulltanak könnyei.

Vilma nem volt többé. A' mult ősszel betegségbe esett, szivén erőt vett a' fájdalom, 's a' harangok azon nap, mellyen az új évet üdvözlötték, Pálmainé temetésére is összehitták a' helység jámbor lakosait. — „Itt hozom atyádat”, mondá Vári a' bámuló hölgynek. Lina atyja nyakába borult 's örömkönnnyekkel vegyultenek fájdalom könnnyei. Haza jött

az alatt Héczei Endre is. Megindulva hallgatták Lina szavait, midőn anyja betegségét, 's csendes halálát elbeszélte, 's az ők szemeiből is könnyek gördültek a' kedves elhunytért.

Más nap meglátogatták a' kedves sirt, mellyben a' legnemesebb szív hamvadozott, 's szomorun közeledtenek a' szent helyhez. A' zöld halmot egyszerű sirkő ékesítette, 's néhány érzékeny sorból állott írása. A' siron 's körülé virágok illatoztak, Vilma kezei ápolgatták azokat; Endre két árva füzet ültetett a' gáshely mellé, mellyek ágai már nyuladozni kezdtek, 's hűs árnyékot ígértek neki 's Linájának. Mind a' négyen leültek 's úgy tetszett, mintha látatlanul lebbenne - el felettek a' megboldogult. Vári a' sirra hullatta a' rózsza száraz leveleit, mellyeket szerelme emlékeül megtartott, 's elbeszélte szerelme történetét. Az ifju házasok egymás ölébe döltek, azután atyjok 's Vári karjai közé.

A' vendég szomorú szívvvel utazott vissza jószágába; az elváláskor mindnyájan könnyeztek.

Pálmaira sok vihar után szeliden mosolygott Lina 's Endre társaságában a' béke angyala; de midőn sárgulni kezdtek a' fák lombjai, Vilma sirja mellett egy új halomra tekintett egy őszi nap bucsuzó sugára.

DEVECSERI GYULA.

A' Homoeopathica Angliában.

Az időkor, melyben élünk, igen nevezetes. A' lelki miveltség csaknem minden ágaira uj világ derül fel. Ha mély álmokból felébrednének öseink, bámulva látnák, hogy a' birtokokban volt tudományok résszerint nagy mértékben tökéletesítették, résszerint egészen uj színbe öltöztettek. A' felvilágosodás joltévó sugári egyik égsarktól a' másikig lövellenek, 's az értelmi elsőséggel felruházott férjfiaknak eszméletre 's tisztább gondolkozásra ébresztő hathatós szavai, az ó és uj világ' minden részeiből viszsza hangzanak.

A' tudományok' öszveségében egy sincs, melly olly nem is álmodott változáshoz közelgessen, mint az orvosi tudomány. Minekutánna ezen isteni mivészség' papjai, olly sok századokon keresztül, a' természet' egyszerű ösvényét elvesztve, az emberi ész' csalékony vezérlésénél fogva, a' vélemények 's hibás okoskodások' labyrinthusában tévedeztek volna, egy különös felfedezés tünt fel a' bizonytalanságok' homályából. *Hahnemann*, egy a' tudós Német-ország' elsőrangu orvosai 's természetvizsgálóji közül, minekutánna az orvosi tudomány' tökéletlenségei által elkedvetlenítve, magányos tanulmányoknak szentelte volna életét, a' természetnek egy kedvező intézésénél fogva, vagy is történetből, — melly minden nagy találmányok' szülője volt — egy olly principiumra talált, melly teljesen ellenkezik azzal, mi eddig vezérfonalul szolgált az orvosi tudományokban. Mint mindég, ugy ez uttal is, ezen rendkívülvaló 's a' régiség' korma által megszentelt véleményekkel ellenponti állásban lévő ujitás az emberek neheztelését 's kétkedését, a' mivésztársaknak pedig haragját 's üldöző lelkét ébreszté fel. Feled-

ve 's illendő figyelemre alig méltatva maradt sok esztendőig az új tudomány, mellyet halhatatlan felfedezője, fáradhatatlan méh' módjára, egy dicső művész munkává alkotott keskeny munkássági körében. Végre győzni kezd az igazság' elleneálhatatlan fénye, 's most az ő világnak csaknem minden, sőt az új világnak is némelly tartományi esmerik 's ápolják már az orvosi Reformátor tanításit, melly reájok 's maradékikra bőv áldást fog hinteni.

Európa mivel Nemzetei közt az Angolok mind eddig csak némelly tökéletlen 's rövid esmertetések-ből tudtak valamit a' Homoeopathicáról, de sokak előtt mind eddig annak még neve is esmeretlen volt. Csak most vezette be azt a' többi tudományok' körébe, egy józan elméjü 's egészséges ítélőtehetségü angol orvos, helyes és az egész angol olvasó közönség' figyelmét megérdemlő esmertetéseket közölvén arról, Anglia első és leghiresbb criticus folyóírásában az Edinburgh Review-ban. a) Nemzete hidegen fontoló characteréhez képest tisztán és jól közli a' mit róla tud, minden indulat és elfogódás nélkül itél a' tárgyról, mint okos és mivel criticushoz illik, noha még azzal közelebbi szoros, practicus esmeretséget nem kötött. Dicső Nemzetem, melly minden ellenkezések 's indulatos csatázások ellenére is, az új gyógyítás módját keblébe fogadta, reménylem, kedvezőleg fogja venni, az angol értekező tollából a' Homoeopathica esmertetését, mellynek kivonatját ezennel közlöm.

„Az orvosnak legmagasb, sőt egyedülvaló tisztje az, hogy a' beteg embereket egészségesekké tegye, és a' gyógy-művészség legszebb ideálja az egészségnek könnyen, hamar és tartósan helyreállítása, vagy a' nyavalya teljes megsemmisítése a' legrövidebb, legbizonyosb és legbátorságosb módon.” Imé ezek a' Dr. Hahnemann Sámuel szavai Organonának kezdetén, 's valóban ha az ő systemája olly bizo-

a) Edinburgh Review or Critical Journal No. C. January 1830. Edinburgh. p. 504—527.

nyos fundamentomon alapul, 's jó resultátumai olly tagadhatatlanok, mint ezen előleges axiomák, akkor ő a' legkétkedőbb vizsgálódó hivesére is számot tarthat, 's magát a' tudományok' történetében egy új epocha' szerzőjének kiálthatja ki.

Az orvosi tudomány' közönséges rendszerét, egyszerű alaptételre építeni fel; megfoghatóvá tenni azt a' betegnek, micsoda szerekkel, 's mi módon sikeressitethetik meggyógyulása; a' mivészség bizonytalan 's homályos szavait egymástól különböző 's érthető symptomák' lajstromává változtatni, és végre a' mi nem legkisebb, a' gyűlöletes orvosságszedés helyett, azon egyszerű és nem disztelen mulatságot hozni be, hogy a' beteg néhány tinctúrával nedvesített czukor golyóbisocskákat nyeljen le, 's a' gyógyszerárosok' szörnyü néheztelésére és bosszuságára, minden italokat, pilulákat és bólusokat örökre számkivessen; — imé ezek a' Dr. Hahnemann által próbált gyógy-mivészség' feltűnő ujtásai.

Akár igaz akár hamis a' Homoeopathica, nem kell azt legalább öszve zavarni az empiricismussal. Bir a' charlatánság' némely külső jeleivel, de épen nem, annak belső 's létalapos bélyegével. Nem mysterium ez, mellyet csak pénzkeresés végett főztek volna ki, 's tartottak volna meg, hanem őszinte, 's szabadon adatott az a' világnak. Nem segédszere 's menedékhelye ez a' tudatlanságnak, hanem széles esmeretet kíván, valamint nagy tapasztalást is azon orvosban, ki annak rendszabási szerint kíván practizálni; az emberi testalkat részeivel 's functiójival való sokféle 's széles esmeretséget, így a' pathológiával 's physiológiával, nem különben a' botanicával és chemiával, 's mind kettőnek practicus hasznaival is. Nem ravasz csalárdkodás ez, melly a' betegeskedő reményeit halál miveszskézeivé változtatja; nem olly kehely ez, mellynek széle szikrázik, de felhajtása halálos; melly a' mulékony javulás első érzéseivel csábitna, hogy ismétlett használásának lassu, de bizonyos következése által rontson; ellenben magamegtartóztatást, és önnemtagadást sür-

get ez; nem kísértgeti az élet' finom forrásit, 's önmagoknak ellenségeinek vallomása szerint, ha némely esetekben nem tenne is jót, alig van olly eset mellyben positive ártana. a) Mind ezt csak annak megmutatása végett mondjuk, hogy nem olly tárgyról beszélünk, melly a' legjózanabb, vagy legdöfösb léleknek is néminémü figyelmét meg nem érdemlené.

Mint sok más Orvosok, ugy az angol tudositó sem hagyja helyben mindenütt Hahnemann stylusát és beszédmódját. „Hahnemann” így szól, „mindég identicumnak veszi ön vezérrendszerét 's az igazságot, just formál magának a' csalhatatlansághoz, a' mi igen gyanusan hangzik protestans fülekben.” Legkevésbé hagyja pedig helyben azon kéméletlen módot, mellyel Hahnemann az Aesculáp' papjaival bának munkájiban. Azonban ha az angol tudositó egész kiterjedésben tudná, mennyi kedvetlenségeknek, gunyoknak, éretlen megítéltetéseknek, méltatlanságoknak, üldöztetéseknek volt kitéve a' Homoeopathica szerzője, még pedig többnyire ollyaktól, kik az általa felfedezett gyógyításmódot vagy éppen nem esmerték, vagy róla csak iminnen amonnan szedett felületes esmeretekből itéltek, ha voltaképen esmerné a' Homoc-

a) True or false, Homöopathie is at least not to be confounded with empiricism. It has some of the outward signs, but it has none of the inward and essential characteristics, of quackery. It is not a mystery, concocted and retained for the sake of money-getting; but is fairly and freely given to the world. It is not a resource and refuge for ignorance; but requires extensive knowledge, as well as great experience, in the physician who would practice according to its rules; — a varied and extensive knowledge of the parts and functions of the human frame; of pathology, too, as well as physiology; botany, and chemistry, and the practical uses of both. It is not an insidious delusion, converting the hopes of the valetudinarian into instruments of death, a chalice sparkling of the brim, but fatal in the draught; seducing by the first feelings of transient emendment, in order to destroy by the slow, sure result of repeated applications: on the contrary, it inforces abstinence and self-denial: it tampers not with the fine springs of life; and by the confession even of its enemies, if, in some cases it should do no good, in scarcely any case can it do positive harm. (Edinburgh Review. Jan. 1830. p. 305.)

opathica practicus becsét, 's nem feledné, mi nehéz sérülése az, az emberiség javát szíven viselő embernek, midőn a' legtisztább forrásból eredt tanítási elesmertetnek, sőt mint ez a' Homoeopathicával, — kivált eleinte — történt, megvettetek, kedvezőbbben szólna ezen tekintetben Hahnemannról. Nem kell feledni, hogy Hahnemann soha senki személyét nem bántotta, kivévén egy izben Hufelandét, de azt is, mint maga nekem őszinte meggyóná, mindig bánja. Mikor valamely tudomány értékéről van szó, akkor semmi dolgunk a' személyekkel. Az olly személyességek 's dühös megtámadások, millyekkel magát nálunk Dr. Kovács, ama Vármegyéinknek olly vak önbizottsággal ajánlott, de reménylhetőkép visszaajándékozott orgonarosta írója, — mellyet majd annak idejében bővebben is méltatni el nem mulatunk — kivált 12 esztendő óta kijelelte, a' tudomány' gyalázatjára vannak, 's megbocsáthatatlannok. A' vélekedéseket megtámadni szabad, a' személyeknek mindég kedvezni kell, (parcere personis, dicere de vitiis). Ezt kívánja a' miveltség. —

Legkevésbbé lehetett várni, hogy a' Homoeopathica a' sziget lakosainak figyelmét egy hamar felébressze, mivel ők a' tudományokban való nézelődéseket 's az észnek a' fantázia álmaival határos játékaikat soha sem kedvelték. A' német tudomány ő előttök eleitől fogva gyanus volt. Ugy tekinték ők Német-országot eleitőlfogva, mint lakhelyét azon sok fellegvári semmiknek, mellyekkel a' német philosophia és critica tele van, 's hol a' tudósok kedvencz paradoxumaikat, komoly enthusiasmmal tudják oltalmazni. Az allati Magnetismus az Angolokhoz soha sem hathatott bé. A' Homoeopathica csaknem hihetlenséggel határozódó tételei, 's ígéretei sem lettek volna soha képesek az Angolok figyelmét felébreszteni, ha a' meglettdolgok' szüntelen nevedődő száma, mi őket egyedül érdekelheti, azt végbe nem vitte volna.

A' figyelés, eszmélés és tapasztalás Hahnemannt, a' palástoló gyógmódnak ős dogmájával, contraria

contrariis, ellenkezőleg, ama jóslószéki végzet ki-
mondására vezeték: similia similibus, az az szeptet
szeggel: vagy a' poeta nyelvéen:

„Tut! man, one fire burns out another's burning,
One pain is lessen'd by another's anguish;
Turn giddy, and be help by backward turning;
One desperate grief cures with another's languish:
Take thousome new infection to the eye,
And the rank poison of the old will die!” a)

melly sorok világosan kivívják, hogy Shakspeare,
ki olly sok minden volt, a' nélkül hogy gyanitná az
ember, többek közt Homoeopathista volt!

Hogy ezt az egyenes és egyszerű utat követni
lehesen az egészség visszanyerésére, ugy látszik, sen-
ki sem mutatta meg, vagy legalább praxisban nem
követte, egész a' Hahnemann idejéig. De ha csak
ez az ösvény vezet az igazságra, természetesen le-
het várni, mint az Organon szerzője megengedi,
hogy noha az több ezer esztendeig esmeretlen volt,
még is minden időkorban kellett látható nyomain-
nak lenni, a' nagy principium' adott alkalommal tör-
tént felfedeztetésének. Es így, midőn egyszer ma-
gának Hahnemannnak figyelmét felébredzté azon ta-
pasztalás, hogy a' cinchona, vagy perui fahéj, ezen
közönséges gyógyszer a' váltóhideglelések ellen, ön
testében is nagy számú fájdalmas symptomákat ho-
zott elő, hasonló esetek' felkeresése végett, a' régi
és uj orvosi auctoritások széles köréhez folyamodott,
's munkájában negyven lapon adja elő keresgélé-
seinek resultatumait. Ezen tudós gyűjtemény ellen
azt a' kifogást tették az ellenkezők, kiknek fejk
ezen tekintetben Dr. Jörg, hogy Hahnemann hami-
san referál, vagy a' hol hibátlanul referál, ott az

a) Szórol szóra: Piha! ember, egyik tűz kiégeti a' másik lángjait
Egyik fájdalmat enyhíti egy másiknak kinja.
Forogj szédülésig, 's jobban léssz ha visszafelé forgasz,
Egyik kétségbeejtő but meggyógyítja egy másiknak epeztséte.
Végy szemedre valami uj ragadványt,
Es a' réginek buja mérgé tágul! —

értelmet elcsavarja. Az angol tudósító azonban megjegyzi, hogy mind ott, hol ő ezen citációk' igazolása végett a' felhozott munkákat felhányta, Hahnemannt épen nem találta vétkesnek az ekként neki tulajdonított csalárdságokban.

Bizonyos lévén Hahnemann, principiumának meglett dolgok által erősített igazságáról, kevés hasznát látja annak, hogy ezen principium' munkálkodásamódját tudományosan igyekezzék kifejteni. Azonban olly népnek ír ő, melly egy vagy más nemű okát akarja tudni annak, minek hívése tőle kívántatik. Ezen magyarázatját vagy is theoriáját az általa felállított gyógyítás módjának, az Organonban adja Hahnemann, mellyet többen, legközelebb pedig Hamburgban Simon, zsidó orvos, 's nálunk Dr. Kovács durva, és csárdába illő vagy mint maga nevezi borsporos nyelven, 's áltájában mind ketten nem kis diszökre való gorombasággal támadtak meg. Hahnemannnak a' nyavalya természetéről való nézetje ellen a' többek közt, metaphysicai erősségeket hoztak fel, mint azon pszichologiai meglett dolgot, hogy a' synthezis megelőzi az analyzist a' mi dolgok felől való észrevételinkben; a' gyermek elébb esmervén dajkáját in toto, mint specialiter megismerkednék annak orrával, szemével, szájával 's kezeivel, — azon magában világos tételt, hogy az ok és okozat nem mindegy, 's több más illyfélekét. Azonban a' beteg emberek, kik gyógyulni kívánnak, nem sokat aggódnak a' metaphysicumokon. Nekik mindegy akár igaz, akár csak résszerint helyes a' theoria; akár mint vesződjenek annak megczáfolásával Simon és Kovács Dr. Úrak, csak elvesztett egészségöket visszanyerjék. Ha gyógyulások tartós és bizonyos, 's megszabadultak minden kellemetlen és veszedelmes symptomájiktól, ők nem sokat gondolnak a' feltett okok és okozatok közt enticus kérdések elsősége eránt. Még mind eddig sem tudjuk bizonyosan, mi az éhség' legközelebbi oka, de tudjuk a' szerencsés tapasztalásnál fogva, hogy egy jó ebéd, a' dolog szorongató ré-

szének — az éhség' érzéseinek — véget vet. 'S valóban, ha bizonyos gyógyszerek, valamely adott nyavalyának minden kedvetlen bajait elűzik, és minden jövendő 's hasonló szenvedés magvait kiirtják, mi nem látjuk, mi hibája volna még a' tökéletes cúrának. A' résszerintvaló, vagy a' mint hívni szokták, *symptomatica* cúrát, megveti Hahnemann, szintugy mint annak akarmi más antagonistáji; csak akkor elégszik ő meg, ha minden *symptomák* tökéletesen elnyomatnak, 's az egészség teljesen és tartósan helyreállittatik. Azt vetik tovább a' *practica regulák* ellen, hogy a' beteg eleibe tett kérdések, igen aprólékosak; hogy nem könnyű dolog, valamely esetnek minden *symptomájit* kitapogatni; és ha az ugy volna is a' közönséges nevezetekről való leszokás roszul pótolódnék ki, az egyes nyavalyák' *symptomájinak* véghetetlen rakásragyulése által. De ha a' közönséges nevek, a' nyavalyának képet adnak, mellyre a' gyakorló orvosnak szüksége van; ezt teszik valójában azon feleletek is, mellyekre a' *homoeothicai* kérdezősködések igyekeznek; nem csupa *affectatio* ez, hanem a' megkülönböztetés' illendő kívánása, melly miatt a' kérdéseket sokszorozni kell, 's az ugy tetsző tulapórlékoosság a' papiroson, a' *praxisban* valóban módosítva van, mint azt maga Dr. Heinroth is megengedi.

Az angol tudósító előadja aztán, hogy mivel a' betegségek *symptomáji* ellen kellett harczolni, és mivel minden *symptomák'* sergét, ollyas valamivel kell meggyógyítani, a' mi az egészséges emberben hasonló *symptomákat* támaszt, miként kell a' *homoeopathica pharmacopoeiát* készíteni? Egyszer'smind megczáfolja az ezen mód ellen tett ellenvetéseket. — Előadja továbbá, hogy mivel a' nyavalyákkal való bánásmódban, csak olly szereket lehet használni, mellyek hasonló munkálatuak, ezen gyógyszerek csak olly *organizációkra* hatnak be, mellyek már *praedisponálva* vannak arra, hogy általok érdekelthessének; 's az orvosszernek minden esetre hatalmasbb ereje lévén, mint a' természetes nyavalyá-

nak, csak igen kis mennyiségű gyógyszer kell, az így elkészült organizációra való hatásra. Előadja itt ezen apró dózisok' készítése módját, 's az azok ellen tett ellenvetéseket. Ezen infinitesimalis dózisokról való különös tanítmány, nem csuda, hogy ellenkezőkre talált. Mi részünkről — így szól — eleinte abban állapodánk meg, hogy az csak azon zabolátlan paradox szellem' kicsapongása, melly az egész német literatúra és philosophia massáját lelkesíti, azon szellemnek, melly a' német nevelésnek még magvaival kezdődik, 's azon nemzet' geniusának vagy tudományának minden nevedésével nő és erősödik. Ott hol a' csupa tudósság tökéletes jószág, 's hol az academiai tisztviselők közt való oktalan és bizonytalan principiumon épült, szüntelenvaló vetélkedés, nyilván felserkentetik, nem idegen dolog, hogy a' különösködés inkább magasztaltassék mint az igazság, és hogy tanult s' tudományos férjfiak, minden rivalitást túlhaladni igyekeztvén, a' nézelődés' azon tulságaiba rohanjanak, mellyekhez közelitni bolondság, 's gyakran veszedelmes. Azt gondolók annakokáért, hogy Dr. Hahnemann, theoriájának ezen részében, a' hirkeresés vétkébe esett, 's alig érdemli meg, hogy az ember további okoskodását, mellyel azt támogatni igyekeznek, figyelmére méltassa.

Azonban halljuk mit mond a' nagy Homoeopatha maga mellett, és mit lehet más forrásokból mondani a' Systema ezen rendkívülvaló részének védelmére. Miként birhatnak még az ennyire megvénytott substantiák' kis dózisai, hatalmas gyógyító erővel? ezt kérde, így szól Hahnemann, nem csak a' közönséges nagy dózisokat osztogató Allopatha, hanem még a' Homoeopathia törvényeibe hinni kezdő is. Legelőször is, bolondság annak *lehetőségét* tagadni, mi valósággal úgy van, 's mit százaknak mindennapi tapasztalásai, meglettdologként erősítenek meg; mert — így szól Hahnemann — annak, mi *valósággal úgy esik* meg, legalább *lehetőnek* kell lenni. De másodszor a' scepticusok nem gon-

dolják meg azon *dörgölést és rázást*, mellyen a' homoeopathikai készítményeknek ált kell menni. Ezek által a' gyógyszerek, Hahnemann szerint, nem csak nagy változáson mennek által, hanem a' bennök lévő erő is csudálatosan kifejlik, 's ő azt állítja, hogy ez a' legnagyobb felfedezés, melly valaha tétetett. Csudálatosak valóban a' dörgölés' munkálatjai! A' paraszt, ki aczél és kova segedelmével gyújtja meg pipáját, nem sokat gondol, azon szembetünő erővel, mellyet azon két dolgok' öszveütkezésé kifej-tőztetett: de egy microscópium' sőt a' pusztaszem által is, az aczél elolvadt részecskéjire lehet találni; úgy hogy az öszveütésnél 3000 grádusnyi melegnek kellett, a' Fahrenheit hőmérője szerint kifejtődni. A' lappangó meleget, csak a' pusztaszem dörgölés is kifej-tőzteti, mint Gróf Rumford tapasztalta, ki azt mondja, hogy a' szobát, két érczlapok egyszerü sebes öszve-dörgölése által is be lehet fűteni. A' szaru, csont, 's némelly más substantiák, noha magokra hagyva szagatlanok, ha dörgöltetnek erős szagot bocsátanak. Ezenkívül még más igen fontos, eddig nem tapasztalt változásokat is hoz elő a' dörgölés, a' testekben. A' tentahal' (sepia) fekete nedve, eredeti mi-voltában, csak vízben olvad fel de borlélben nem; a' homoeopathicus processus által pedig ebben is felolvadhatóvá lessz. Magnésia, márvány, 's más meszes substantiák, kén, sőt magok az érczek is, ezen processus után, mind vízben, mind borlélben tökéletesen felolvadnak. Ezen rendkívülvaló felfedezést ez előtt két esztendővel közölte Hahnemann a' világgal. Micsoda nagy erő fejtődött pedig ki, a' dörgölés és rázás által ezen szerekben, azt a' tapasztalás bizonyítja. Ha a' harmatfü (Drosera) egy cseppjét, a' harminczadik grádusig véknyítjuk, de minden véknyítésnél, az üveget husszor rázzuk, a' szer olly erős lessz, hogy belőle egy csepp, egy számárhurutban lévő gyermeket nagy veszedelembe ejthet, a' helyett hogy ha az üvegeket csak kétszer rázzuk, egy a' harminczadik grádusnyi véknyítés-sal megnedvesített czukorgolyócska, hamar gyógyu-

lást okoz! — A' homoeopathicus orvosok, kivált a' kezdők mindennap tapasztalják, hogy a' nem elég kis dózisban adott gyógyszerek, a' betegek bajait eleinte jóval nevelik.

Azonban noha az okoskodásnak ezen módja — így szól az angol tudósító — igen tudományos, de mi megvaljuk, hogy inkább szeretjük a' factumokat, és sem magunk nem hihetjük, sem olvasóinktól nem kívánhatjuk, hogy higgyék, a' homoeopathia theoriájának ezen különös részét, csak annyiban a' mennyiben annak támogatására meglettdolgokat lehet felhozni. A' homoeopathicusok' folyóirásaiból, (Archiv für die homoeop. Heilkunst, és Annalen der homoeop. Klinik) felette sok rendkívül való eseteket hozhatnánk fel; de esmeretes okokból inkább némelly olly eseteket hozunk fel, mellyeket vagy magunk tapasztaltunk, vagy velünk mások közlöttek, 's nem csak orvosok, hanem a' legmagasbb rangu és értelmű emberek Austriában és Saxonniában, kiknek körében a' Homoeopathica igen virágzik.

Senftenbergben Cseh-országban, ama kegyetlen nyavalya, a' vérhas, nagy erőszakkal és a' legsiralmasabb kimenetellel dühösködött. Hasztalan próbálták annak terjedését a' rendszerint való gyógyszerekkel megakadályoztatni. A' teljes kétségbeesésben homoeopathicus szerekhez folyamodtak, melly mindjárt és egyforma szerencsével használt. — Baró Senftenbergnek egy vadásza, hideglelésben 's torokgyulladásban feküdt, az utolsó kenet pontján. Utolsó próbául, néhány homoeopathicus golyóbisocskákat adtak be neki: a' haldokló ember más nap felkelt ágyából, 's másed napra, midőn minden megállapított principiumok szerint, csendesen kinyújtódzva kellett volna neki feküdni koporsójában, az erdőben puskájával foglalatoskodott. Egy általános scepticus — de a' ki nem hunyta bé szemeit az igazság előtt, mint Dr. Kovács — ezen csetnek tanuja volt, 's ezen pillantástól fogva, épen olly elhatározott hívó lett a' Homoeopathiában. — Egy

eseh nemes ember a' bélpoklosság' egyik legroszabb formájával küszködött, mellyet a' gyomor legöszvebonyoltabb fájdalmi terhesítettek. Orvosai gyógyíthatatlannak mondták, 's mi tudjuk, hogy ugyan ezt a' nyavalyát Angliában is gyógyíthatatlannak mondták, 's valóban meg sem gyógyították. Nehány hónapok alatt azonban a' homoeopathicus gyógyszerek 's diaeta, a' nyavalya mindensymptomájit elhárították; a' bélpoklosság eltűnt, 's a' beteg az emberi boldogság' valóságos tetőjére jutott, — annak nemtudására hogy van gyomra. ← Egy jólesmert Londoni Baronet sok fiainak egyike, csaknem haldokolva jött onnan ki. Ugy látszott, testét agyvelőhideglelés merítette ki. Sok orvosokat próbált, sok vizeket, és sok orvosszereket, de mind hijában. Meggyógyulását a' homoeopathiának köszönte, 's a' legmelegebb hála' érzéseivel van az eránt, ki neki ezt tanácsolta. — A' Prágai theátrum igazgatójának négy gyermeke szenvedett torokgyékben. Egyik megholt; kettő meggyógyult secundum artem, a' bizonytalanság és szorongattatás hosszú időköze után, a' negyedik meg betegedvén, homoeopathicus orvosra bízott, 's egy nap alatt meggyógyult. — Ugyan azon Director, feleségét is alá adta azon orvoslásmódjának, 's a' játékszinről köszönte meg orvosának, egészsége helyreállítását. — Egy Lipsziai kereskedő, régi és megrögzött gyomorbajban szenvedett; szüntelenvaló gyomorémelygés, habituális szorulás, 's hányásra való hajlandóság, mihelyt legkisebbet próbált enni, legszelidebb symptomáji közül valók voltak. Az első homoeopathicus szer után távozni kezdett a' nyavalya, a' gyógyrendszer nevedő szerencsével folytatódott, 's most a' kereskedő olly egészséges lábakon áll, mint akárki Saxoniában. Bagatellának látszanék, a' mi ön - személyes tapasztalatink lajstromát, fő-, torok-, fog-, fül-fájások, contusiók, 's más apró bajok cúrájának elbeszéléssel nevelni, noha ezek igazán véve nem apróságok; ha, a' mint egy új író állította, minden fájdalom és szenvedés, akármí kicsiny legyen az, valamit tesz

az élet' megrövidítésére. 'S mind ezen cürák néhány czukorgolyóbisocskák által vitettek végbe, mellyek egy grán orvosszernek talán decillion olvadékjával voltak megnedvesítve. Az angol orvos ezen tapasztalásihoz hozzá fogjuk mi is annak idejében kötni homoeopathicai pályánkról való számadásunkban, ön tapasztalásinkat, 's megmutatni mindennek ki látni akar, hogy az uj gyógyrendszer sem nem csalódás, sem nem tünődözés, sem nem ámitás, mint azt nálunk Dr. Kovács, és méltó társa az egészséges hasu Peregrinus Syntax, mocskos nyelven hirdetik, hanem egy a' természet mély titkaiból az emberiség' javára kifejlett dicső tudomány.

Hogy ha a' Homoeopathica — a' mi mind ezek ellenére is meglehet — egészen hamis volna, kívánatos dolog volna még is, hogy annak igazságával megemeskeredni sietnének azok, kik az orvosságok' veszedelmes osztogatásával magok foglalatostkodnak. Itt ugy látszik, semmit sem lehetne félni, hogy a' házi patika áldozatai szaporodnának. Egy másik haszon az orvosszerek' hordozhatósága. Adieu a' palaczkok', tégelyek', pilula - skatulák' és porok' végnélkülvaló sorának! Meg kell szünni még nevének is a' gyógyszer-ládának. Előttünk fekszik, mikor ezt írjuk, egy kis Biblia nagyságu morocco-etui, mellynek szűk rekeszkéjiben, nyolczvannégyszáz apró üvegecskék vannak, homoeopathicus golyóbisocskákkal, mellyek elegendők, akármely elsőrangú hajónép orvoslására, egy földkörülvaló utazáson.

Az olly megletdolgok, millyeket feljebb előbeszélénk, — 's ezeknek száma igen sokra nevezkedhetnék, önszemélyes tudásunk köréből is — nagyon erősítik, a' kis dósisok' hathatóságát. Az igy végbevitt cürák' köz tudásra jutása 's nevezkedő száma, kétségkívül fő botránkozásköve a' Homoeopathica antagonistájinak. Semmi sem felelhetne meg olly hatalmasan, a' Hahnemann egész gyógyrendszerének mint a' jól megállapított, szerencsétlen kimenetelű cürák hasonló lajstroma, (de nem az olly rágalmozó költeményeké, mint millyek a' Dr. Ko-

vács Orgona-rostáját diszesítik.) *Ezt azonban nem teszik az ellenkezők.* Mi semmi illynemű erősségeket nem találtunk, egyik megczáfolásában sem az Organonnak, mellyeket elolvastunk. a) A' Princz Schwarzenberg esete, azon jegyetlenegy nemszerencsés kimeneteli eset, mellyet előhoznak, 's ezt az Allopathák nagy fontosságúnak tartják. Ezen főrangú személy, magának Hahnemannnak tanácsával élt Lipsziában. Ott épen azon szobákban lakozott, mellyekben elfogta a' Sax Királyt 1813^{ban}, 's ott mint vezetőnk erősíté, az esztendő éppen azon napján holt meg, mellyen magát a' Király-fogoly megadá. —

Valamint az orvosszerekben, ugy a' dietában is alkudozik a' Homoeopathia, 's ezen tekintetben — kötelesek vagyunk megvallani, — igen érthető 's egyszerű principiumnál fogva. Életrendről közönségesen olyan szokott irni, kinek emésztő organumai megromlottak, 's ki azt képzeli magának, hogy a' többi emberek is ugyan azon categoriában vannak. Nem ehetik ő vaját, nem feketik bal oldalára, 's innen mindennek azt tanácsolja, hogy a' jobb oldalon feküdjék, 's a' tejesház kedves termékével ne éljen. De nincs semmi közönséges törvény az emberi gyomrokra nézve. A' Homoeopathicus illy szoros korlátokat nem szab. Ő csak azt mondja; míg a' beteg a' mi apró dósiskáinkat szedi, azoknak szabad munkálkodást engedjen; ne egyék, se ne igyék semmi orvosságos természetű dolgot, vagy olyat, mi a' mi rendeletjeink' munkálatját megakadályoztatná. A' megengedett ételek' száma elég nagy. Mi három hétig ebédeltünk folyvást egy idegen asztalnál, mellyet Anglia' első evő-intézetei alig haladhatnának meg, mellynél mindazáltal, minden tál étel, a' Homoeopathica rendszabásival legszorosbb megegyezéssel volt készítve.

a) Ezt minden gyakori felszóllítások ellenére sem akarja az ellenfél tenni, 's hasonlít ezen tekintetben — hogy a' Swift hasonlításával éljek az — olly katonához, ki a' csata alatt mindég köszönget fegyverével, de azt soha el nem süti.

Dr. Sachs ebben a tekintetben inconsequentia-
val vádolja Hahnemannt. Ugy látszik, hogy egy-
kor Hahnemann igen engedékeny volt a diaetában
betegeinél. Fel hozza azt is ellene, hogy Hahnemann
egykor nagy dósisokban adta a gyógyszereket. Azon-
ban az ilyen vád, nem erősség. Igazságtalanság
feltenni valakiről, hogy mivel egykor nem volt
igaza, tehát soha sem is lesz. Heinroth más ol-
dalról azért kárhoztatja a diaetát, mivel az *nem új*,
's nem eléggé bőv a positiv utmutatásokban, De
Hahnemann csak tagadó regulákat akar szabni. Azt
mondja ő, ne egyél, ne igyál, 's ne tégy semmit, mi
gyógyszerem munkálatjával ellenkezik, de ezen
határlineán túl mindenben követheted kedvedet,
miről tudod, hogy testalkatodnak nem árt.

Az alatt míg Dr. Heinroth, a Hahnemann ál-
tal kivánt regiment kárhoztatja, különös hogy épen
ezen életrendben keresi a Homoeopathica által vég-
bevitt csudák magyarázatját. Négy uton próbálja
ő ezen csudák kulcsát megtalálni. I. Ezen gyógy-
mód úgy munkálkodhatik mint a *váró methodus*,
(m. *expectativa*) semmi erőszakot nem tévén az
organisatió, 's szabad tért engedvén a természet
energiájának. No de az idegrendszer beteges sensibi-
litása, a gyógyszernek igen csekély munkálatját ki-
vánhatja, p. o. a bódítóknak, mellyek a Hahnemann
materia medicájának jó nagy részét foglalják el, 's
mellyeknek erejét, koránt sem esmerjük tökéletesen,
Ezen principiumok a Brown gyógyrendszerében már
kijeleltettek, de ott hozzáadódott, hogy azok sze-
rint, csak az ingerlés igen magas állapotjában le-
het munkálkodni: ellenben a nem csupa idegny-
valyákban, sok kárt lehet azok követése által ten-
ni, kivált a gyuladós esetekben. Honnan van hát,
hogy Heinroth ezen káros effectusoknak egy példá-
ját sem hozza fel? 's hogy a gyuladós nyavalyák-
ban mindenekfelett szerencsésnek mondatik a Ho-
moeopathia? (Igy van e nálunk is. Dr. Kovács
gyilkosoknak kiáltja a homoeopathicus orvosokat,
mert nem csapolják le a beteg véré; de csak

egyetlen egy szerencsétlen esetet sem hoz fel, holott ha az igazság' szeretete buzdítaná, mi sok szép szerencsés esetekkel szolgálhatnánk nekie.) II. A' cúrának oka, azon erős remény lehet, melly a' betegen az orvosába való bizodalom által felébred. De volna e ezen oknak helye, a' gyermekek' nyavalyájiban, vagy a' tébolyodott személyekben, melly két classisokból pedig a' Homoeopathica által olly gyakran meggyógyulni mondatnak a' betegek? III. A' meggyógyulások csak ugytetszők lehetnek, 's fatális visszaesések követhetik azokat. Ismét azt tudakozzuk, miért nem hoznak elő példákat? Schwarczenberg megholt: de az ő esete reménynélkülvalónak mondatott, már az előtt, hogy megtudakozá a' Homoeopathiákat. Minden bizonynal ha az ő kezök alatt olly gyakoriak volnának a' visszaesések, Dr. Heinrich hozhatna fel példákat Lipszia 42,000 lakosai közül, kik közt hat homoeopathicus orvosok munkálkodnak. IV. Mindenek után, ezen csudákban a' diaeta lehet az igaz varázsoló. Tudjuk az öreg Cornaro 's mások historiájából, mi nagy sikere van a' diaetára való serény figyelésnek; de noha a' chronicus esetekben, hol hónapok, sőt esztendők kívántatnak a' homoeopathicusoktól az egészség' visszaszerzésére, a' diaetának csudálatos befolyása lehet, hogy lehet ezt alkalmaztatni a' hamarlefolyó (acutus) betegségekre hol egy nap, sőt kevesebb is elég az orvos szer munkálkodására, 's a' beteg' teljes meggyógyítására? Igy van igazán realizálva a' Celsus cito, tuto és jucunde — ja.

A' chronicus nyavalyákról is röviden közli az angol értekező, a' Hahnemann nézetjét, nem csupa theoreticus megezáfolással, 's megvetéssel mint azt több német tudósok, 's nálunk Dr. Kovács tették, hanem figyelmező méltatással és komoly megfontolással, 's reményleni lehet, hogy kevés idő múlva, ezen dicső felfedezés, melly Angliába illy becsülettel 's méltókép vezetettett bé, az angol Nemzet' mindenütt meglettéldolgokat szerető geniusánál fogva a' practicus életbe is bévezettetik, 's ezen

egyedül igaz próbakő segedelmével, a' tudományok' körében annak méltó helye kimutattatik. Kivánatos volna, hogy mindenütt illy komolyan, 's az emberi szenvedelmek illy nemes megtagadásával szólnának a' hozzáértők, ezen nagy fontosságú felfedezésről, mellynek egyedülvaló czélja, az emberiség boldog-gá tétele!

A. BALOGHPÁI.

Hazafiui Javallatok.

Difficile est satyram non scribere. Juvenalis.

1. Háboru' idejében minden hitelező tartozzék adósának zászlója alatt a' haza' védelmére felkelni. Bezzeg lesz, némely nagy urnak derék bandériuma!
2. Ama derék férjfiunak, a' ki legelőször a' concursualis pereket kigondolta, a' birák' és prókátorok' költségén márvány oszlop emeltessék.
3. A' ki nagyobb urnak, mint ő maga, pénzt mer kölcsön adni, az adós' felperessége alatt büntetessék in poena dupli.
4. Ha valamely megbukott adós megtudja mutatni, hogy nem ő maga, hanem csak az ágyasa költötte el a' creditorok' pénzét, az ollyat ne légyen szabad tolvajnak nevezni.
5. Ha valaki a' rossz adósokra satyrát akarna nyomtattatni, azt a' censura meg ne engedje.

F.

*Thaisz Andráshoz, a' Hazai 's Külföldi
Tudósításokban közlött kinyilatkoz-
tatására. *)*

Fáradozásid után ajakid panaszkra fakadnak,
Thaisz az Oltártól, mellyen tömjénze Hazánknak
Buzgóságod, elindulván, 's kéntetve, — ugy értem. —
Tiz 's egy évek alatt áldoztál a' Tudományos
Gyűjtésben, 's mint megvallod, jó 's ritka sikerrel.
Érzénk azt mi is, 's áldottuk fáradozásod',
Mellyel meggyujtád a' Nemzeti csinosodásnak
Fáklyáját, noha sok gátok hátráltak utadban,
'S száz fejü Hydrákkal küszködnie kelle karodnak. —
Vivtál férjfiasan! — gyóztél is; — századok el nem
Törlik szép nevedet. — Késő Onokái Hazánknak
Sirod zöldellő ormán emléket emelnek,
Melpomene jutalom koszorut fog tüzni azonra.
Jól tudom, és érzem magam is, hogy ritka Író az
A' Magyarok közt, kit Westmünsteri Angol Apátság
A' halhatatlanság' könyvébe be írta ditsőség
Fénye között; — de sok érző szív vagyon, a' melly]
A' jeles érdemeket meg tudja betsülni Barátom!
'S valljon — kérdezd meg szép lelkedet: — vágya e' bérre
'S nem betsület vala tsak, melly őt a' nagyra, ditsőre
Lobbantá? Ugy van. — Csak ez az, minek áldozza szived
Mint minden Magyaré; — 's bár a' jelen életet élő
Érdemlett hálát nem ad is, derül olyan idő majd,
Melly halmunkra virágkoszorukat hinteni buzdul.

*) E' következő verszetet a' Hazai 's [Külföldi Tudósítások boldogult Kiadója másolatban küldötte hozzám. — Én hirt 's nevet soha sem vadásztam, mivel a' jótmindeukor tsak önmagáért szerettem, 's gyermekségemtől fogva, esmervéu a' világot 's annak forgását, bérre jutalomra, de még elesmerésre sem tarthattam soha is számot; — de megvallom, — mert ember vagyok 's azt hogy emberiség vagyon bennem, soha sem szégyenlem — főképen e' verszet, — mert mások is méltattak szives megemlékezésekre, — kedvesen, de egyszer'smind szívszorítólag lepett meg, hogy szives háládatosságom kijelentésére is minden eszköztől megfosztattam. — Ezt most tselekszem: több illy derék írókat kívánván a' hazának 's boldog, — a' valódi érdemet megbetsülő hazát illy derék íróknak! —

Th.

Visszavonulni nem érdemlett rejtekbe, homályba
 Indulsz? — Hah! mit akarsz? Hát fedhet e bár mi homály is
 Olly Hazafit, ki örök fényt hoz vala a' Magyar égre? —
 Nézd a' tiszta napot, melly vastag fellegek árja
 Rejti gyakorta, de im a' fergeteg eltünik; — ujra
 Felderül a' kék ég, 's még inkább érleli a' még
 Lankadt plántákat, szebb fényvel az éltet adó nap;
 Igy [bár most érző szived rejtekbe vonul is,
 A' hálásb Onokák szép érdemid áldani fogják,
 És munkád, mikoron nem véléd, osztja gyümölsét,
 Melly nevedet derülő szent fény özönébe borítja.
 Élni fog a' te neved, bár rejtet is — élni — Barátom!
 Míg! Magyar ugy érez, mint érezek én is azok közt,
 A' virtus sugarit feledés nem tudja takarni. —
 A' mit választál enyhülésedre Horáitzbó,
 Én meg másítván, ugyan abból vedd ez igéket:
 Non omnis moriar, multaue pars mei
 Vitabit Libitinam. Usque ego postera
 Crescam laude recens — — — — —
 — — — — — — — sume superbiam
 Quaesitam meritis, et mihi Delphice
 Lauro cinge volens, Melpomene comam.
 Ea legyen Oszlopodon munkádnak bére jutalma! —

HORVÁTH JÓSEF ELEK.

V a l ó s u l á s .

Sonett,

Arány borun uszott az esti fény;
 Derült a' csendes hold komoly sugára,
 Szeliden intve kertem alkonyára;
 Emelte azivem' édes érzemény.
 Tündér egekbe azált a' képzemény.
 Oszlott az éj varázsa, nem sokára
 Korány pirult a' költi láthatárra,
 Valóra kelt az álmodott remény.
 Uj reggelem virágos édenében
 Él álmodásim rózsaszín világa,
 Felém hajolt a' béke pálmaága.
 Enyim Ninon! bájhangzatok körében
 Ad édes — angyal — égi csókokat,
 'S én zengni mennék édes álmokat.

D U M O N T,

vagy

a' Keresztyének raboskodása Algirban.

Algir, mint világszerte tudva vagyón, fészkek a' tengeri rablóknak (Caperek, Piráták, Corsárok, Flibustierek), kik a' rablást a' kormányzék engedelmével törvényesen üzik. E' végre külön birnak hajókat a' maurus Corsárok, külön az Igazgatóság. Szükség esetében amazok kötelesek hajójikat a' Státusnak kölcsön áltengedni, és ha elsüllyedtek, helyökbe azonnal másokat állítani. Igy a' Státusnak mindenkor kész tengeri hajóji vagynak, a' nélkül hogy neki legkevesebb költségébe kerülnének. Ha valamelly Caper kicsapást akar tenni hajójával, azéránt a' Deyhez folyamodik engedelemért, mellyet soha sem szokás megtagadni. Akkor a' Kapitány vitorláját felvonja, és egy álgút elsüttet, jelül, hogy más nap utnak indul. A' kinek kedve van vele menni akar Maurus, akar Török, magát a' hajónál jelenti és senki sem igazittatik-el; sőt maga a' Kapitány keres olly biztos Törököket, kik azután viszont másokat biztatnak-fel a' véle-menésre; — mivel az efféle hadi készületek ereje egyedül a' Törökökön fordul meg, egyedül ők viselnek fegyvert és harczolnak; s a' Maurusokat csak a' hajó és álgúk körüli szolgálatra használhatni. A' Törökökkel mindenkor van egy öreg hadi tiszt, Hajó-Aga nevezettel, kinek helyben-hagyása nélkül a' Kapitány semmit nem kezdhet. Haza-érkezéskor az Aga tüstént tudósítást nyújt-be a' Deynek a' Kapitány magaviselése felől. Azután a' zsákmányt kitakaritják a' hajóból, és a' Dey eleibe viszik. Oda szállittatnak illyenkor a' szövetséges nemzetek' Consulaik, hogy ezek kitudakolhassák, valljon a' jövevények között

nincsenek e honfiak. Illyenek találkozáván, ha utasok, a' Consulnak általadatnak; ha pedig az elfogott hajóhoz tartozó cselédek; rabul megmaradnak. Akkor a' Dey minden nyolcz nyolcz rabok közül magának egyet kiválaszt; a' többit a' Capernek és Vitéznek hagyja. Most a' portékákkal rakodnak ki, mellyekből a' Dey ismét nyolczadot vesz. Ezután a' Dey tisztjei az elrablott hajónak minden készületeit elfoglalják a' Státus' számára; azokat eladják, és ároknak egy nyolczada ismét a' Dey kincstárába foly. Az egész fogásnak többi hét nyolczadai két egyenlő részekre osztatnak, mellyek egyike a' Capert, másika hajós népét illeti. A' Keresztyénrabok is, kik a' hajón legényképpen szolgáltak, szintén ugy kikapják részöket, mint akarki más. Rangbeli aszszonyságok is mindig a' Deynek jutnak.

Ezek az afrikai Barbareskek tehát illyen módon esztendőnként számos Keresztyéneket fogdosnak el, és visznek magokkal rabságra. A' Missio' Congregatiójának hivatalos tudósítása szerint 1815^{ben}, a' Tunisi, Tripolisi és Algiri Státusokban öszvesen 49,000 keresztyén rab sinlődött. Mint legyen pedig ezen szerencsétleneknek ottan sorsok, kitetszik részint az ujjab utazók' meg-egyező hir-adásaikból, részint azoknak szájak' vallásából, kik azt a' rabságot magok is szenvedték, de abból szerencsésen hazájokba szabadultak.

Igy egy utazó, ki e' rabló Státusokat 1814^{ben} járta meg, az Algiri Bey *) sclávjainak sorsokról ezeket írta haza Európába: „A' ki még soha sem tapasztalta, mi legyen a' raboskodás, és nem látta, mik történnek Algirban: az előtt a' legnagyobb szerencsétlenség a' világon esmeretlen, és az nem tudja képzelni, sem azt, hogy egy boldogtalan Halandónak lelke a' nyomoruságnak millyen lépcsőjére süllyedhet alá; sem azt, mennyit megbirhat az ember-erő; és — mint elfajulhat ember az ő tu-

*) Bey az, a' ki a' tartományokban, a' Dey nevében igazgat.

lajdon neme eránt. Mostanság csak Algirban egymágában ezer hatszázra megy a' sclávok száma. Esztendőnként elhal közülök több száznál, ki bujában és haragjában, ki a' sok test-töredelem vagy a' módnélküli fenyítések miatt. A' rabokat szokás szerint minden estve valamelyik bagnó-ba (ferdőházba) rekesztik be (millyen Algirban öt vagyon), hol puszta földön kell feküdniök, és a' hol szél és eső éri őket. Mihelyt a' nap csirkádzik, irtózatossal verésekkel költik fel és hajtják őket sanyaru munkájokra, mellyek estvéig tartanak. Némelleyek a' fegyverházban dolgoznak, hol a' legcsekélyebb hibázásért szörnyűen öszve-tagoltatnak; sőt némelleyek illy esetben ezer ötszáz csapást is kapnak talpaikra (bastonáde). *) Mások, barmok módjára, kinszerítettnek temérdek fejtett kő darabokat a' hegyekről lehurczolni vagy alá vinni; sokszor az illy kőböcsökök alatt földre rognak és agyon szakadnak. Viszont másokat bénán csonkán és vérrel csöpegvé láttam, vissza-térni a' városba. Egyebeket láttam, miként az utsza-középen öszve-rogytak, és aztán mint valamely elvetett állat, a' legrettenetesb csapdozások alatt felkelni kénytelenek voltak, mig viszont mások e' kínzásokat béke-tűréssel szenvedték, és fekvé maradtak mozdulatlan, várván a' kimulást óhajtozva. Élelmök e' nyomoruknak áll két kenyérből reggel, és egyből estve; de a' melly fekete, mint szén, keserü mint méreg. Minnyáján egyéránt nyomoruk ők, minden remény és vigasztalás nélkül. A' Maurok és Törökök fajzatja megveti, csufolja és üti-veri őket. Lelki atya és Isteni szolgálat nélkül hagyatva, e' szerencsétleneknek még a' Val-

*) A' fenyítésnek ezen neme igen divatban vagyon a' Maurus nemzetek közt. Ezelőtt mintegy tiz esztendővel, a' Mokka Imán (Arabbiában) az ott tartózkodó Anglus Agensnek is bastonadot rendelt. Melly sérelmért Anglus részről elégtét kívántatott, de megtagadva lett. Tüstént Mokka alatt termettek az anglus hadi-hajók és lövöldöztek reá szünet nélkül. Csak mikor már 5500 lövés esett, akkor engedett az Imán: de ekkor aztán derekasan. Az Anglusokkal olly alkut kötött, mellynél fogva ők a' Mokkal kávával kereskedésre majdnem kirekesztő szabadságot (monopoliumot) nyertek.

lás' vigasztalása sem jut részül. Egyedül Spanyolország tart és fizet itt egy szegény Papot, ki egy kis kórháznál felvigyázó, és a' Keresztyének eltemetésére ügyel. Néhány évvel ezelőtt, midőn még Spanyolország a' mostani kis temető-helyet a' Keresztyének számára meg nem vásárolta, a' szegény megholt Keresztyéneket nem is temette-el senki, hanem kidobták testeiket az utszákra, hol végre az ebektől megemésztettek. Szerencsétlen sorsok' nevelésére, kiváltások is (ranzionálás), azon magas díj miatt, mellyet kívánnak, fölötte nehézzé tétetik; mert e' Barbároknak fösვნénység a' fő-szenvedélyök. Igy most legközelebb a' Dey minden egyegy Siciliai rabért 1500 piasztert (1125 fr. C. p.) kívánt."

Melly rajzolat mellé ha meghalljuk azon Hitsorsosink vallomásaikat is, kik az Algiri raboskodást nem csak mint szemtanuk látták, hanem egész keserűjében kóstolták és szenvedték is: akkor fog még elménkbe a' minden földi viszonyosságok leg-gyászosbikának élő-képe benyomódni; akkor fogjuk szerencsétlen Hitsorsosinkat valóban szánni és szivvel-lélekkel mondani a' méltatlanul rabságot szenvedő Hivékért való esedezést, melly az áhitozás nyilvános órájiban előttünk olvastatik; akkor fogjuk böcsülni sorsunkat és béke-türéssel viselni keresztünket, melly bár minő sulyos, de az illy rabsághoz képest csak könnyü terh. Legujabb nevezetes példája az Algiri rabságon általment és abból megmenekedett Keresztyéneknek p. o. ama' Frantzia, Dumont.*) Ez, harmincz öt esztendei távollét után 1817 hazájába, Párisba megérkezvén, utánna egypár esztendővel rabsági szenvedésinek leírását nyomtatásban kiadta, melynek veleje immár itten honni nyelvünkre fordítva Érd. Olvasóinkkal közöltetik.

Dumont Péter József született Párisban, 1766. Tizenkettődik esztendejében bucsut vett az atyai háztól, átajánlván magát egy tengeri hadi-tisztnek,

*) Hazánkban N. Mélt. Felső Eóri Pyrker László, Egri Érsek az, ki e' sanyaru sorsot próbálta, mint maga megírta lelkes munkájiban.

hogy őt szolgálja, és a' Gibraltar ellen készült ex-
 peditioban kísérje. Novemberben 1782. indult utnak,
 Alkuzir spanyol kikötőben egy brig-hajóra ülven.
 Az nap estve mingyárt olly erős szélvész támadt a'
 tengeren, hogy éjjél tájban hajójokat öszvetörte és
 az áfrikai tengersizélekre, Oran 's Algir között ki-
 vetette. Közülök hatvanan vízbe fultak; partra
 nyolczvanhatan jutottak, de hol őket a' Kubálok,
 — valamelly arab csordák, — tüstént rajtok ütve
 kirabolták. A' szerencsétlenek közül többen is,
 mint a' vágni való marhák, leöldöstettek; a' töb-
 biek kisebb nagyobb sebbe esve a' parton fekü-
 ve maradtak. Dumont egy lántsa-szurást kapott ha-
 sába és egy lövés-sebet lábába. A' rabolás után a'
 Kubálok eltávoztak, de valamint virradni kezdett,
 ismét ott termettek, a' szerencsétleneket kezeikkel
 hátra megkötözték, magokat pedig lovaik farkaik-
 hoz csatolták, és így mentek velök hat éjszakán
 által (a' nappali utazást kerülven készakartva, fél-
 tőkben, nehogy zsákmányjokat más Arabok tőlök
 elragadják), mignem jutottak a' Felix hegyhez,
 Ozman Scheik' lakhelyéhez. „Minnyájan eleibe ve-
 zettettünk (igy beszéli el maga Dumont). Midőn
 hallá, hogy Francziák vagyunk, felriwalkodék: Fran-
 czák! hűség nélkül, hit nélkül, gonosz ördögök,
 — lánczra őket! Megtették ezt velünk mingyárt.
 Én lábamat nem birtam, hasam pedig rettenetesen
 megdagadott és mérges gyuladásba jött: de mind-
 ezzel semmit nem gondoltak. Bennünket egészen
 meztlenre egy szőr-előkötőig levetkőztetve, kettőn-
 ként olly lánczra vertek, mellynek hossza mintegy
 tiz lábnyi, nehézsége hatvan fontnyi lehetett. Mind-
 két vége egyegy fogoly lábára megerősített; és
 így az ilyen szerencsétlenek el nem válhatnak egy-
 mástól, valamig nem egyike meghal és mással ki-
 pótoltatik. Mellőlem, fogságom' ideje alatt mind-
 öszve harminczan estek el és váltották fel egymást
 halál által. Most elvittek bennünket a' Scheik' lak-
 helyétől fél órányira a' bagnóba. Ez épületben két-
 ezer sclávnak vagyon helye. Falai mintegy negyven

lábnyi magasságuak és nyólez lábnyi vastagok. Lapos födele fából van. Föfde fővényből és mészből készült egyvelék. Az épület, a' sok vas-rostélyos ablakok daczára is, nagyon sötét. Az ablakok olly igen alant állnak, hogy rostéljaikon által az orosz-lányok és más ragadozó fene-vadak minden éjjel beordítottak, és hajunk is felborzadott félelmünkben. Embernek olly kedves az élet, hogy az illy öszve-zuzó nyomoru sorsban is irtózik, ha azt el kell vesztenie. A' falakon, mellyek teteje földel meg van hordva, laknak szélében az örök. Hatvan örszoba van rajtok, 's mindenikben tizenöt legény. Szüntelen fegyverben lévén, midőn a' sclávok nincsenek egészen veszteg, sokszor közójök lönek öreggen megtörött sóval. A' bagno közepén egy vizcsapoló árok vagyon; a' viz pedig néhány száz tehénbőrökben tartatik, mellyek a' bagnónak egyik végén szegeken függnék. Beléptünkör ez épületbe lánczunkat derékon, egy falban való karikához lakatolták, földszintől három lábnyira. Adtak valami kevés szalmát aláánk, vánkosnak egy követ és szabadságot, hogy — alhatunk. Sereggel estek nekünk a' bűdös férgek és minden mozdulással egyegy maroknyit szakítottunk agyon. Reggel mikor felébredtünk, boritva volt testünk kelésekkal és fekete vérrel; és minő látomány körülöttünk! — kétezer meztelen, szakállos, véres ember-alakok, két sorjával a' falhoz bilincselve, emberkaponyákból vizet iván. Ez volt a' fölöstökömök. Sebeim daczára, a' többiekkel együtt reggel hat órakor dologra kellett mennem, lánczokkal terheltén; miután egész napi élelmemre három fej kukoriczát dobtak. Lemorzolt szemeit liszté szokták törni, és ugy eszik, vízzel elegyítve, ha kaphatnak. Miután naphoszzat az ekét vontam, estve félholtan, a' sok reám vagdalás miatt öszve rongyolva, bevitettem a' bagnóba. Egy Olasz, ki szomszédom volt, szenvedésimen megindulva, sebemen egy kenderrel körül tekeresztült fácskával valami madzag-formát húzott keresztül, mellyet vizelletével nedvesített; és ezzel három hét

alatt begyógyult. A' minémű fájdalmakat a' lábamon kapott lövésseb okozott, azok mingyárt akkor megszűntek, midőn a' glóbist egy rozsosz bicakkal kimetszettem. A' bagnói két ezer sclávok között találkoznak feles számmal elaggott öregek is: ezekkel az épület belsejében dolgoztatnak, azt velök tisztittatják. Nem különben nekik kell a' büdös férgeket, hoszszu póznákra kötött és meggyújtott szalma-csutakkal pörselni. Mikor pedig végre minden erejükből kifogyván többé semmit nem dolgozhatnak, agyon lövik őket. Ugyan e' történik mind azon betegekkel, kiknek felgyógyulásukhoz nincs reménység. Holttesteiket aztán kidobják, és a' vadak tüstént szélyt-szaggatják. Kaponyájik az életben maradt sclávoknak ivó-edényül szolgálnak. Ha valamelyik közülök önmagát kivégezi: mind olyankor ez eset kemény büntetést von maga után a' szomszédra. Igy az én szomszédom is az a' már említett ifju Olasz, kenderből kötelet font és magát felakasztotta; noha teljes erőmből igyekeztem öt szándékában akadályozni, mivel tudtam, mi várja hátamat, — a' mi más napra kelve el sem maradt. Egy másik lánczos szomszédom kaponyája, kit valamelly nyavalyája miatt löttek agyon, tizen-négy esztendeig tette nálam a' szolgálatot; és el is hoztam velem Marsziliába. A' legdrágalatosb idő reánk nézve mindenkor az volt, mellyben őreink; muhamedi szokás szerint, imádságokat mondták. Olyankor mindent, valami körülünk csak valamennyire megehető volt, nagy sietve öszve kapdoztunk, és felfaltunk; noha őreink kövel-hajgálása és verése sürü jégesőként omlott reánk. De ez volt az egyetlen utmód tengetni életünket; mert hogyan is tarthatta volna bennünk a' lelket három kukoricza-fej huszonnégy órára adva, és oily emberi tehetőséget fölülmuló erőltetések mellett? Egykor oily szerencsés voltam, hogy egy juhót lophattam; mellyből magamnak és öt legközelebbi szomszédimnak egy hétig került élelmünk. Mingyárt azon nyersen a' fejét elszakasztottuk, azután hozzá fogtunk a' mē-

leg belek faldozásához, nem törődve azon éktelen csapásokkal, melyek ránk mindenünnen olly erővel hullottanak, hogy testünk csuron-vér volt. Általálhatja kiki, hogy az illy gyakori veretések alatt, utóbb testünk egészen elfásult és majdnem érzéketlenné vált. Tenyerünkön a' bőr olly kemény és vastag volt, hogy alig szerithattuk öszve. Talpainkat 2—3 ujnyi vastag, és egészen szarv-nemü kéreg borította, úgyhogy bizvást megpatkolhattak volna fájás nélkül. Hoszsú tüskék elrothadtak benne, a' nélkül hogy éreztük. Óreinknek két vezéreik voltak, a' legfőbbiknek neve Bascha. Ez parancsol a' raboknak és óreiknek mind életökkel mind halállal; 's utóbbik esetben a' kivégezetteknek csak fejüket szükség bemutatnia a' Scheiknek. Ő esztendőn által legfőlebb is 5—6-szor ha jön, meglátogatni a' bagnet. Eljöttének mi örültünk mindenkor, mivel holmi kis tágitást vagy kedvezést mindenkor szokott rendelni erántunk; p. o. engedelmet adott, hogy a' bűdös férgeket égethessük. Közvetlen pedig rabokra és órekre a' Kail vigyáz fel. Egykor valamelly Marokkói Princz vetődött e' vidékre. Megnézett minket is, mint dolgozunk. Társaim' unszolására én leborultam lábaihoz és valami jótétért könyörögtem. Eleintén barátságtalan szemeket vetett reám, kivált midőn hallá hogy Francia vagyok: utóbb mégis nyujtott ajándékban száz zechinót *) azon hozzá-adással, hogy osszjuk el magunk között. Most a' Kailnak egész haragja ellenem fordult. A' barbár naponként czafattá vagdalt, legkisebb oka sem levén reá. Így ment a' dolog velem egy egész álló esztendeig. De tovább már a' méltatlan veréseket szenvedni nem akárván, eltökélttem magamban, hogy Kailnak és önmagamnak halálával véget vetek életemnek. Egykor, tehát reggel, kieresztés' alkalmával, már kétszáz rab kilépett a' bagno' alacsony ajtaján, a' nélkül, hogy csak egyet is valakire vágott volna. Én pedig alig

*) Egy Zechino körül belül egy körmőczi aranyat ér.

lettem kint, mingyárt olyan ütés ért oldalba, hogy egy pillantatig minden érzékintől megfosztattam. De csak hamar viszont felvászorogtam, és egy követ kapván úgy dobtam a' Kail' fejéhez, hogy egyik szeme nyomban kifordult üregéből. Ezután fogaimmal tigris módjára rá rohantam és az örek zápornyi verésekkel is alig menthették meg őtet dühemtől elevenen. Rólam azonnal leoldozták a' bilincseket, feltettek egy öszvérre, kezeimet lábaimat hasa alatt öszekötve. Így vitték ügetést, szüntelen vagdolások és bökdözések között a' Scheik lakásához, hová félholtan jutottam el. Midőn Ozmán előtt megjelentünk, engem eloldoztak és a' földre dobtak. Kérdé tőlem, miért emeltem kezem őrem ellen. Most azt kértem a' Próféta törvényének nevében, hogy szólnom engedjessék; a' nyert engedelem után megbeszéltem a' dolognak egész folyamatját, és azt tettem hozzá, hogy a' Princz nékem a' pénzt Mahomed kedvéért adta, a' Kail pedig azt mondta volna, hogy ő nem sokat gondol Mahomeddal, csak ő a' pénzt megkaphassa. „Mellyik kezeddal hajítottad rá a' követ?” Kérdé a' Scheik. Én, gyors magam feltalálása után ezt feleltem: „a' baloggal!” Azonnal parancsot ada Ozmán, hogy tegyenek a' falákra. Ez bizonyos szij, mellyel a' kezét egy táblához csaptatják, oly módon, hogy annak belseje föllül essék; a' másik kéz pedig egyszer'smind valamely tekerő-csigához ember-magasságnyira felkötetik. Most két örök, felváltva, verték bal kezemet mint kovács-legények; és ez mintegy husz minutáig tartott. Akkor kezemet eloldozták; öszve volt marczongolva, szakítva, törve, körmek nélkül, rajta az inszálak és idegek mind kilátszottak, és örökre elrontatott. „Láttad e (monda Ozmán a' Kailnak,) mint büntettem meg a' Keresztyént?” A' Kail köszönetet mondott neki, keménységén való örömeben, és igazságos voltát megdicsérte. De Ozmán haragos tekintettel reá mordult: „Te pedig, ki a' rut hitvány pénzt többre böcsülted mint a' Próféta törvényét, felfogsz akasztatni!” És ez vele meg

is történt a' legközelebbi fán. Most visszavitték a' bagnoba és egy köszörű-kő mellé állítottak; melly munka reám nézve minden eddiginél sulyosabb lett. A' körül-belől lakozó Arabok, kik a' Kaii' halálának híret, sajnálkozva hallották meg, egymást érték, olly sűrűen jöttek mindenünnen fejszójüket köszörül-rülni, — csupán, hogy engem kinozzanak. Testeik' egész reá nehezedésével hasaltak a' kőre, hogy a' hajtást nekem ugyancsak megnehezítsék; a' mellett majd rugással majd öklözéssel ösztönöztek, és arczul pökdöstek; ugy hogy sokszor a' jobb karom, mellyel egyedül dolgozhattam, fáradtában inkább fájt, mint az elsonkitott balog. Mennyiszer óhajtottam vissza előbbeni munkáimat! Pihenésem' szempillantati azok voltak, mellyekben rab-társaim szerzsámaikat köszörülték, mert ilyenkor egyik másik felfelváltott. Esztendő mulva, mikor kezem már meggyógyult, ismét mezei munkára rendeltek. A' legterheőbb dolgok egyike volt nékem a' Matamorákban dolgozás. Ezek szörnyü-nagy földalatti gabnaszem-tárok, mellyeknek sokszor nyolczvan lábnyi mélyök, és viszony-szerű szélességök vagyon. Padlatjaik és oldalaik gyékényekkel és hasogatvány-deszkákkal vagnak kibéelve. Ezeket a' szörnyüséges vermeket megtöltik hetven lábnyi magasságra gabnával, és ezt akkor gerendákkal, deszkákkal, gyékényekkel és legföllum földel betemetik; mellyet aztán viszont szántanak, munkálnak, és bevetnek. Az illy vermekben a' gabna eláll tizenkét tizenöt esztendeig. Midön már a' Scheik ezt a' gabnát árruba akarja bocsátani, akkor a' raboknak kell a' vermeket kimérni. Mindenegyegy rab köteles, 140 fontos zsákot 6—7 órányira czipelni a' hegyeken ált. Illyenkor ló, ember, öszvér és bival egyveleg huz és visz, gabnával megterhelve. Bizonyos hegyhez eljutván, mellynek oldala gyékényekkel van boritva, kiki a' maga rakodványát a' gyékényekre kitölti, és így a' gabna önmagától lefoly a' sikságra. Jól emlékezem még, mint cselekedtünk azon országos éhség' alkalmával, melly ezelőtt tizennyolcz esztendővel Levantében ki-

ütött. Hatvan falubeli sclávok és barmok, számszerint három ezeren, és két hónapig szakadatlan, hordták a' gabnát a' Matamorákból a' szélső hegyre, hogy onnét a' róna mezőségre alá folyassák. — A' gazon-garmada végre olly magas lett mint maga a' hegy. Egykor reggel, midőn a' helyre ismét eljutottunk, már nem látszott a' garmadából semmi; alatt a' sikság pözsgett a' sok tevékkel, elefantokkal 's t. e., mellyek huszonnégy óránál kevesebb idő alatt onnét mindent eltakartak. Némelly sclávok, hogy szenvedéseiknek véget vessenek, a' muhamed hitre által tértek. Az olyanokról bilincseiket leszedték, őket őrekké tették, adtak nekik feleségeket, és hetvenöt frankot hónaponként; — sőt még ezenkívül is nagy gond lett fordítva rájuk. Egy illy eltértnek (Renegátnak) sorsa, ki a' Próféta' törvényét által találta hágni, minnyájunkat rettegéssel töltött el. Ez a' boldogtalan már négy esztendeig híven követgette a' Korán parancsolatait; akkor egyszer elhagyta magát csábítani, hogy valami kevés pálinkát ivott: rajta kapták és nyársba huzták. Gyötrelmeinek harminczhat óráji alatt rimánkodva könnyörgött nekünk, hogy kövekkel hajigáljuk agyon. De ez a' szeretet' szolgálatja életünkbe került volna; és egyéberánt is a' sclávok nem hogy sajnálkoztak rajta, sőt nem volt szidalom, mellyel nem illették, mivel hitét megtagadta. Harmincz három álló esztendeig viseltem immár a' rabságnak minden rettentményeit; és már is lemondottam minden reménységről és gondolatról, hogy megszabadulhassak: midőn valamely egészen váratlan eset szabadulásmat megszerzette. Egy franczia, Manet nevezetű, öt esztendővel ezelőtt felvette a' muhamed vallást, és az Ali nevet. Mivel puskaport csinálni értett, tehát az Ozmánnak nagy kegyelmében volt, mig nem egykor az újságvágy arra vitte, hogy a' Serrailnak egyik ablakán a' Scheik nőjít meglátni meszterkedett. Ozmán rajta kapta; de a' halálos büntetést, különös kegyelméből, 1500 csapásra változtatta, mellyeknek ezere a' hátuljára, ötszáza talpára

esett; azonkívül megfosztotta minden vagyonától, csupán fegyvereit és lovát hagyván meg neki. Felgyógyulása után négy hónappal a' Scheik megbizta neki titokképpen, mint szándékoskodik az Algii Deyt megtámadni, és reá parancsolt, hogy ezen expeditionhoz nagy mennyiségű puska-port készítsen. Ali Manet, szerfölött megörülve, hogy alkalmat talál most a' boszszullásra engedelmességet ígért; azonban ura vigyázóságát megcsalta ő, lóra ült, mellettünk elvágtatván Istenhozzádot mondott, és százhusz órányi darab földet, hegyeken, pusztákon, különös bátorsággal és szerencsével meghaladott; — olly utat, mellyen magok az Arabok sem mernek másként megindulni, mint 20—30 fegyveres kísé-
 rőkkel. Manet a' Titrai Beynél szerencsésen megérkezett, ugymint kinek országa a' Kubálok felé az Algiri vidékkel határos; néki a' Scheik plánját elárulá; mellyre őt a' Bey azonnal, száz katonákkal Algirba kísérteté. Itt a' Scheik haladék nélkül készületeket tett a' Kubálok elfogadásához; de megveretett, és a' foglyok között találkoztak Ozmán Scheiknek fiai is. Az végeztetett felölök, hogy fejüket elfürészeljék; de végre mégis úgy egyeztek, hogy keresztyén-rabokért váltassanak ki, kiknek száma ötszázra határoztatott-meg. A' bagnoból kieresztés' alkalmával én, mikor valami kopár vidékre kellett mennünk dologra, mindig utólján szoktam kimenni; ellenben mikor valamit csenhetni reményem volt, olyankor legelsőben. Éppen melly napon a' Scheik oda jött, az ötszáz foglyokat kiválogatni, én mentem leg-elől vigan; mivel gazdag zsákmányt gyanítottam. Ez volt szerencsém; mert egyedül csak azon ötszáz sclávok, kiket a' Scheik ekkor éppen ottkin talált, vitettek el erős őrizet alatt Titrába, hol aztán a' kiváltás munkáját elővették. A' két vezérek egymás vállát megcsókolták; rólunk a' lánczokat leszedték, és csupán apró csengőket hagytak lábainkon, mint az Algiri kormány alá vettetett szolgaságunk jeleit. Bennünket illendően felruháztak; ott helyben három hónapig tartottak éle-

lemmel, a' nélkül hogy velünk dolgoztattak volna. Azután elvittek Algirba. Itt a' sclávok esztendőnként újra ruháztatnak. Áll pedig a' ruházat egy csuklás jánkliból, nadrágból, mellyek gyapjuból szövöttek; ahoz egy kittöl-ingből és olly szattyán-sarukból, mellyek szokás szerint csak egy napig tartanak el. Élelmünkre minden huszonnégy órában két fekete kenyérkét kaptunk, mellynek mindenike öt nehezéknyi volt; és melléje hét nyolcz büzhödt olajszilvát. A' bagno szálákra van elosztva, egyegy 40—50 emberre. A' kinek nem jut hely bennök, annak kívül a' lépcsőken vagy az udvaron kell maradnia. Minden rab köteles azt a' mesterséget üzni, mellyet tanult. Mivel én semmifélét sem tudtam, tehát a' fegyverházban az ácsoknak és egyéb munkásoknak kellett segítenem, és terheket hordanom. Reggel a' nap' virradtával velünk Appell tartatott*) 's a' munkákat reánk kiosztották, mellyek estve 4 órákor már megszűntek. Mi fél óra szabadságot nyertünk, illető Consulunkat megkeresni és kiváltásunk eránt rendeléseket tenni. Ezek soha sem mulasztották el, asztalaikról a' maradványt számunkra eltetetni. A' ki ötödfél órákor nincs a' bagnoban az udvaron egy karóhoz köttetik, hol éjszakán által maradnia kell. Másod izben pálcza-ütéseket kap, és a' hegyekben a' legsúlyosabb munkákra kárhóztatik. Ha valamelly sclávot a' városban vagy az arzenálban (fegyverházban) lopáson rajta érnek: az ollyan egy ideig lánczot hurczol, és azon egy olly tuskót, melly százhusz fontot nyom. — Szabad a' keresztyén-sclávoknak bort és pálinkát is inni, mellyet a' bagnoban és a' zsidóktól vehetnek. Megiszszak italokat a' fejer Muzelmánok is minden tartózkodás nélkül. A' Zsidók t. i. Algirban is igen jeles szerepét játszák a' közlekedésnek. Ók az a' spon-

*) Ez a' szállásmód azt fejezi ki, hogy midőn az öszvegyült katonákat, deákokat, rabokat 's t. e. előljárójok megakarja tudni, élnek e vagy jelen vagynak e minnyáján, és kik a' hijázók: névenként szállítja őket és kiki maga helyett tartozik felszállalni: *itt vagyok!* Hallgatás, nem-jelenlét jeléül vétetik és róvatik meg.

gyia, melyet a' Dey és Ország-nagyok mindannyiszor kifacsarnak, valahányszor pénzre szükségök van; mellyért viszont nekik teljes szabadságokra van hagyva, hogy magokat hol és miként akarják, viszont tele szívassák. Algirban nyolcz hónapig tartózkodtam, az az Augusztusig 1816; midőn Exmouth, az anglus Admirál a' város alatt megjelent. Ó a' Deytől legelsőben is azt kívánta, hogy bocsásson szabadon minden keresztyén sclávokat; és egyszer'smind intézeteket tett a' várost meglövöldözni. Akkor minnyájan, öszvesen ezerötszázan, kik között mintegy harmincz Franczia is találkozott, — az Algiri hegy tetejére hajtattunk egy nagy barlangba. Lázzadásunktól tartván békóba vertek mindnyájunkat. Álló helyünkől alkalmásint megláthattuk az ütközetet és végre az Algiri hadi-hajónak el-égetését. Őreink dühe és garázdálkodása csak még erősebbé tették imádságunkat az Anglusokért, kik által szabadulásunkat reményeltük. *) Azonban a' Dey' Minisztere majdnem megfosztott e' reményunktől, urának hire-tudta nélkül azt parancsolván erántunk, hogy üttessenek el fejeink. Nagy álnokul tehát szabadságunkat hirül adták. Rohantunk a' barlang szája felé; melly miatt ottkin nem kicsiny zürzavar lett, úgy hogy csak igen lassan lehetett fejezni. Már négy fejek elestek, midőn az Algirik, egyet az övéik közül a' Deyhez beküldöttek, hogy, ha csak lehetséges volna, véget vessenek a' mészárlásnak. A' Dey tüstént ki is adá a' parancsot, hogy bocsássa-nak szabadon haladék nélkül; de mire a' követ megérkezett, már harminczkét fejek heverték porban. A' szabadság uj hírére a' megrettent sclávok egy ideig vonakodtak előjöni a' barlagból, mignem az első-

*) A' folyó 1830. esztendőben ezt a' jót az Algiri sclávokkal (mint reménylhető) a' Francziák fogják tenni; kik Consuljoknak az Algiri Dey által lett sértetéséért, hajós sereggel mennek Algirra, a' Deyt megfenyíteni. Az ezen alkalommal megszállamló ujság-velek a' keresztyén-sclávok sorsokat szépiteni akarják, és azt állítják, hogy nekik ingyen sem olly súlyos állapotjuk, mint közönségesen képzeljük. Lásd p. o. Pressburger Zeitung. 1380 Nro 44. Megtörtént.

bek öröm-kiáltozása őket megtanította, hogy most már szabadok valósággal. Akkor futvást tódultunk, lánczainkkal, cseren-bokron keresztül a' partok felé, hol az Anglus schaluppok felvettek, és hol végre lehánytam azon bilincseket, mellyeket harmincznégy esztendeig hordoztam. Most szakállomat is lehuzattam. Állam két ujnyival hosszabb volt egy rendszertint állnál. A' reáült mocsok hosszitotta meg ekkorára, melly anyira megkeménykedett és a' bőrrel ugy öszvenőtt, 's hozzá hasonlitott, hogy három hónap került bele, mire szakadatlan mosás és dörzsölés által letisztithattam." — Az Anglusok Dumontot elvitték magokkal Neápolba; onnét elhajózott Marsziliába, hol öszvetalálkozott egyik szenvedő társával, egy Lyoni fival, ki 18 esztedeig raboskodott véle együtt. Dumont elkisérte Lyonba, onnét eljutott Párisba, hol 35 esztendőnyi távollét után Jan. 24. 1817. megérkezett.

EDVI ILLÉS PÁL.

M E S E.

Az oroszán és kölyke.

Vak szeretetéből atyai szive megindulván, a' vadak királyjának az oroszánnak; a' kölyke kérésére megengede a' vadak országát kormányozni. Az alattvalóji észrevévén fiatal királyoknak ügyetlenségét, 's a' kormányra nem termett eszét — minden közjóra intézett rendelkezéseket fenékkal felforgatának. Országokat a' legnagyobb veszélybe dönték. Sőt a' gyenge kormányozók ellen támada az egész vad sereg.

Mi lón belőle? az hogy a' vadak feje, az oroszán helyre nem tudá hozni — mit elrontott a' kölyke.

BÓTA JÁNOS.

A' Kávénénikék.

„Nem — valóban nem — már itt nem hallgathatok kedves Tereminém” — így szóllamla meg a' czifra porcelán findszából az utolsó kávéceppet kihörpölgető Kulláncs harminczadosné, minekutána Tereminé a' kerek kávéasztalnál mindennapi vendégeinek elbeszélé, hogy Pergó kapitány, ma reggeli látogatása alkalmával egyetlen egy leánya kezét megkérte volna — „ámbar sokat beszélni — folytatá trécsölését Kulláncsné — „vagy felebarátomat megszóllani természetemben nintsen, de most nem hallgathatok, a' kapitány ugyan az én megboldogult testvér hugomnak fija, de ha nemünk szerencsétlensége nyilvános, akkor kötelességünk, keresztyén kötelességünk nem hallgatni, mindent kibeszélni, annyival is inkább, mivel a' veszély az én legkedvesebb barátném leányát illeti — — ugy-ugy, nézzen csak reám Katinka!” Ezzel gyorsan Tereminé nagy fekete szemü szőke szép leányához fordult, ki fülig elpirulva az ablakban a' kapitány' számára egy levéltáskát tüzögélt. „Elhidje Katinka — szólla tovább a' zömök harminczadosné — „én jobban esmérem a' kapitányt, a' leánykák szerelmekben vakok, süketek, izetlenkedők, azért nekünk tapasztaltabb dá máknak, kik már a' világjavából téjfelt szedő kannállal ettünk, kötelességünk őket vezetni, inteni ápolgatni.” — „Ugyan — ugyan mind igaz volna az, mit a' világ Pergó kapitányról beszélt?” belé kotyant a' szóba, Bordás tanácsos urnak fogatlan, egy jól meg nem ázott piskóta darabon nagy erővel nyeldeklő száraz hitvесе, ki a' kapitányra csak azért neheztelt, mivel a' minap egy német társaságban, hol Bordás asszonyosság fényleni kívána, a' kapitány tőle a' Frau Hofrärthin titulust megtagadta.

„Mind igaz, szent igaz, engem kelletik hallgatni,” viszszozó Kulláncsné. „Kérem tehát Barátné-

im" így szólla vendégeihez, már most negyedszer kávét osztogató Tereminé — „én Pergó urannak sem ellene sem mellette nem vagyok, házamhoz jár, szívesen látom — leánnyommal társalkodik, én nem ellenzem — ma kezét megkérte, én sem igen nem sem nemmel nem feleltem, mert Komiszklebovics urhoz, már csak boldogult férjem emlékezete végett is inkább szitok, urattya, mint tudják is Batátném, katona pékmester volt, a' török háboruban nagy barátsággal viseltetett férjemhez, ki akkor az ármáda számára lisztliferáns volt, meg is áldotta az Isten a' derék férjfiak barátságokat, mindketten felgazdagodtak. Komiszklebovics urnak, merem mondani, csak kész pénzben van fél millioma, Katinka vele szerentsés lehetne, de Isten tudja mi okból, a' kapitányba annyira bebódult; kérem tehát Barátném adjon mindent tudtomra, még pedig leánnyom előtt, zsákba matskát ne áruljunk, néki mindent hallani kellettik."

„Ugy van — nincs máskép — elkrárogta magát Kulláncsné — Pergó öcsém, tisztelettel légyen mondva, egy buja feslett életü férjfi, az istentelennek tudják e, kivel vagy on itt társalkodása? Colliné leányával, ama karesu fitymálló Bettivel, kinek viseletét tudja az egész világ, azt is hogy Kakry uram kölcségén piperézkedik, én mindenről tudósítva vagyok, a' leány meg is látogatja olykor olykor öcsémet, ő pedig több estvéket ott tölt; tudják-e ki az öcsém uram mosónéja? ama' hires franczia leány Polin, kiről tudjuk hányat ütött az óra, Polin mindenkor maga megyen a' ruháért, maga is hozza minden szombaton vissza; tudják, e ki hord neki minden regvel téjszint a' kávéhoz? ama' szemtelen pajzán svajczer leány, kinek rövid ránczos szoknyáját annyira kedvellik férjfiaink. — —"

„Elég, elég Kulláncsné Asszonyom!" kiáltá Katinka, kit a' halálveriték kinza, öszveszaggatván a' kivarrtot tafotát a' szobából kisietett, elhitt mindent mit hallott; de hogy is ne, hiszen Kulláncsné vérszerint rokona volt a' kapitánynak, ujjából az

illy' nagy vádakat nem szophatta, vélte. De még is pedig mindent onnét szopott, vagy pletyka szókból hallot, a' kapitányt nényje éppen nem szivelhette, mert kikoholtt plánja szerint Hadaróné heves hajlandóságira semmit nem ügyelt, Hadarónénak tetszett a' czombos kapitány, nényje segedelmével, ki így szép ajándékokat reménylett, hálójába keríteni kívánta. A' többi vádaktól is egy sem volt igaz; valóság ugyan, hogy Collinénál gyakran megjelent a' kapitány, mert Colli haditársa volt Pergónek, Olaszországban esmérkedtek, barátságot kötöttek ők együtt. Colli halála után meszsze honnjoktól, minden gyám nélkül maradt az aszszony leányával, Pergó, miben lehetett, segítette őket, a' nélkül hogy az árva Bettivel legkisebb szerelme is lett volna. Betti anyjával kézi munkájok által keresték élelmeiket, 's várták az alkalmat, hogy Olaszországba visszamehessenek. A' kikoholt vádak mélyen érdeklették Katinka szivét, a' férjfiak csapodárságokról sokszor hallotta a' kávénénikéket fecsegni, hogy Pergó ur se légyen jobb, egészen elhitte, barátságát tőle végképen megtagadni eltökéllette.

Komimiszklebovics Anastasius, kit röviden a' gazdag Klebovicsnak nevezett a' város, nem érkezhett kedvezőbb szempillantásban Tereminé házához mint épen most, midőn az egész ház a' kapitány ellen tüzzel-vassal kikelt. — Klebovics felboszszonkodván házánál ángyára, ki nem elég hogy egész nap' trécsfefecsélésével, minden lében kanalozásával boszszantotta a' nyugodalmatszerető ház urát, hanem még éjjel is, a' mellék szobából, trombita harsogáshoz hasonló hortyogásával nyughatatlantotta az alvást indulatosan szeretőt. Az öreg ángy, a' ház kormányját magához rántotta, a' ház ura csak akkor ehetett tulajdon pénzén, ha valamit adtak elejbe. „Nem, tovább nem türhetem, innét onnát 45 esztendőcs vagyok, a' tutorság alól már csak kiléphetek, aszszony kell a' házhoz, ki engem védni

tud ezen vas orru bába kinzásai ellen.” E’ volt első gondolatja a’ tojástanalán sovány kenyér-leves félig főtt kolbásztalan bab — a’ pohánkával töltött bakkecske peccsenye mellül éhen szomjan az asztaltól fel-kelt Klebovics urnak ; — dohányozni akart, a’ pipák a’ mocskok miatt nem szeleltek, tobákot akart szívni, üres volt a’ szelencze — boszszujából bedőlt a’ kopott sárga bőrű magas karszékbe, szunnyadni akart, de kívül az ángy nyiggatta a’ szolgát ; ki engedelem nélkül, a’ megmaradott kecske sültből egy falatkát elnyelt. „Feleség kell — kiálta az ur, — az éket ékkel kell kivenni” — taplóbőr sapkáját a’ szegletbe vetvén, avult csukaszin kabátját magára öltötte, ezüst gombos botját kezébe markolván becsapta a’ recsegő kenetlen ajtót. Tereminéhez sietett.

„Épen jókor jön Klebovics ur” — szólla a’ gazdaszszony a’ belépett leánykérőhöz, kinek az uton szerzett ékesszóllása, a’ szobába léptekor egészen meg-némult.

„Magam is ugy igyekeztem Tekintetes Asszony” habogá az uracs, tovább is akart szóllni, de a’ más két jelenlévő dámák, félénk tétovázásba hozták, a’ másképen is hűle fél-emberkét, ki magán segiteni nem tudván, csak ruhájit igazgatta. De Kulláncsné találós elméje tudta mindjárt miben állna a’ dolog, Bordás tanátsosnénak inte, ’s készültek az elmenetelre. „Kegyed számára virít a’ rózsa.” Sugá Kulláncsné a’ félénk fülébe. „Pá — pá édesim — ma a’ theátromban láthatjuk egymást” bucsuza Tereminé csókolódás közben távozó barátnejitől, az ajtóból visszajött, ’s a’ meredten álló Klebovicsot a’ zófára maga mellé ültette.

A’ nyájaskodó asszszony mellett megtért merész-sege a’ leánykérőnek, czikornyás unatkozással akaratját kinyilatkoztatta, mindenben helybehagyta Tereminé a’ gazdag urnak kérését, mindenben meg-egyeztek, csak Katinka válasza hibázott. Behivatott ez is, édesdeden tudtára adta az annya Klebovics szándékát, mellett lepve a’ leány, szóllni nem volt

képes, a' kérő a' leány hallgatását javára magyarázván, magán kívül lett örömében, mint egy szép leánykának legszerencsésebb jegyese, ezer kézcsókolások, szoritgatások közt hagyta el Tereminé házát, hogy mentül előbb a' menyegzőre készülleteket tegyen.

Az anya örült, a' leány könnyezett, vele mi történt, meg nem foghatta. Kulláncsné és Bordásné által még azon estve közönségessé lett a' gazdag Komiszklebovics Anastasius urnak Teremi Katinkával történt eljegyeztetése. A' város egy része sajnálotta a' pénznek feláldozott leányt, más része pedig irigylette a' gazdag férjt. Így senki sem örült Tereminé kávéhársnéjin kívül.

Pergő kapitány nem tehetette kedvezőtlenebb időben udvarlását Tereminé házánál, mint épen most, a' győzedelmeskedő Anastasius csak félvállról tekintett, a' lépcsőn véle egybetalálkozó kapitányra, kit a' szobában a' theatromba készülő gazd-aszszony is, igen hidegen fogadott, 's nagy mértékre vont udvarisággal engedelmet kért.

„Mi történt itt” kérdé magát a' kapitány, ki nyilatkoztatás végett Katinka szobájába ment, de ezt is hidegen, kisirt szemekkel egyablakban állva találta, kérdezősködésére milly nagy lett megdöbbenése, midőn Katinkától a' legkeserűbb kifejezésekkel, felforrott haraggal, megvető utálattal hűségtelenségéért szemre-hányásokat hallott. „Egyebet nem sajnálok éltém tettei között, így fejezé be a' leány pirongatásait, hanem hogy illy erkölcstelen férjfinak fedeztem fel szerelmi titkaim, mellyek talán csak azért maradának eddig előtte szentek, mivel alkalmatossága nem volt azoknak megfertőztetésére, kérem többé ne alkalmatlankodjék házunknál, meilyet látogatásával talán eddig is már a' legroszszabb hirbe hozott.

Mintha a' felhőből esett volna le a' kapitány ennek hallására, hahotás guny-nevetésre ingerlette őt megbántódott büszkesége. „Valóban Katinka szép ítéllettel viseltetik erántam” — szólla ő elkeseredve —

környülállásaim olly állapotban látszanak lenni e' háznál , hogy én annak okát még tudni sem akarom, 's mentegetni magamat büszkeségem sem engedi." Többet nem szóllott , kalapját ragadá 's elhagyá a' házat.

Az anya örült , mert hallotta a' leány szavait , örült , mert a' kapitány magát sem nem mentegette, sem nem könyörgött. Katinka boszszonkodása Pergő ur hideg eltávozatával még nagyobb mértékre hága , erősen felfogadta magában, soha többé ezen büszke katonával megbékülni nem fog igyekezni.

Roszszaabb időben nem mehetett Pergő ur Collinéhez fel mint ezen estve , midőn az érzékenyül megbántódott szerelmes Katinka anyyával a' játékszinbe kocsizván , meglátta, hogy hűségtelenségénél nincs semmi világosabb , önnön szemeivel tapasztalta ; a' kapitány pedig panaszolkodni mene résztvevő barátnejához , részt is vett a' jó leány barátja fájdalmaiban , 's mindent elkövetett , hogy elvesztett kedvét ismét helyre állítsa , de ő mélyen meg volt bántva , máskép szelidszivüése zordon haraggá változa által , vigasztalatlanul tére szállására vissza , asztalán egy írásbeli parancsolatot talált , melly őt egy sietős szolgálati utra Milánóba menni rendelte. „Maga az Isten sugta ezen parancsolatot ezredesem fülébe”, gondolá magában , egy két sor irással Collinénak is irt , tudván annak Olaszországba utazni akaró szándékát , kész szolgálatját örömmel ajánlotta. Még azon éjjel az anya leányostól a' kapitányhoz jöttek , 's mentül hamarébb az elutazásra holmi készületeket tettek.

„Ej - ej Kapitány Ur! a' legalkalmatlanabb időben utazik most el innét ,” így köszöne be Nyalánky , egy hires kávéházbajnok , ki minden embert , ki őt asztalánál szivesen jöltartotta , barátjának tartott ; ki egyedül a' fősvényeket gyűlölte , kit mulatságos társalkodásáért , senkit nem sértő tréfájiért mindenki szívelhetett.

„Hogy - hogy?” kérdé rövideden, a' nagy tajték pipáját tömő kapitány.

„Az Urat a' nyeregből kivetik távollétében.”

„De már ki is vetettek, nagyobb az annál, de nem tudom kicsoda.

„Tudom én — Komiszklebovics Anastasius ur, mint rebesgetik valóságos jegyese Teremi Katinkának.”

„Jó szerencsét Anastasius urnak.”

„Kapitány Ur azonban olly hidegen marad? magát nem védelmezi?”

„Nincs üdöm hozzá, délután utazok.”

„Engedje tehát folytathassam én a' pert.”

„Csak rajta, ha megnyerendi, használja ön maga az Ur.”

Az óra nyolczat ütött. A' kapitánynak ezrede séhez kellett menni, Nyaláncfynak kezét nyujtván elsietett.

„Klebovics ur esküszöm a' virágot le nem fogja szakasztani” feltette magában Nyaláncfy, 's mit ő fel fogadott furcsa fejében, mindenkor végbe tudta vinni.

Pergő kapitány elutazott. Vele Colliné leányostól. A' kávénikék e' különös hirre Tereminéhez siettek, kiki más szinbe öltöztette ujságát. Bordásné, hogy Tétényben a' kapitány Bettivel meg is esküdött, mint valóságos igazságot beszéllette. Katinka sirt, kaczagott boszszujában, mihent Klebovics ur megérkezik, minden kétségeskedés nélkül kezét nyujt neki, annyának állhatatosan ígérte. A' kávénikék dicsérték Katinka szándékát, milly szinü, álásu, gazdagságu legyen a' jegyruha, még ma elhatározták.

„Apropos, hallom Kegyed házasodik, megszólítá a' dunaparton Nyaláncfy a' vele öszvetalálkozó Klebovics urat, harmad napra a' kapitány elutazása után.

„Nincs különben, ha nem ellenzi az Ur?”

„Szivemből örvendek, a' leány valóban szép — jó — van mit apritson a' téjbe, helyes gazdaszszony, sütni, főzni, varni tökéletesen tud, tánczol mint Elfide, a' klavirt virtuos játsza, felségesen énekel,

több nyelveket beszél — csak egy hiba van benne.”

„Talán hogy a' kapitány a' házhoz járt?”

„A' kapitány társaságával sokat nyert a' leány.”

„No tehát mi a' leányban a' hiba?”

„A' legszebb tulajdonságok mellett, ej be kár, hogy mikor alszik hortyog.”

„Mi tüzes menykő! honnét tudja ezt Kegyed?” megijedve kérde Klebovics, kinek természetes antipathiája volt a' hortyogók ellen, mert ánya már 27 évek óta nyughatatlanította ezen irtóztató szokásával.

„Nagyanyám szobaleánya Tereminénél szolgált, a' házat csak azért hagyta el, mert a' kisaszszony hortyogása miatt magát soha ki nem alhatta, ámbár a' harmadik szobában feküdt tőle” — felelt Nyalánkfý, „no de ezzel nem kelletik sokat gondolni, mindenhez hozzászokik az ember.”

„De a' manó szokhatik ahoz, ángyom már 27 esztendeje hogy éjjel trombitál, az éjjel sem alhattam miatta.”

„Az ángy csak ángy — de Katinka szép feleség lesz.”

„A' hortyogás azért csak hortyogás marad, lemondok róla, többé nékem nem kell.” Örült hogy e' titkot megtudhatta, köszönte Nyalánkfynak 's tőle elsietett.

Tereminé várta Klebovics urat, de helyette ezen sorokat kapta: „Drága Tekintetes Aszszony! Hogy a' szent Synodusnak velünk semmi baja ne legyen, kénytelenítem, a' másképen szeretetre méltó kisaszszonyról, az én eddig volt jegyesemről lemondani, történetből, hála Istennek, egy olly hibája fedeztetett fel előttem, melly engem a' házasságban a' legszerencsétlenebb férjnek tenne, melly hibát ezen papirosra bizni csak azért sem merem, nehogy Katinka kisaszszony örökös leány maradjon. — Magamat ajánlom 's a' t.”

Képzeltetni, minő következése lett a' kávé-társaságban ezen soroknak, dult-fujt mérgében Tereminé, még a' barátnéi legnagyobb gyorsasággal a' kávé-t

kihörpöntették, hányták vetették elméjüket — Katinkát hibája végett a' legszorosabb kérdőre vették, ki csak kaczagással tudott felelni. Mig végre meghatároztatott, hogy Bordás tanácsosné Klebovics urhoz menjen, ugy is egynehány száz forintnak kamatjával tartozott neki, kérdőre vévén magát a' vétkest, ha szükséges fenyegetődzék is, 's a' dolgot legjobb móddal eligazítsa; de még a' tanácsosné ezen fontos követségre készült, mivel a' megkívántatott interes nem vala készen, addig Klebovics ur, egy özvegy harisnyakötőné leányai közzül egyet, kiről meg volt győződve, hogy alvásában nem hortyog, feleségül vett.

Évek multak már, a' kapitány még sem tért vissza, kinek ártatlansága egészen világosságra jött. Katinkának elégtételül az előbbeni pletyka kávé-nénikéket Tereminé magától eltiltotta ugyan, de a' leány még sem mene férjhez, fonnyadozó párta virágjain, bánkodva hirtelenségén, sirdogálva várja a' jövendőit.

Fő Hadnagy KISS KÁROLY.

E p i g r a m m á k.

Lidira.

Orczád rózsza, nyakad lilium, Te magad pedig angyal
Vagy Lidi. Sárga amaz, kék emez, és Te gonosz.

Feleségvevés.

Nem veszek én gazdag feleséget, Bandi! Miért? Mert
Venni akarnék én, és nem eladni magam.

L. F. K.

*Mind lelkünk mind testünk egészséges legyen.
Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.*

Ezt a' szép 's igen helyes mondást ekkoráig közönségesen igen rosszul értették; mivel egyáltalában az a' balvélekedés uralkodik, hogy csak azok lehetnek igazán tudósok, a' kik sanyaruan élnek, és a' kiknek képein 's egész testein is eltéveszthetetlenül látszik belevésve a' nyomorúságnak 's éhelhálnak bélyege. — Ha így volna a' dolog, bizonyosan egy okos sem vágyna (legalább Magyarországnban) a' tudós névre. Az igaz, hogy nagy tudományra csak igen nagy megerőltetés által tehet szert az ember, 's ez a' megerőltetés igen meggyengíti az ember testi alkotmányát, 's megrongálja annak egészséges voltát; — de ez csak azt bizonyítja, hogy az embernek mint a' testi úgy a' lelki eledelekre nézve is vagyon egy bizonyos mértéke, mellyet ha általhágg, meg nem emésztheti az eledelt, elrontja akar lelki akar testiképen gyomrát, 's megbetegszik. — Azomban a' lelki eledelt is épen úgy kell jól megemészteni az embernek, mint a' testit; különben mindenféle paroxismusok származnak és esztelen tulságok. Azért szükséges, hogy az ember ne csak tudós legyen, hanem okos is; az az, hogy tudván és tapasztalván azt, hogy nem csak lélekből 's nem csak testből áll, hanem mind a' kettőből alkotott, mind a' kettőnek tegyen eleget, és csak annyi eledelt vegyen magához, mind lelki mind testiképen, a' mennyit mind lelki mind testi gyomra megemészthet. A' mértékletesség tehát, valamint az egész természetnek úgy az embernek is fő törvénye. Minden erőt mértékéhez képest kell kiképezni 's foglalatoskodtatni; különben elvész az egyarányuság 's egyoldalualukká leszünk. — Mihelyt a'

test beteg, betegnek kell lenni a' köz öszveköttetés által a' léleknek is, 's ez a' betegség annál veszedelmesebb minél észrevehetetlenebb. — A' kinek csak lelkére vagyon gondja, elgyengíti testét, 's haszontalan sőt káros speculációkba és visiokba merül el, mellyek annyi szerencsétlenséget hoztak, hoznak és fognak is hozni az emberi nemre. — A' kinek ellenben csak testére vagyon gondja, az barom marad mind örökké; de még sem olyan veszedelmes mint az első; mivel a' testi tulságnak magában az emberi természetben vagyon határa; a' lelkinek nincsen. — Minden embernek tehát azon kell igyekezni, hogy ne csak tudós, hanem okos is, az az, mind a' kettőt öszvevévén *bölcs* legyen. Igyekezzék lelki tehetségeit minél nagyobb tökéletességre vinni, de testének kára nélkül. Azért egyék, aludjék 's teljesitse többi testi kívánásait 's szükségseit, a' mennyire azt az erkölcsi 's polgári törvények 's körülállásai engedik, mert csak az egészséges testben, az az, a' melly minden munkálódásait rendszerint végzi, lehet egészséges lélek. Tehát orandum est, ut sit mens sana in corpore sano; az az: Igyekezzünk hogy mind testünk, mind lelkünk egészséges legyen. —

G o n d o l a t o k.

Az iffjuság erköltsét semmi sem rontja meg jobban, mint szülei 's azoknak, a' kik eránt tekintettel viseltetik, rossz példája, melly arra is, és főképen kiterjed, ha betsületes emberek által a' gonosz ember érdeme szerint meg nem vettetik, sőt betsületben tartatik: — mind addig, mig a' betsületes emberben nintsen annyi bátorság, hogy a' gazembert, ha nagy is, nyilván megvesse, 's a' bünt, ha nagyban gyakoroltatik és szépnek tartatik is, nyilván utálja; hijjában fogunk iparkodni az erköltsök javításán; — mert igazán mondva, a' ki a' gazemberrel, akarmelley tekintetből is jól vagyon, — maga sem betsületes ember.

Th.

*A' magyar törvény elsőbbségeinek né-
melly vonásai.*

Quoniam omnes Leges aut divinae sunt aut humanae: Divinae autem natura, humanae vero moribus et consuetudinibus constant; ideoque hae discrepant: Quoniam aliae aliis gentibus placent. —

Verbóczy Prol. Tit. 7.

Hogyha minden előítéletektől 's balvélekedésektől a' legszorgalmasabban óvjuk is lelkünket, még is midőn a' világ történeteit 's a' nemzetek évkönyveit figyelemmel olvassuk, minden nyomon tapasztaljuk, hogy az időkön és századokon egy bizonyos hatalmas lélek uralkodik 's azoknak forgásait egy bizonyos változhatatlan törvény szerint igazgatja, melyet mi ugyan gyenge szemeinkel által nem láthatunk, de annyit még is észre venni kénytelenek vagyunk, hogy némelly bizonyos idők megegyeznek egymással 's hogy a' változásoknak annyi külömbfélésegei mellett is, ugyan azon bizonyos okokból, ugyan azon bizonyos következtetések szoktak mindenkor származni. — Ezen többnyire belátásunk szerint semmi philosophiai okon nem épülő észrevételek közzé tartozik ez is, hogy közönségesen minden ó századnak végezete 's minden ujnak kezdete rendkívül való, 's az emberi nemre nagy befolyást kiterjesztő történetekkel teljes, mellyek gyakran kártekonny árviz módjára, az emberek legszebb reményeit elborítják, a' városokat és falukat elpusztítják 's a' fennállott rendet fenekestül felforgatják, a' nélkül hogy jobb ujat felállítanának; miglen a' partjait elhagyott folyam lassanként letsendesedvén, szokott ágyába visszalépik, a' városok és faluk ujabb fényel felépülnek, 's a' régi rend megújítva

's megtisztítva és az emberek újabb szükségeihez alkalmaztatva ismét helyre áll.

Illy borzasztó hánykódásokkal küszködött szegény magyar hazánk' a' 17^{ik} század végével 's a' 18^{ik} elejével; — minden rend, minden törvény, minden igazság, sőt minden emberi érzés megszűnt már; bitók, bakók és gyilkosok, árulók és dühödött hyenák osztoztak a' hazában, 's minden élő holt volt, tsak a' halál volt mindenkor eleven 's az élet maga is a' halálhoz volt kénytelen irgalomért folyamodni! → De iszonyodik lelkem ezeknek tsak meggondolásán is — 's azért fátyolt borítok a' borzasztó tettekre, az undorító történetekre. — Egy tágas vesztőhely volt szegény hazánk 's a' mi még az emberek gonoszsága előtt megmenekedhetett, az a' pestisnek martalékjává lett; — szóval az egész világ hitte, hogy a' Magyarok végórája ütött immár, és még hire is ki fog veszni a' nemzetek sorából: — és imé a' könyörülő mennyei Felség a' Magyarok élő Istene egy angyalt küld alá fejedelem képében, első Jó'sef császár és király fellépik az uralkodószékbe 's az ő szelíd atyai gondoskodása kezdi szüntetni a' vad zenebonákat, (mert revolutiója a' Magyarok soha sem volt), 's VI^{ik} Károly császár és király, a' ditsó atyának érdemes fija, meggyózi atyai kegyelmével elpártolt jobbagyait, megerősíti a' régi szabadságokat, új erőt ad a' törvényeknek, rendet szab mindennek, 's a' régi ingadozó alkotmányra jobb ujat épít, a' nélkül hogy önhatalmával széljeldulta volna. — Ő állította fel 1723^{ik} esztendőben a' magyar királyi Helytartó Tanátsot, az Itélőmesteri Törvényszékek helyébe a' Kerületi Táblákat, 's ezen esztendőbe esik a' magyar királyi Curiának megújítása, 's megállapítása is, mellynek tökéletes végbevitele a' következett 1724^{ik} esztendőben eszközöltetett. — Az ólta kezdett erősebb 's bizonyosabb lábra állani az igazság 's a' személy és vagyonbeli bátorság, — az országnak, sőt az egész emberi boldogságnak leg-
rősebb talpköve, a' maga legbiztosabb fényében ragyogott; 's azolta soha sem bánták meg a' fejedel-

mek, hogy ezen jeles nemzet eránt atyai szelidséggel viseltettek — és soha sem bánta meg a' nemzet, hogy ezen felséges háznak örökösen meghódolt. —

Ingerelték ugyan akkor is az irigy külföldiek, a' kiknek a' Pragmatica Sanctio plánumaik kivitelére akadályul szolgált, a' nemzetet, 's rendkívül való kísértetbe eshetett volna a' nemzet 1740^{ikben} midőn VI^{ik} Károly elhunytá után, leánya, a' ditső Mária Theresia majdnem mindenektől elárulva, elhagyatva, hiv Magyarjai közzé folyamodott; — de a' nemes érzésű Magyar, a' mit fogad azt megtartja szentül, hát még hogy azt megszeghesse a' mire esküdött? — ebben kísértetbe sem jöhet; — sőt kötelességét teljesíteni érdemnek sem tartja, hanem csak szoros kötelességének: — azért érdemeivel soha sem ditsekedett, 's azokat bár oka lett volna is soha sem éreztette. — A' szép lelkű második Józsefnek, a' legjobb szivből ugyan eredett, de még is erőszakos lépései viszontagságokkal fenyegették a' hazát; — de ezen fejedelem érdemes volt a' nemzetre 's a' nemzet ezen fejedelemre; — azért, ámbár mind'a'kettő keménykedett, az sem vontá meg Magyarjaitól atyai kegyelmét, ez is tántorithatatlanul hü maradt jeles fejedelme végső lehelletéig.

A' 18^{ik} századnak végezte, 's a' 19^{ik}nek eleje a' legszörnyűbb tettekkel 's a' leghirtelenebb viszontagságokkal tölt el; — az emberiség jusai visszaállításának ürügye 's örve alatt, levetkeztették a' neki dühödött emberek még az állati érzéseket is, 's midőn a' szabadságot a' legfőbb léptsőre akarták emelni, legszörnyűbben gázoltak más szabadságában 's a' féktelenség önnön magával is tehetetlen volt. — Fejedelmek vagy megölettek, vagy kibujdosva az irgalom kenyerére szorultak, 's a' pórnépből röktön fejedelmek emelkedtenek 's ismét röktön lebuktak; országok felforgattattak 's hirtelen ujak és hirtelen elenyészők származtak; — az Isten szolgálji meggyaláztattak, meggyilkoltattak sőt maga az Isten is számkivettett az emberek sziveiből és

az országokból, — 's annak helyébe egy gyalázatos fertelmes szabadság istenaszszonya imádtatott; — a' régi törvények eltöröltettek 's ujak, mint a' szappanbuborékok támadtak, — magasztaltattak 's hirtelen mint a' szappanbuborékok széljel is pattantak; — szóval egész Európa egy tüzokádó hegynek látszott, mellynek tüzes láva kiömlései minden tartományait végpusztulással fenyegették: — tsak a' Magyar maradt békével; — mert — Magyar. — Lángba füstbe ment Európának nagyobb része, Napoleon, a' boldogtalan szerentsés, mint egy nap ragyogott egész kerek földünk egén, — imádta őt a' pórsereg, porba borultak előtte a' nemzetek, 's a' fejedelmek vetekedtek eránta tiszteletekben: — tsak a' Magyar maradt veszteg, mert — Magyar. — A' mint igaz lelkesedéssel éneкли Himfy szerelmeinek remek költője:

A' hadaknak vérzászlóji
 Ujra szerte lobognak!
 Az élet' ércz — gyilkolóji
 Szerte mordúl morognak! —
 De ez Égnek védelmében,
 Fészke' Kánán — kebelében
 Békében van a' Magyar,
 Nem marhattya Francz — agyar. —

Elborította végre hazánkat is a' nagy vulkán kárteköny árja, — de kegyetlenkedni még sem mert, 's más nemzeteknél szerentsésen tapasztalt mestersegeit gyakorolni akarván, sűrűn botsátá a' tsak a' Magyarnek nem tsábitó proclamatiojit: — de a' Magyar örökös hűséget esküdött a' Felsőéges Austriai Háznak. — Ő királyt választani nem akar 's nem fog, 's ámbár a' Rákos mezejére meghívását minden Magyar tudta, nem tsak mindegyik nemesen megvetette a' rossz lelkű tsábitónak intselkedéseit, — hanem, noha seregeink nagy kárt szenvedtenek, — a' hirtelen egybesereglett gyakorlatlan nemes felkelő sereg igen megveretteté; — még is készebb lett volna a' Magyar országának omladékai alá te-

metkezni, mintsem törvényes koronás fejedelmét csak egy szempillantásig is elhagyni. —

De a' kötelességnek teljesítése, a' betsületes jöttet, akar elébb akar utóbb soha sem marad jutalom nélkül, 's a' Mindenható ugy látszik különös kegyelemmel néz a' magyar nemzetre, mivel ezt az ő hőszzas szenvedései is, mint a' keresztyenség egyetlenegy előbástyája a' világostromló Törökök ellen 's az ő sokszor kísértetbe vett, de ditsóségesen győzött tántorithatatlan hűsége a' Fels. Austriai Ház eránt, megérdemlették. —

Valljon, valljon! — ha akkor a' magyar nemzet magáról elfelejtkezik, mi lészen belőle? Egy frantzia vagy olasz közlegényből, az erőszakos törvényé vált gyilkolás útján herczeggé emelkedett rabló az ő királya, a' frantzia császár önkényes akaratja az ő constitutiója, 's legfeljebb a' Code Napoleon az ország törvénye: — 's mi következése? — A' katonai zabolátlan fajtalanság uralkodik rajtunk, megvesztegeti feleségeink, leányaink erköltseit, korhelyekké 's rablókká teszi fijasainkat, bennünket meggyalázzván, lealatsonyitván, a' fekete kétség sűrű homályaiba dönt, 's mi vége? Hogy Istennek megváltozhatatlan rendelése szerint, a' ki a' tyrannusokat megalatsonyítja és az igazságos fejedelmeket országaikba vissza helyhezseti, ismét a' régi kormány alá vissza estünk volna, de mostani szabadságunkra, mellyet az isteni gondviselésnek is sértetlenül azon nagy zivatarokban is meghagyni tetstett, érdemetlenek volnánk.

Melly méltó okunk vagyon tehát azon, ugy mint szabad férjfiaknak 's Magyaroknak örvendenünk, hogy a' mindenható Isten kegyelme, törvényesen koronázott királyaink igazság szeretete 's kegyessége és a' magyar nemzet nemes lelküsüge által, az ország nem tsak fenntartatott, hanem annak alkotmánya és törvényei is nemesedett épségekben megmaradtak, 's nekünk most, nem boldogtalan unokáknak, háromszáz esztendő mulva, a' miolta I^ó Ferdinánd király megkoronáztatott, szerentsénk va-

gyon V^{ik} Ferdinánd királyt az I^ónek nem méltatlan unokáját, 's a' ditső atyának nemes lelkü fíját, mint Magyarország törvényes koronás királyát tisztelnünk; — midőn a' többi nemzetek, vagy törvényes fejedelmeik ellen országrontó gyilkos pártot ütnek, 's ragadományból élő koldusok, kóborlók, földönfutók zsákmányaivá, martalékjaivá lesznek, vagy sűrű vérontások között a' régi törvények töredékei után kapkodnak, avagy a' vérengzésekből kifáradván, az újabb alkalmatlan törvények kísértetein rágódnak. — De hogy tulajdon állapotunkat előszeretettől vakon imádni ne láttassunk 's tudjuk minek örvendünk igazán; illő leszen nekem is, a' mennyire a' rövid időnek foglalatosságaimtól felmaradt egynehány szempillantatajai engedik, e' fényes és valóban tiszteletre méltó alkalmatosság, mint magam vagyok, szerény és tsendes emlékezetére, a' magyar törvény egy két elsőbségét illetnem. —

Sem a' magyar törvény egész alkotmányát előadni, sem arra ditsérő beszédet írni, sem azt védelmezni nem tzelom; az elsőt a' véghetetlen rövid idő, a' másikat szemérmem, a' harmadikat a' tárgyának méltósága ellenzi: mert a' mi védelemre szorult az rossz; én, ámbár a' magyar itnek *) (jusnak) mint minden emberi mivnek némelly fogyatkozásait nem tagadhatom, hazafiui kötelességemnek tartottam ezen szent órában annak elsőbségeiről szóllani; azért is, hogy hazámfijaiban annak szeretetét megerősítsem 's azért is, hogy midőn annak szebb oldalát előadom, hazánk nagyjait, az árnyékban maradt oldalának megtisztítására serkentsem.

Ki nem hallotta, ki nem olvasta, a' magyar nyilvános itnek sűrű rágalalmazásait, mellyek mind a' kül- 's fájdalom mind a' belföldiek beszédeiben 's írásaiban gondolatlanul 's átokra méltó háladatlansággal minden felé büntetés nélkül harsognak; de hadd harsogjanak, hiszen a' szemtelen légy épen

*) It, jus; itélni, judicare; itélet, judicium.

a' legtisztább tükröket piszkolja be 's a' rozsdá épen a' legfényesebb atzél fogja meg legelőbb: — azért sem a' tükör nem veszi el örökre tisztaságát, sem az atzél fényét, 's az ejtett motskokat a' jó mivész keze letörli; de a' légy tsak légy marad örökké. —

Valljon mellyik nemzet mer szembe szállani a' magyarral törvényeink régisége miatt, melly törvényeink egyik elsőbbsége? — Nintsen egy is a' melly azokat olly szakadatlanul, olly szentül megtartotta volna, mint a' magyar. — Hallom katzagni az ujítás ragadományain hizni akarókat, hogy épen a' régiség bélyege az őök haszonvehetetlenségének. — „Az uj lelkes világ leszaggatta az agg kornak lelketlen 's lelket nyomorgató békójit 's az ész világánál uj lelkes törvényeket teremte.” — Boldogtalan gyermek te, a' ki anyád tejét alig hagyád el, és egy homályos philosophiának ködei mellett uj országalkotmányokat akarsz teremteni; mond meg ki kezese, hogy gyermeki eszelősséged a' tiszta ész munkássága? — „Az én eszem,” mondod; de a' te eszed tsak gyermeki ábrándozás, nem fordult meg a' tapasztalás, a' régi tapasztalás tsalhatatlan kísértő kövén, — mellyet az Isten maga is, ha mindentudó, ha tsalhatatlan nem volna, kísértő kövének választott vala: 's azért pirulj és hallgass! —

Nem ok nélkül tartották a' régiséget tiszteletben a' világ minden nemzetei 's tartják is a' jobbak maig is; mert kérdezzétek a' legujabb philosophiát is, az emberi gyakorklási esméretnek nintsen egyéb biztos kísértő köve a' tapasztalásnál, melly minél bővebb, annál bizonyosabb az igazság, 's ez az a' valóságos *lapis lydius*, mellyet külömben híjában keresünk. — A' mi egész ugy nevezett a' prioritásunk a' posteriori vette eredetét, 's végre is oda megyen vissza, és a' legszebb a' prioritásunk is nyakát szegi, ha a' tapasztalás ellenkezőt bizonyít. — Igen, de hinni nem akartok? Nem- és éltetek minden szempillantásában kénytelenek vagytok hinni; avagy kevesebb vagytok az oktalan állatoknál. — Valljon nem kellene e' némáknak lennetek, ha azt

anyátoknak , vagy dajkátoknak el nem hittétek volna , hogy a' kenyérnek neve kenyér , a' viznek neve viz , hogy ez erre , az amarra való ? 's nem látjátok által , hogy a' hit az emberi létellel egykoru , mivel annak egész valójába be vagyon oltva. —

A' mit tehát a' régiség , 's az ezzel elkerülhetetlenül járó régi 's hosszas tapasztalás megszentel , az szent ; — szentek tehát a' mi törvényeink. —

Nem akarom én mindazonáltal a' régiséget az igazság esméretének fő poltzára emelni ; mivel elejünk is sokat láttak a' mi nem helyes , de azt is a' régiség tiszteletéből és jobbat nem tudván , elszenvedték ; 's különben is valamint minden terem , nő és elhal e' földön ; ugy az emberek , sőt a' természet legszebb intézetei is gyarlók , mulandók és enyészók. — Mivel tehát a' régiségnek szerfelett való tisztelete , az idővel előlépésnek 's tökéletesedésnek minden tsirájít elfojtaná ; — az okos ember mély tiszteletben tartja a' régiséget , — kételkedő lélekkel kísérti az ujságot , 's tsak akkor ragaszkodik az ujhoz , midőn annak tökéletesebb voltáról egészen meggyőződött — 's ilyen a' Magyar. — Azért mi is , ambár a' régiséget a' magyar törvény fő elsőbbségének esmerjük , nehogy a' hasznos és szükséges ujitásoknak utját elzárni láttassunk , által megyünk a' különösekre. —

Ha valamelly nemzet constitutiója megrendíthetetlen talpkövön épül , ugy a' Magyaré. — Majdnem 1000 esztendeje , hogy a' Névtelen író szerint Álmos , Constantinus Porphyrogenitus szerint pedig fija Árpád alatt , az ország most is fennálló törvényei megállapítottak , 800 esztendeje elmúlt , hogy Sz. István első apostoli magyar király által , a' kire minden későbbi törvények hivatkoznak , az ország törvényei 's szabadságai megerősítettek ; 's 600 esztendeje folyt le a' mult 1822^{ik} esztendőben azolta , hogy II^{ik} András Király az ország törvényeit 's szabadságait ujra megerősítette : és valóban azon időpont méltó lett volna , hogy az egész országban meginnepeltessék ; mert nintsen egy nemzet is a' világon ,

mellynek constitutiója annyi századok olta sérelem nélkül fennállana. — Már II^{ik} Andrásnak ezen Arany Bullája is mind azon tulajdonságokkal bir, mellyekkel a' fejedelem és nemzet közt kötött megszeghetetlen egyezségnek birni kell, 's ez azon feljül a' keresztyénségnek feje által is helybenhagyatott. —

De hogy elleneink minden kifogásait elmellőzük, 's egy szóval semmivé tegyük, elhagyjuk a' régi időket, mellyekben az igazságos és törvényes fejedelmek által hazánk constitutiója szakadatlanul megtartatott, 's megállapodunk a' Pragmatica Sanctionál, mint hazánk szabadsága ujabb hatalmas támaszánál és talpkövénel. Valóban ha valamely kötés a' világon, a' Pragmatica Sanctio tehet eleget még Gustermann tulajdórá kivánságainak is; mert ez meghatározott, világos, nem erőltetett, mind a' két fél szabad akaratjából származott egyezés a' fejedelem és nemzet közt, melly mind a' két félnek jusait 's köteleességeit magában foglalja. Hogyha tehát az Arany Bullát tekintetbe nem vesszük is, a' Pragmatica Sanctio eléggé biztos, megrendíthetetlen, 's örökös talpköve hazánk constitutiójának; sőt el is kell vonni az Arany Bulláról valamennyire tekintetünket, mert a' Pragmatica Sanctio, 's az azon épült ujabb törvények annyira alkalmaztatták a' magyar constitutiót az ujabb idők szükségeihez, 's kivánsaihoz, 's annyira megváltoztatták, hogy a' mostani constitutiót, mintegy egészen ujnak nézni, 's VI^{ik} Károly császárban egy uj alkalmazhatóbb constitutióknak alkotóját tisztelni kénytelenek vagyunk.

Igaz ugyan, hogy törvénykönyvünk, sem a' törvény külön ágaira elválasztva, sem tudományos rendszerbe hozva nintsen; törvényeink összeviszása hozattak, a' mint azt az idők szükségei kívánták, akár a' juspublicumot illették, akár a' privatumot. Ez ugyan egy kis tökéletlenség 's nagy alkalmatlanság; de azért mellyik nemzet az, mellynek tökéletesebb, méltóságosabb, emberibb, törvényei volnának, mint a' magyarnak, noha azok a'

legszebb tudományos rendszerbe vagynak hozva, 's kisebb és nagyobb tzikkelyekre majdnem mathematicai praecisioval fel vagynak osztva. A' magyar törvényeken meglátszik az idő bélyege, ezek a' tapasztalásból, az embernek közönséges életéből vevődtek, 's azért élők és az embereknek alkalmazatosok; mert az embereket 's nemzeteket mint önnön erejek által fennálló valóságokat, nem lehet a' törvényekhez szabni, hanem a' törvényeket kell az emberekhez, a' nemzethez 's annak szükségeihez alkalmaztatni; amazok az iróasztalnál készült, nem a' tapasztaláson, melly tsak századok munkája lehet, hanem philosophiai 's fájdalom! többnyire sophisticai lelketlen principiumokon épült kézi mivek, mellyeken mint a' kereskedői portékákon a' fabrikának bélyege meglátszik, — 's azért élet nélkül valók, az emberekenk alkalmazatlanok, és a' mint minden nap tapasztaljuk szüntelen változók. A' mit lehetne legfeljebb is tselekedni, az: különválasztani azon törvényt, mellyeknek ereje már megszűnt azoktól, mellyek még divatban vagynak; de ez ugy is történik a' törvényes kézikönyvekben, hogy pedig nyilvános hatalommal végbemenjen, a' millyen hasznos olly káros is lehetne. —

De törvényeink minden felhányt, 's többnyire képzelt fogyatkozásai mellett is, tsak némelly elsőbbségei is megfognak bennünket arról győzni, hogy azok főképen reánk 's helyheztetésünkre nézve sokkal jobbak mint a' külföldiek.

A' mi tehát a' jus publicumot illeti; mellyik fejedelemnek vagyon méltóságosabb, felségesebb állópontja, mint a' törvényesen koronázott magyar királynak? Ő benne, és egyedül ő benne egyesül a' majestásnak egész valósága, egész kiterjedése. Ő hasonlót nem esmer, 's nagyobb urat az Istennél; az ő személye szent és sérthetetlen, 's annak legkisebb sértése is halálos bűn! Ő számot nem ad senkinek, tsak az egy élő Istennek; az ő akaratja 's tselekedete tökéletesen szabad, 's tsak önnön törvényei által határoztatik: szóval ő Isten gyanánt árasztja hiv

jobbágyaira a' bölts 's kegyes igazgatásnak jótéteményeit; és tsak rosszat nem tehet, mint az Isten maga sem.

Fejedelmünk minden tisztviselőji, minden világi méltóságok, tisztségek 's hivatalok a' legtzélerányosabban vagynak öszveszerkeztetve. Kinekkinek az ő meghatározott tselekedeti köre ki vagyon szabva; itt szükségtelen hivatalok, sinecurák 's egyéb haszontalanságok nintsenek. Kinekkinek lelkesen kel fáradoznia, hogy kötelességének eleget tehessen, 's többnyire azon egyedül való jutalomért, mellyet neki tiszta lelkiismerete, 's hazafiui érzése ad, hogy erejét 's tehetségét a' haza boldogságának szentelte.

Az Isten szolgáljinak, a' tiszteletes egyházi rendnek is, nem tsak méltóságos helyet rendeltek hazánk törvényei, nem tsak hogy méltóságokhoz illő fényben élhessenek, téres jószágokkal 's bő jövedelmekkel ajándékozták meg; hanem egyszer'smind kinekkinek állóhelyéhez illő foglalatosságot, 's munkássági kört is határoztanak. Nintsenek itt henyélő asceták, nintsenek kóborló szarándokok, nintsenek fanaticus missionariusok. Az egyházi rendnek minden tagjai helyes és tzelelerányos kormány alatt vagynak, úgy hogy semmi rendetlenség, semmi zürzavar, semmi botránkozás nem történhetik. Legnagyobb része a' lelki pásztorsággal hiven foglalatoskodik, nagy része közönséges oskolákban az iffjuságot ditséretesen neveli és tanítja, a' többi az egésznek 's az ő részeinek kormányozásában fáradozik, 's ezen kívül egyik része a' törvény és igazgató székeknél hasznosan munkálódik: sőt még a' protestánsok lelki pásztoraire is terjesztették ki hazánk törvényei jótétevő gondoskodásokat, hogy ők is lelkipásztori hivataljok teljesítésében nem tsak nem akadályoztatnak, hanem személyeik is a' törvény által megkülömböztetve lévén, hazánk felsőbb polgárai közé számláltatnak.

Mit mondjak a' szabadságról, az embernek azon legbetsesb, legföltöbb kintséről? mit a' személy és birtoabeli bátorságról, minden polgári tár-

saságnak egyedül való tzéljáról? Teli torkokkal magasztalják az egekig az Anglusok Habeas Corpus actáját, 's Európának minden nemzetei utánok harsogtatják annak ditséretét; a' Magyar az országnak kezdetétől fogva e' mai napig szakadatlanul él azon szabadságokkal, mellyek Angliában a' Habeas Corpus actának köszönik lételeket. — A' Magyar senki- nek sintsen alája vettette, tsak törvényesen koronázott fejedelmének; de még az által sem háborgatathatik a' törvény szokott útján kívül, sem személyében, sem vagyonában, és szolgálai adót nem fizet. Nézzétek a' világnak minden népei! mik a' ti szabadságaitok a' Magyarokéihez képest? Valóban tsak árnyék, és a' hires Habeas Corpus acta, a' melly a' nélkül is gyakran felfüggesztetik, még Verbóczy 1° részének 9^{ik} tikkelyével sem ér fel.

De két ellenvetést hallok olvasójim száján rebegni; az első az, hogy a' magyar nemzethez tsak a' nemes számitatik, 's a' nemtelen a' nemzet tagja nem lévén, nem is szabad; második az, hogy a' nemes adót nem fizet, 's így a' haza minden jótéményeivel bírván, annak terheiben nem osztozik, a' mi a' jusok theoriájával, 's a' költsönös igazsággal egyenesen ellenkezik. Mind a' kettő igaz és nem igaz, 's egyenesen tsak attól függ, a' mint a' dolgot az ő természete szerint vesszük. —

Ha országunk első megállapítására, a' melly tisztán katonai volt, tekintünk, 's ha a' dolgot szorosán vesszük, úgy vagyon, az egész nemzetet tsak a' nemesség teszi; mert ha régi történetiróinknak hitelt adunk, minden Magyar nemes volt, 's így országunk, Magyarország lévén, tsak az lehet tagja a' nemzetnek a' ki nemes, és tsak az lehet nemes a' ki Magyar. — Ezt a' ki kárhoztatná, kárhoztatná az akkori időbeli egész Európát, kárhoztatná főképen az annyira magasztalt, 's már most annyira felderült Németországot. Sőt e' részben is, mint sok egyébben megszegyeníti a' magyar nemzet a' többi magok meghitt, gőgös nemzeteket; a' mi eleink, azon, Jornandes szerint, az ördög ölelé-

séből származott, sőt még a' legujabb, gyakran hazánkban született 's nevededett írók szerint is, zabolátlan vad tsordák, ugyan azon egy időben, midőn Németországban a' földhöz ragadt ember még katonai méltóságra sem emeltetett soha, hanem minden személyes jus, minden személyes szabadság nélkül, rablásból élő ritterjének vas járma alatt, a' barmánál sokkal alacsonyabb állapotban nyögött, ugyan azon egy időben mondom, bátorságban 's békeségben hagyták a' meggyőzött népeket, sőt nemeseiket, nagyaikat társaságokba fogadták, és a' beköltözött idegeneket nem tsak betsülték, hanem méltóságokra is emelték. De ezek is nem akarván háládatlan fiai lenni az uj hazának, megnemzetedtek, 's tökéletes Magyarokká lettenek, ugy hogy hazánkban a' legrégebb, legditsőbb, legvirágzóbb nemzetségek közt igen sokan találtattak, a' kik idegen eredetűek, de a' mellett legjobb hazafiak 's az országnak leghasznosabb tagjai valának. Azért ujra állithatjuk, hogy a' nemes tsak Magyar lehet, és tsak magyar a' nemesség is:

Ezt könnyű általlátni annak, a' ki a' régi történetírók nyomain indul, 's a' dolog természetét tekintetbe veszi. A' kik Ásiából kitörték 's Magyarországot elfoglalták, Magyarok voltak, 's nem tsak a' névtelen íródeák, hanem Constantinus Porphyrogenitus bizonyítása szerint is mind nemesek, a' mit igen könnyű elhinni, mivel az akkori időben a' fegyverviselés, a' katonáskodás egy volt a' nemességgel, 's a' bátorság legfőbb tzélja lévén a' társaságnak, mind az, a' ki a' társasághoz, a' nemzethez tartozott, fegyverviselésre köteleztetett; a' ki a' nemzethez nem tartozott, az szolga volt, és így tsak a' nemesség tette a' nemzetet, mivel a' nemzetnek minden egyes tagja nemes volt. — Hogy mind ezek mellett is, a' mint maig is látjuk, sok Magyar nemtelen állapotra jutott, annak ezt az okát adja a' névtelen író, hogy azon Magyarok, a' kik fegyvert viselni vagy nem mertek, vagy nem akartak, szolgákká lettek; 's ez igen nagyon hihető.

Mert mit is szégyenljük megvallani az igazat, mikor a' dolog így volt az egész világon, — katoná lévén az egész nemzet, 's az egész világ ellensége, állandó haza, állandó lakhely nélkül, az akkori időnek szokása szerint, mindaddig míg Magyarországon meg nem telepedett, többnyire csak zsákmányból élt. — Elfoglalván Magyarországot, melyet akkor nagyobb részint sláv népek laktak, békeséges, szorgalmatos, szelid földmivelő népek, felosztották magok között az egész országot, a' fejedelemnek, hogy méltóságához illőleg élhessen, előre a' legnagyobb, legjobb részt kiszakasztván, 's azon túl már nem egyedül zsákmányokból, hanem azon adóból is, melyet ezen földmivelők a' Magyaroknak mint uraiknak adtak, éltek. De ezen földmivelők is nem voltak rabszolgai állapotban, hanem személyeikre nézve szabadok, 's már az első királyok is jóltéví rendeléseikkel, hasznos törvényeikkel gondoskodtak felőlök, csak azon földtől, melyet birtak, adóztak uraiknak. Nem tsuda tehát, ha a' Magyarok közül is sokan, vagy a' fegyverviselést megúván, vagy pedig a' földmivelést 's a' békeség többi foglalatosságait a' Slávoktól megszeretvén, földmivelőkké lettek, 's így megszűnván katonák lenni, nemesek is lenni megszűntek.

Ha tehát meggondoljuk, hogy az egész nemzet katonáskodott, 's ha mindennapi szükségére valót sem keresett, hanem őt magát is a' földmivelő népeknek el kellett tartani; ki fogja azt igazságtalanságnak tartani, hogy adót nem fizetett? Nem fizetett, mert nem is fizethetett, sőt életét 's egész önmagát a' hazának áldozván, nem is maradt semmije a' mit adhatott volna: de ki is fogja igazságtalanságnak tartani, hogy a' nemzethez csak a' nemesség számítatik, ha meggondolja: hogy az egész nemzet nemes volt.

De nem is igaz, hogy a' magyar nemzethez csak a' nemes számítatik, 's a' nemtelen a' nemzet tagja nem lévén, nem is szabad, — nem is igaz, hogy a' nemes adót nem fizet, 's így a' haza min-

den jótéteményeivel birván, annak terheiben nem osztozik.

A' ki a' társaságok természetét, 's a' világtermészetes forgását vi'sgálja, látni fogja, hogy bár melly egyenlő feltételek alatt állott legyen is öszve a' társaság, még is már a' természetnek örökös rendje szerint, melly tökéletes egyenlőséget teljességgel nem szenvedhet, a' társaság tagjai közül egyik is másik is, hol lelki hol testi tulajdonságai, hol vagyonja 's tehetsége, hol öszvekötetései 's ezer meg ezer könnyülállások által kiválik, 's magát a' többi felett megkülömbözteti. Ezen megkülömböztetést, mivel a' természet törvényeinek kiki önkényt hódol, kiki elesmeri benne, 's ezen elesmérésnél fogva akaratja ellen is engedelmeskedik ezen természetes felsőségnek 's alája rendeli tselekedeteit az ő példájának; — és ez a' természeti elsőség, a' természeti aristocratia. — A' ki továbbá a' régi történeteket figyelemmel olvassa, meggyőződik, hogy minden nemzetben, minden országban, bár melly egyenlők voltak is a' törvény szerint a' különözött személyek jusai; még sem lehetett azt soha is elkerülni, hogy magát egyik is másik is meg ne különböztetné, 's ez által nagyobb befolyásra, nagyobb hatalomra ne kapott volna. — Rövideden: nem volt olyan nemzet, nem volt olyan ország, nem volt olyan társaság, mellyben némelley személyek többi társaik felett elsőséget nem nyertek, — mellyben aristocratia nem volt volna. Példákat előhozni hosszasan lenne 's szükségtelen, midón a' világ minden történetei ezen állitást eléggé bizonyítják: egy szóval még a' democratiák sem állhattak fel aristocratia nélkül, sőt többet mondhatni, hogy épen a' democratiákban, épen ott a' hol a' nép uralkodik, dühösködik a' legnagyobb, legveszedelmesebb aristocratia: — az érdemetlen, oktalan, buta — pénz — vagyon, — czimbora erőszakaristocratia. — Avagy vegyük fel tsak akarmelley falu, akarmelley város egyenlő jusu lakosait; — a' pénzesebb, vagyonosabb, szájasabb, sógorosabb, komásabb paraszt

vagy polgár önkényesen hatalmaskodik gyengébb társain, 's azok békével szívelik el magához ragadt uralkodását. — Az ilyen aristocraták adnak elválasztó hangot a' községben, 's öntetszések szerint intézik el annak dolgait; — ha tehát szorosán vesszük a' dolgot, az egész falut, az egész várost csak ők teszik, a' többiek csak jegyek az üresség kitöltésére.

Ha ez így legyen, 's ha ennek így kell lenni a' kitsinyben; mennyivel elkerülhetlenebb a' nagyobb, az országos társaságokban. — Azomban úgy látszanék, hogy ott, a' hol az uralkodás, minden megszorítás nélkül, csak egynek kezében legyen 's csak egynek kényére bízott, az elsőségben, az aristocratiában csak kevesen vehetnek részt, azok tudniillik, a' kik az uralkodónak legközelebbi tisztviselői, tanácsosai; — de ellenkezőt bizonyít a' tapasztalás: a' tisztviselőknek ismét tisztviselői, a' tanácsosoknak ismét tanácsosai, 's azoknak al meg al rendeltjei vagynak, 's ezen öszveköttetés a' legutolsó rendig olly lántzszemeket képez, hogy az aristocratia minden kisebb 's nagyobb léptéskön keresztül egy egész sereggé leszen, 's annak száma, mivel törvényesen nintsen meghatározva, temérdeké szaporodik. — Ha már az ollyan országban kérdezzük, kitsoda valósággal a' nemzet; bizonynyára nem más hanem azon lántzszemek: — mert a' többi csak teherviselő lakos, 's csak annyi befolyással bír az egész ügyébe, mint azon föld, mellyet tapod, vagy azon ökör, mellyen szánt. —

Igy lévén tagadhatatlanul a' dolog, nem lehet rosszsz néven venni, hogy a' mérséklett uralkodásu országokban, — 's főképen a' hol az aristocratia törvényesen be legyen véve, a' nemzet alatt szoros értelemben csak az aristocraták értetnek; — mert csak azok vesznek közvetlenül részt az ország ügyeiben. Valamint tehát nem lehet tagadni, hogy Magyarországon szoros értelemben nemzetnek csak a' nemesség mondatik, a' többiekről a' törvények csak mint köznépről (*plebs, misera contri-*

buens plebs) szóllván, azonképen azt, a' mi az egész világban ugy volt — mert Rómában is tsak misera plebs volt a' köznép, 's Athenében sem ditsekedhetett elsőségekkel, — meglehet talán nem leszen többé, — nem lehet az országnak 's törvényeinek vétkül tulajdonítani. —

Magyarországban, a' hol a' képviselői alkotmány elejétől fogva mindég fennállott, e' részben az ország törvényeit épen nem lehet kárhozatni; mert a' magyar törvény lelke szerint, az ország minden lakosa képviseltetik, — ez által az ország ügyeiben közvetőleges részt veszen, 's széles értelemben tökéletes jussal a' nemzethez tartozik. — Tudniillik, minden képviselői alkotmányban vagynak képviselők és képviseltettek, az országalkotmányok legujabb theoriája szerint is; millyen ditsőségés tehát valóban a' magyar alkotmány, hogy ezen rendszer, még minekelőtte az emberek az országalkotmányok felől álmodoztak volna is, már Magyarországnak a' maga egész meghatározottságában, egész tisztaságában, változhatatlan alapokon épülve, és semmi önkényes rendelés által meg nem ingadoztatva fennállott. — Mind Angol — mind Frantziaországban, mellyek noha nem mindenkor helyesen, a' mostani újító világban meggyőző például 's mintegy axiomául vétetnek, az egész nemzet szóval képviseltetik ugyan; de vizsgáljuk meg előítélet 's makats ragaszkodás nélkül, — hogyan? — Megyék, városok 's helységek választanak képviselőket Angolországban, de tsak azok, mellyeknek arra a' régi törvények 's régi kiváltságaik által engedelem adatott; — választanak bizonyos számú képviselőket, de tsak annyit, a' mennyire nekik a' régi törvények 's régi kiváltságaik által engedelem adatott. Innen történik, hogy sok igen népes újabb város, mint Manchester 's Birmingham 100,000 lakossal képviselő nélkül szűkülöködik, és sok roppant város sokkal kevesebb képviselőt választhat, mint egy mostan elaljasodott falutska, vagy 5. 6. emberből álló pusztá. Ezen a' régi szokásokhoz, a' régi törvényekhez ragaszkó-

dást, mi nem vesszük az Angoloknál tekintetbe, sőt inkább ditsérjük; azomban kigyót békát kiáltunk, hogy egy kis vármegye ugyan annyi követet küld az ország gyűlésére, mint az azt a' népességre 's kiterjedésre nézve négyszer is feljülhaladó. — Frantziaországban, mivel ott a' képviselés tsak az újabb időben teremtett, vagy is inkább a' régi tzeleányosabban megváltoztatva új életre hozatott, a' képviselés elosztása okosabb ugyan, de mindenféle befolyásoknak ki vagyon tétetve 's gyakori királyi rendelkezések által megszorittatik.

Mind a' két országban képviselő választó tsak az lehet, a' ki esztendőnként egy bizonyos mennyiségű adót fizet, képviselőnek választható tsak az, a' ki még tehetősebb 's vagyonosabb; világos tehát ebből, hogy mind a' két országban nem minden lakos bir képviselő választási jussal, 's nem felette számosak azok, a' kik képviselőknak választathatnak, sőt abból a' feljebbi meghatározások szerint, a' nemzetnek legnagyobb része egyenesen kirekesztetik. Ha tehát a' nemzethez tartozás, a' képviselői justól függ, tagadhatatlan, hogy mind a' két országban a' nemzet legnagyobb része annál fogva, mivel a' képviselésben közvetlenül nem részesül, a' nemzethez nem tartozik: — 's még is mennyire ditsérjük az angol, 's frantziaországi alkotmányokat! —

Magyarországban a' képviselőválasztás jusa a' törvényes szokás által meg vagyon határozva, 's így abban sem megszorítás sem önkény nem uralkodhatik. — Törvényes jusa vagyon képviselőt választani minden magyar nemesnek, akar gazdag, akar szegény egyaránt, sőt ebben az uralkodásnak 's a' nemességnek embersége 's nagylelkűsége által még a' nemtelen egyháziak 's tudományos emberek, az úgy nevezett honoratiorok is vesznek részt; — jusa vagyon képviselőt választani minden szabad királyi városi polgárnak, minden szabad Kunnak, Jásznak és Hajdunak. Ezekhez hihetőleg fognak jönni a' szepességi koronai XVI. városi polgárok is; mind ezek a' nemzetnek igen nagy részét teszik. — Sőt

még a' közönséges paraszt is közvetőleg részt vesz a' képviselő választásában; mert helyette földes ura, mint a' kinek ügye jobbágyaéval legszorosabban vagyon öszveköttetve, 's a' ki még nem annyira érett 's képzett jobbágyának törvényes pártfogója 's gyámja, választ képviselőt.

E' szerint a' nemzet nagy része közvetlenül, a' többi közvetőleg vesz részt a' képviselők választásában, és senki sintsen a' kinek befolyása elzárattatnék, 's így Magyarországnak minden lakosa részesül a' nemzet ezen jusában, tehát e' tekintetben is a' nemzethez tartozik;—sőt az uralkodásnak 's a' nemességnek minden időben bizonyított embersege —'s nagylelkűségétől biztosan reménylhetni, hogy ha a' magyar jobbágy a' képzésnek nagyobb léptsőjére felhág, jusiai e' részben is ki fognak terjesztetni: ekkoráig, ha őszintén megvalljuk, még arra szükség nem volt, 's valamint veszedelmes a' világ érését, előbbre menetelét akadályoztatni, úgy annál sokkal veszedelmesebb, az időt 's annak természetes kifejtődését erőltetve megelőzni; — mert ugrás valamint a' természetben, úgy a' polgári igazgatásban is, melly szinte a' természet törvényeinek alá vagyon rendelve, — nem lehet. — Azon feljül a' magyar törvények egyik nagy elsőségei közzé tartozik, hogy mind azok, a' kiknek egyenes jusok vagyon képviselőt választani, magok is minden megszorítás nélkül képviselőknek választathatnak, 's e' képen a' nemzet nagy részére terjedvén ki a' választhatási jus, millyen nagy befolyásu legyen ez a' képviselés szabadságára, bővebb világositást nem kíván. —

Részt vévén tehát Magyarország minden lakosa a' képviselés ügyében, minthogy ez minden nemzetnek legsarkalatosabb jusa, ennek a' nemtelen is részese lévén, világos, hogy a' nemtelen is valóságos tagja a' nemzetnek.

A' többi országpolgári jusokra nézve sem mostohák hazánk törvényei a' nemtelenek eránt. Az őket illető birákat szabadon választják, vagyonjaikra 's

a' tett kötésekre nézve, akarmelley illető biróság előtt, akarki ellen szabadon perlekedhetnek, 's igazságos birót mindenütt találnak; — személyes jusaikra nézve pedig vagy a' vármegye, vagy a' szabad kir. város, vagy a' szabad kerület, vagy földes urok pártfogása alatt vagynak, — a' mi az előtt 's még most is, nagy részint ügyetlenek lévén, az ők javára hozatott be, 's a' patrimonialis törvényhatóságból fennmaradt, de idővel ez is tzélerányos változást fog szenvedni. — Szabadon kereshetnek, költözhetnek, a' mi az övék azt szabadon adhatják vehetik, igazságos folyamodásaikkal még a' felséges, trónus elejibe is mehetnek, egy szóval mind vagyonyokra, mind személyekre nézve, a' törvény korlátjai közt, úgy mint a' nemesek tökéletesen szabadok.

Hogy a' nemtelen földesurának dolgozni 's adózni tartozik, azt sem vagyon — sem személybeli szabadság megsértésének nem mondhatni; mert azzal a' nemes is, ha más földjét 's telkét birja, minden kivétel nélkül tartozik. — A' jobbágy nem egyéb mint azon földnek mellyet bir, haszonbérelője; sőt még minden más haszonbérelő felett, azon jótétéménnyel is ditsekedhetik, hogy időhöz 's esztendőkhöz nintsen kötve, 's haszonbérletét akar mikor is, a' törvényes időszakasz alatt elhagyhatja, ellenben földesura rajta szabadon ki nem adhat, — hogy tartozásai a' kegyelmes urbarium által megvagnak határozva, 's így azok feljebb nem emeltethetnek, 's különös gondját viselvén a' jobbágynak mind a' vármegyék, mind főképen a' magyar királyi helytartó tanáts, ő semmiképen nem nyomattathatik, nem zsaroltathatik, — 's a' hol az történik, kárhozatos visszaélés, és mihelyt megtudatik, a' felsőség által megzaboláztatik: — de rossz emberek 's visszaélések mindenütt vagynak a' világon. — E' szerint, ha a' visszaélések tökéletesen megzaboláztatnak, a' magyar jobbágy sorsa sokkal kedvezőbb, — mint sok teli torkokkal magasztalt országokban, a' hol az ujságok szerint leginkább Angolországban, ezer meg ezer jobbágyok szülötte földjükről elker-

gettetvén, földön futókká lesznek, hogy az emberek előbbeni lakóföldje legelővé változtathassék, a' selymes juhok számára. — Ott tudniillik a' földesur földjétől maga fizet adót, 's így azzal szabadon bánhatik, ha jobbágjai elvesznek is. Avagy a' kinek a' földesuri adózás igazságtalanságnak látszik; — miért nem törli el azon igazságtalanságot, hogy a' városokban, még a' fejedelem is házi gazdájának házbért, még pedig a' gazdának önkénye szerint, terhes summát fizetni tartozik, 's ha nem fizet, a' házi gazda nem csak kikergetheti; hanem mindenét is letartóztathatja? — De illyen visszás az emberek gondolkozása, hogy a' mit egyben igazságosnak tartanak, azt másban mint égbe kiáltó igazságtalanságot kárhoztatják! — Azonban örökké igaz marad az, hogy senkinek sem lehet igazságosan több just engedni más jusának megsértésével 's kárával. — Mind a' mellett, a' mi e' részben is magában véve nem súlyos ugyan de keserű, a' mi a' földesurnak nem annyira hasznos, mint inkább a' jobbágyra nézve sanyargató volna, azt az uralkodás gondossága, 's a' nemesség szelid gondolkozása az idők szükségéhez képest lassan lassan enyhíteni fogja; — mert szent igaza vagyon Columellának: „Neque dominus in una quaque re tenax juris sui esse debet. etc. Summum enim jus, summa est injuria.”

Megjegyzésre méltó, hogy a' jobbágytelkeket bíró nemesek, a' földesuri adózások ellen nem panaszkodnak; — holott azok, mint született szabadok, érezhetnék annak legnagyobb súlyát. — Nem igaz tehát, hogy Magyarorszáiban a' nemtelen nem szabad.

A' mi az adózást illeti, igaz ugyan, hogy szorosán véve a' nemes adót nem fizet; — de valljon, minden mellékességtől elvónva, nem az irigység egyik neme e azt nehezen vinni, hogy más is ugyan azon teher alatt nem nyög, mellyet magunk viselünk? — Hanem akarmint legyen a' dolog, igaz, hogy a' magyar nemes adót nem fizet; — de ez így volt másutt is mindenütt, mivel az adózás a' világ

egész kerektségén, valami tsufnak, szolgainak, bets-
tellenek tartatott. Annak tartatott már ez az ó Te-
stamentomban, sőt az új Testamentom szerint is
zugolódtak a' Zsidók az adófizetés ellen, úgy hogy
Idvezítőnk maga is tsak elmés viszszontkérdéssel tud-
ta elmellőzni az egyenes feleletet az egyenes kér-
désre, tudniillik kérdezvén, ki képe legyen azon
pénzen, melyet adóul fizetnek, midőn ezt felelnék,
hogy a' császáré, azt felelé: „Adjátok meg Istennek
a' mi Istené és a' császárnak a' mi a' császáré,” 's
igy kerülé el a' neki vetett tsel; külömben, vagy
vallása, vagy a' császár ellen vétkezik. Egyáltaljában
teli vagyon a' szentírás, hogy még magok a' vám —
és adószedők is, majd nem inkább mint a' bélpok-
losok megvettettek és utáltattak. Ezen utálás közön-
séges volt mindenütt, 's tsak a' szolgák 's meggyő-
zött népek hajtottak az adózas igája alá; a' szabad
ettől is szabad volt és tsak vérével adózott hazá-
jának.

Mind ezeken feljül az adószabadság Magyaror-
szágban külön történeti okokon épül. — Az ország
elfoglalásával, a' föld a' vitéz Magyarok között el-
osztatott, de legnagyobb része a' fejedelem számá-
ra, minden belső 's külső szükségeinek kielégítésé-
re hagyatott meg, — 's ez volt a' koronajószágok
eredete. — Ezen koronajószágokban várak vagy is
kastélyok (castra) épülvén, azokba a' király fegy-
verviselői, kik várhadainak (servientes castris) ne-
veztettek, egyik alsóbb neme a' nemességnek, te-
lepítették le, a' kik vagy a' vár józágaiból bizo-
nyos részt örökségül kapván, vagy a' várjószág jö-
vedelméből tartatván, a' király zászlója alatt hada-
kozni tartoztak, egyéberánt pedig minden további
tehertől vagy adózástól mentek valának. — Ez volt
a' régi időben a' rendes katonaság. — A' vár föld-
jeit, vagy szolgák vagy szabad jobbágyok (jobbagi-
ones castris) mivelték, a' kik a' föld haszonvételé-
ért a' királynak, de úgy mint földesuroknak adóz-
ni tartoztak. — Ez volt mind a' fejedelem, mind
a' rendes katonaság eltartására szánt jövedelem,

egyéb adózás, a' bányák és sóaknak 's a' vámok és harmintzadok jövedelmén kívül, az első időben nem volt szokásban. E' szerint tehát az első időben az afféle adózásoktól, a' milyen mai időben szokásban vagyon, az egész nemzet ment volt. Az országos nemesség tsak a' nagyobb szükség esetében tartozott hadakozni, 's ez is földjeit vagy szolgák vagy szabad jobbágyok által miveltette, a' kik uraiknak hasonlóképen adóztak, de másnak senkinek sem. —

Midőn későbbben a' királyok a' korona jószágait elajándékozni kezdték, vagy ezek a' belső zenebonák alatt, a' hatalmas nagyok által elfoglaltattak, elégtelen kezdvén lenni a' király jövedelme, lassanként időről időre mellékes, de nem állandó adók is hoztattak be. Ezen okból már Kálmán király is visszahuzta az előbbeni királyok adományait, kivévén Sz. Istvánéit, 's már alatta látszik nyoma a' nyusztbőr 's kamaranyereség nevű adónak, melly utóbb Robert Károly által, mivel az előtte való királyok alatt a' koronajóságok nagy részint elprédáltattak, 's ő is három kiütött fogért három falut ajándékozott, nyilvános adóvá tétetett, 's kapuk szerint rovatott fel, úgy hogy minden kapu, vagy is jobbágytelek 18 kispénzt fizetni tartozott. — De ettől a' nemesség ment volt, sőt még a' zsellérek 's mások sem fizettek jó ideig, miglen a' nagyobb szükség úgy hozván magával Mátyás alatt 1478. esztendőben azon zsellérek is, kik földet birtak, adó alá nem vettek.

Azonban az adózás történeteit hosszas volna itt előadni, elég azon, — hogy a' törvények 's történetirások bizonyítása szerint az adózás Magyarországon valami rendkívüles volt, mellyet tsak a' nagy szükség okozott, hogy lassanként szokásba jöven a' rendes adó, azt tsak a' jobbágyok fizették, de a' helyett annál kevesebb terhet viseltek földesuraik részéről, — hogy akarmiféle adózás mindenkor tsak időről időre határozottat meg az országgyűlésein, és ott annak hovaforditása is számon kéretett, — 's hogyha a' szükség úgy hozta magával, — a' mi az adózás egyedül való tzélja, — akkor

a' nemesség is személyes katonáskodásán feljül, még különösen a' legnagyobb terhek viselésében is, gyakran több esztendőök lefolyta alatt egész vagyonyjának hatvanad részét is feláldozván, a' mit a' mohátsi veszedelem után következett századok sűrűn bizonyítanak; 's a' mit a' legujabb időben is az 1807. 1808. 's 1809. esztendőök minden kétségen túl valóvá tesznek, mellyekben a' nemesség 's a' kit a' törvény ezen nevezet alá foglal, jövedelmének hatod 's egész vagyonyának századrészét áldozta és ezen feljül még saját költségein nem csak személyesen hartzolt, hanem külön hadat is kiállított, ditséretesen megkülönböztette magát. Ha tehát minden okos polgári társaságnak az a' tzelja, hogy az ország szükséges terheit viselje, de egyszer'smind az a' jusa, hogy azokat maga állapítsa meg, 's számot vegyen a' költség hovaforrásáról; ugy a' magyar törvényt 's alkotmányt legkisebbé sem lehet vádolni, sőt az érdemlett ditséretet lehetetlen tőle megtagadni.

Mert hogy a' régi időben rendes adó nem volt, azt feljebb mondottuk, 's így akkor sem a' nemes sem a' nemtelen adót nem fizetett, hanem e' részben egyenlők voltak; sőt a' nemesnek állapotja még terhesebb vala, mert személyesen katonáskodnia kellett, a' mivel a' nemtelen rendszerint nem tartozott, 's csak a' legnagyobb szükség idejében szedetett husz, harmincz, negyven telekből egy ember. — Hogy földesurának adóznia kellett, az eránt nem panaszolkozhatott, mert másnak földjét birta, 's attól a' természet törvénye szerint is teljesítésekkel tartozott; — de valamint tartozásai még akkor szabad alktól függtek, — ugy szabad volt neki ura földjét elhagyni 's máshova költözni. — Későbbben némelly apróbb adózások jövén szokásba, azokat a' jobbágy fizette ugyan, de annál kevesebbet teljesített urának; sőt minekutána 1715^{ik} esztendőben a' rendes adó megállapítatott, nem sokára a' jobbágyoknak tartozásai is földesura eránt, a' kegyelmes urbarium által alábbszállittattak 's meghatározattak, ugy hogy a' jobbágy annyival kevesebbet tartozik földesurának tel-

jesíteni. — Ha tehát szorosán vesszük, nem a' jobbágy hanem földesura fizeti az adót, mert annyi-
val kevesebb jövedelmet húzhat jobbágytól, a' mi
a' gyakorlásban onnan is kitetszik, hogy kiki a' pusztát
inkább szereti, mint a' jobbágytelkes falut; mert
a' pusztának akar haszonbérbe adás által, akar
egyébként olly hasznát veheti, a' millyen neki tet-
szik, a' jobbágytelkes faluban ellenben meg vagynak
kötve kezei.

Avagy, ha valaki ezzel még sem elégednék meg,
tegyük fel, hogy a' városokban csak a' lakók, az az
zsellérek fizetnének adót, ellenben a' házbér alább
szállíttatnék 's meghatározatnék, hogy azt a' házi-
gazda feljebb ne emelhesse, valljon akkor a' házi
gazda nem fizetne e közvetőleg adót 's talán még
nagyobbat, mint sem az előtt fizetett? — 'S épen
ez téveszteti el a' dolgot; hogy a' földesúr csak
közvetőleg, az az egyenetlenül (indirecte) fizet adót,
mellyel jobbágya közvetlenül, az az egyenesen (di-
recte) tartozik.

De nem csak közvetőleg, avagy egyenetlenül *) fi-
zet a' földesúr 's minden nemes ember adót, hanem egye-
nesen is adózik az ország szükségeire. Az adó tud-
nillik nem egyéb, mint az ország szükségeinek ki-
elégítésére fizetett pénz, vagy egyéb tárgy; — már
pedig valahányszor szüksége vagyon az országnak,
mind annyiszor készen és szívesen fizet a' nemes-
ség nem csak pénzben, hanem gabonában 's egyebek-
ben is valóban nem megvetendő mennyiségű sege-
delmet, a' melly valamint több törvényekben adó-
nak neveztetik, valósággal adó is, csak hogy nem
állandó, mert a' szükség sem állandó, hanem idő-
ről időre a' szükséghez képest állapítatik meg. —
De ilyen természetű a' rendes adó is, ez is a' szük-
séghez képest időről időre állapítatik meg, 's ezt
is, a' mint feljebb mondtuk, csak a' szükség szülte;
sőt méltán tehetjük fel lelkes és szíves uralkodá-
sunkról, hogy csak az ország szükségei kielégítésére

*) Egyenlő, aequalis, gleich; egyenlőtlen, inaequalis, ungleich; —
egyenes, directus; egyenetlen, indirectus.

szedet be adót, 's ha ezek valaha megszűnnének vagy egyéb forrásokból folyó jövedelem által eléggé fedeztetnének, az adó is megszüntetnék. — Itten tehát, valamint a' világon többnyire, tsak a' szóról forog fenn a' versengés; magában a' dologban tagadhatatlan, hogy a' nemes is nem tsak mellékes, hanem egyenes adót is fizet az ország szükségeire, — és még ezen feljül, a' szükség úgy hozván magával, személyesen katonáskodni is, még pedig tulajdon költségein tartozik. —

A' jobbágy adózására nézve, azt lehetne mondani; hogy ha megengedtetnék is, hogy általa közvetőleg a' földesur fizet, de az a' kinek jobbágya nintsen, tsakugyan nem fizet. — Erre a' legrövidebb felelet: hogy mitől fizessen, mikor semmije sintsen? — De ha az olyannak valamitskéje vagyon is, vagy ha munkája után keres is valamit magának, attól, valahányszor kívántaik, segedelmet fizet, sőt az mind többnyire arra sem elegendő, hogy személyes katonáskodásának költségeit kielégíthesse: — valóban az olyanra nézve elég terhes, sőt épen arra nézve legterhesebb a' személyes katonáskodás, ugy hogy nagyobb áldozatot az önkényes igazságtalanság sem kívánhatna.

Mondani lehetne, hogy már most nem katonáskodik; felelet: Valahányszor a' fejedelem 's haza kívánta, soha sem vontamag magát.—Mondani lehetne, hogy az olyan sereg a' mostani hadakozás módja szerint haszontalan; felelet: A' tapasztalás egész Európában ellenkezőt bizonyít, — mindenütt ismét nemzeti hadak állítatnak fel. — 'S ugyan ki verte vissza Napoleont, kitsoda vetett véget a' fejedelmek lealacsonyításának, mint az egész Európában felszólított nemzeti hadak? Mert tsak abban lehet igazán bizni, mind a' fejedelemnek, mind a' hazának, a' kinek vagyon miért hartzolni, 's a' kit a' fejedelem és a' haza boldogsága egyaránt lelkesít.

A' hol nemzeti hadak fennállanak, ott nem vehet erőszakot a' pór 's koldússereg, mint most tapasztaljuk más országokban: a' zsoldos ahoz áll, a' ki

többet fizet; a' nemzeti katona soha sem hagyja el fedelme, hazája igazságos ügyét, — ezt bizonyítják a' világ minden történetei, a' historia kezdetétől fogva egész a' legujabb időig. Mig a' nemzet jobb része fegyvert foghat, addig soha sem félhet az uralkodás; de ha bátorsága egyedül rab zsoldosokra vagy szorulva 's bizva, egy éjjel se alhatik nyugodtan. —

De ezt bővebben fejtegetni nem akarjuk, elég legyen azon, hogy a' nemesség szives készségét 's tántorithataatlan hűségét a' most ditsőségesen uralkodó felséges ház törvényes 's igazságos királyai eránt minden időben bebizonyította, 's még vagyunk győződve, hogy ezen tul is, a' világ minden tsábitásainak ellenére, szeretve tisztelt, nagylelkü, atyaiszivü királyának utolsó tsepvéréig hive fog maradni.

A' többek közt még egy rettenetes igazságtalanság vettetik a' nemesség szemére, 's a' miatt mind itthon, mind főképen a' külföldön kárhooztattatik a' magyar törvény, a' magyar polgári alkotmány; — ez tudnillik, hogy a' nemtelen maga katonáskodni kénytelen, és még ezen felett tsak ő maga fizeti a' katonát, 's tsak ő maga tartozik mindennel a' katonát eltartani.

Mégvalljuk, ezen szemrehányás első tekintettel megleti az ember figyelmét, 's ha egészen így volna a' dolog, azt teljességgel nem lehetne tzélerányosnak tartani; — de itten a' szóban 's a' kiejtésben fekszik az egész suly, itt is azon logikai tsalfaság vagy on elrejtve, melly négy terminusok hihájának neveztetik; mert igazán az, a' ki fizet, nem katonáskodik, 's a' ki katonáskodik, nem fizet. — Tudnillik, ha azt mondjuk, hogy a nemes, ha az ország törvényeitől elvonva is nézzük a' dolgot, 's tsak a' költsönös igazság közönséges törvényeit és a' polgári társaságok közönséges alapjait tekintjük, adót nem tartozik fizetni, mivel a' társaság eránt tartozó kötelességeit személyes katonáskodása által teljesíti, 's így kettős terhet igazságosan nem viselhetvén, másnak, a' ki személyesen nem katonásko-

dik, kell az ország többi terheit viselni, magában a' dolog valóságában fekszik a' természetes igazság. — A' nemes valahányszor a' haza kívánja, személyesen, az az kiki egyenkint tartozik a' maga saját költségén fegyvert fogni, 's a' haza javáért, boldogságáért hartzolni; nem marad tehát otthon senki is, a' ki feleségének 's ügyefogyott gyermekeinek tsak mindennapi kenyeret is kereshessen; ellemen a' nemtelenek közül, a' legnagyobb szükségben is, alig kénytelenítettik a' századik is fegyverviselésre, 's az, a' ki fegyver alatt szolgál, illendően fizettetik, és tsak az, a' ki tsendben, békében és nyugalomban otthon marad, tsendesen és nyugalomban mivel földjeit, folytatja mesterségét 's haszonnal üzi a' kereskedést, egyáltaljában minden feszítő gondtól és bajtól ment 's ura minden szerzeményének, fizeti a' magában valóban nem terhes adót. — Valóban Isten és emberek előtt a' nemesség személyes katonáskodása, melly kötelességgel az most is és minden időben tartozik, 's mellyet teljesíteni soha el nem mulasztott, sokkal súlyosabb, sokkal rontóbb, sokkal emésztőbb tereh, mint a' nemtelenek rendes adófizetése, — a' mi onnan is kitetszik, hogy sokan a' nemesek közül, a' régi 's újabb időben is, készebbek voltak eltagadni nemességeket, mintsem ezen szerfeletti sulyt elviseljék.

A' nemes nem fizet adót, mert magát mint törvényes örökös katonát kell eltartania 's még azon feljül is az ország szükségeire segedelmeket fizetnie; a' nemtelen adót fizet, hogy abból századik polgártársa, a' ki érette küzd 's hartzol, a' szükséghez képest élélhessen: valljon ha ő nem fizetné, ki fizesse? — A' nemes e, a' kinek önmagával mint örökös törvényes katonával elegendő baja vagon? — 'S valljon tehát égre kiáltó igazságtalanság e, hogy a' nemtelen a' rendes katonaság eltartására, — ő helyette véreket 's életeket feláldozó polgártársainak eltartására adót fizet? A' nemesség saját költségein katonáskodik, még pedig személyesen; illó tehát, hogy a' nemtelenek is e' kötelességet, annyi-

val is inkább, hogy ez reájok nézve nem személyes, saját erszényekből teljesítsék, az az legalább az érettek hartzoló polgártársaikat eltartsák. —

Nem igaz tehát, hogy Magyarorszáiban a' nemes adót nem fizet, 's így a' haza minden jótéteményeivel birván, annak terheiben nem osztozik; sőt ellemen igaz az: hogy a' nemes segedelmeket fizetvén, mert adó és segedelem mind egy józannabb értelemben, — adónak, contributionnak nevezetik a' segedelem hazánk törvényeiben, 's Angolországban is az adó törvényesen segedelemnek, subsidiumnak is mondatik, 's igazán az adó csak segedelem 's nem alapos feltétele a' polgári társaságnak, — és azon feljül egyenkint saját költségein katonáskodni is tartozván, az ország legsúlyosabb terheit viseli; — 's hogy a' nemtelenek sorsa a' törvény lelke szerint sokkal kedvezőbb.

Azomban, a' mit egyes ember ír és mond, az mind csak vélekedés, 's azt sem, a' mit itt, csak sietve 's érintőleg, a' többit másszorra hagyván fel, irtam és mondtam, akarom a' tsalhatatlan törvény 's maradandó sinórmérték fokára emelni; ellemen meg vagyok győződve, hogy a' fanyar külömbiségeket is az időnek szelidebb lelke, mert az idők rosszabb lelke soha sem fog hazánkban elhatalmazni, az uralkodás böltésége 's hazánk képviselőjinek érett józansága 's nagylelkűsége el fogja enyésztetni; én ez által csak némellyeket akartam felvilágosítani, csak egynehány kemény vádatkát érintőleg szeltozlatni 's az idők, fájdalom! nyughatatlan lelkének, tehetségem szerint 's e' kis munka korlátjaihoz képest, idejekorán elejét venni; legyen ezen magában tsekély, de a' legforróbb, legtisztább, — a' haza közboldogságát legbuzgóbb részvétellel ohajtó szívből származott ajándék, mind addig, míg többel szolgálhatok, ez uttal elegendő.

Örökös áldás azoknak, a' kik a' jöltévő magyar törvényeket hozták, hála, a' kik megtartották 's ditsőség, a' kik az idő 's nemzet szükségéhez képest — a' régi jót, a' tős gyökeret 's a' nemzeti-

ség bélyegét meghagyván, okosan javítják, 's nem bánnak vele úgy, mint Swift tonnájában az egyik testvér atyja végrendeléseivel! —

THAISZ ANDRÁS.

M E S E.

A' fürj és a' kanári madár.

Ah! a' rab ember önön szabadságáról elfelejtkezvén, engemet is megfosztott a' magamétól, így sóhajtozék mély elkeseredéssel egy kalitkába zárt fürj, 's fel fel akarván repülni, mindég vérző fővel esett vissza a' kalitka aljára. Esztelen erölködésén szánakodván egy kanári madár, melly a' fürj mellett függő kalitkában vigan ugrándozott 's változtatva hol a' tzuorkorba harapdalt, hol a' sip után tanult nótájit énekelgette, így szól hozzá: „Mit erölködöl, pajtás! mikor fel nem repülhetsz? Minek vered fejedet a' falnak, mellyen keresztül nem törhetsz? Hidd el az emberek nem olly roszzsak, mintsem te gondolod, ha alkalmaztatod magadat kedvekhez 's békével türöd változhatatlan sorsodat, kedvezéssel lesznek erántad. Lám én azt tselekszem, megelegszem sorsommal, párosodom, tojok, sőt költök is kalitkámban, sipjok után elénekelem nótájokat, a' mikor kívánják, azért ók engem jól tartanak 's tzuorkorral vendékelnek meg; sőt, mivel tudják, hogy el nem szököm, ottan ottan kalitkámból ki is eresztenek 's én az egész szobában szabadon repülhetek: tedd ezt 's boldog leszel.”

„Tartsd magadnak gyáva tanátsodat alatsonylélkü! Méltó a' te sorsod; nekem evés ivás nem élet, engemet csak a' fris levegő 's tiszta világosság éltethet, a' széles világ kalitkám, 's ha magam rab vagyok is, rabokat nemzeni nem akarok:” így felelele a' fürj, 's egész erővel felrepülvén, öszve zuzott fővel rogyott le a' kalitka aljára.

Th.

Pope próbája a' kritikáról, szabad fordításban.

Pope Sándor, ki 1688. született és 1724. eszt. holt meg, az angol költők között több tekintetben nagyon ditséretesen megkülönböztette magát. Azon munkáját, melyet itt megesmertetni kívánunk, 1710. és így 22. esztendő korában adta ki „*Essay on criticism*” czim alatt. Johnson, ki egyike a' legélesebben látó angol kritikusoknak, azt mondja erről, hogy olyan éles ész, emberesmerés 's régi és új literaturabeli jártasság találhatik benne, millyent a' legérettebb korban 's a' leghosszasabb tapasztalás után is kevesen szerezhetnek magoknak. A' munka három részből áll: az első regulákat foglal magában a' leendő mivitelő számára; a' második a' kritikusok hibás izléseinek okait adja elő; 's a' harmadik a' kritikus erköltseit tárgyalja. A' költő mind ezeket nagyon szép versekben írja le, mellyeknek a' következő kivonat vagy szabad fordítás tsak árnyékrajzolatja.

Első Rész.

Nehéz megmondani, mellyik nagyobb ügyetlenség, a' rosszszul irás e, vagy a' rosszszul itéles; de a' kettő közül kisebb véték béketüresünket fárasztani, mint értelmünket rosszsz utra vinni. Az elsőt kevesen, az utolsót számtalanon követik el; mig egy ir rosszszul, tiz bírál hibásan.

Az előtt egy esztelen tsak magát tette tsuf tárgyává; most egy poëtikus esztelen sok prosaikusokat tsinál.

Itéleteinkkel ugy van a' dolog, mint zsebórájinkkal: egy sem jár egészen ugy, mint a' másik, 's kiki a' magáénak hisz. Valamint a' költőkben az

igaz zseni ritkaság, ugy az igaz izlés is ritkán jut osztályul a' kritikusnak. Mind a' kettőnek az égtől kell világosságot nyerni. Mind az ítézésre, mind az írásra születni kell. Engedd a' tanítást azoknak, kik a' dologban jártasak, 's a' bírálást azoknak, kik magok jól tudnak írni. Igaz, hogy az írók saját elméjük eránt részrehajlók; de nem azok e a' kritikuskok is saját ítéletek eránt?

Azomban ha gondosan nyomozunk, ugy találjuk, hogy a' jó izlés magva tsaknem mindenekben megvan, a' természet e' részben legalább egy kis pislogó világot mindennek ad, 's a' kép vonásai igazak, ha homályosok is; de mint a' jól eltalált rajz a' színadás hibája által eltsufittatik, ugy a' józan ész is a' hamis tudás által megvesztegettetik. Némmeltyek az oskolák labyrinthjában elbódulnak, 's ámbár őket a' természet tsak esztelenekké akarta formálni, nevetséges bohókká lesznek. Mások elmésséget hajhászván, a' józan ész elvesztik 's azután, hogy magokat mentsek, kritikuskokká lesznek. — Mind az írni tudóban, mind az írni nem tudóban egyeránt lobogva ég majd egy vágytársnak, majd egy heréltnek boszszusága. Minden esztelenek viszketegek tsufolni, 's örömet a' nevetők között akarnának lenni, 's ha Maevius Apolló trutzára írkal, vagynak mások, kik még rosszszabbul is ítélaek, mint ő ír. —

Sokan elébb szép elméknek 's azután költőknek tartatták magokat, utóbb pedig kritikuskokká, 's végre egészen esztelenekké lettek; mások sem nem szép elméjük, sem nem kritikuskok, mint az öszvér sem nem ló, sem nem számár. Az ilyen féltudós elmészek olly számosok nálunk, mint a' Nilus partján a' félig eleven férgek; hijános alkotásu felemások, 's olly bizonytalan nemüek, hogy nevet sem lehet nekik adni. Őket előlszámlálni száz nyelv kívántatnék, vagy egy olly hiu elmész, ki százakat kifáraszthatna.

Ti, kik hirt másoknak adni, magatoknak érdemelni 's méltó kritikuskoknak hivattatni kívántok,

esmerjétek magatokat 's lelketek erejét, értsétek meddig terjed elmétek, izlésetek és tudománytok; ne menjetek a' nektek szabott határon túl; legyetek szerények, 's vegyétek észre azt a' pontot, mellynél az értelem és értetlenség egymástól elválnak.

A' természet minden dolognak szabott mértéket és tzel, a' büszke elmének is zabolát vetett. Mint a' tenger, midőn egyfelől tovább terjed, másfelől nagy homokos térséget vissza ad; ugy a' lélekben is, midőn az emlékező tehetség nagyobb hatalommal bír, a' gondolkodó erő többnyire gyenge, 's a' forró képzelődés sugárai előtt az emlékezés képei könnyen elolvadnak. Egy elméhez az esmereteknek csak egy neme illik; olly szélesen terjed a' mesterség 's olly keskeny az emberi ész, hogy ez csak egy tudományra 'ssokszor ennek is csak egy részére van szorítva. Mint a' királyok, ugy mi is, midőn sokat akarunk elfoglalni, sokszor az elfoglaltat is elvesztjük. Kiki közülünk jól igazgathatná a' maga tartományát, ha annál maradnánk, a' mit értünk.

Mindeneknek előtte a' természetet kövesd 's ítéletedet ezen magával mindenkor egyenlő mesternek szabása szerint intézd. A' természet soha sem hibáz, mindenkor isteni változhatatlan 's közös világosság gyanánt fénylik 's életet, erőt és szépséget ad, mint kutfeje, tzelja 's egyszersmind próbaköve is a' mesterségnek. A' mesterség minden segedelmet tőle költsönöz, kérkedés nélkül munkálkodik 's pompa nélkül uralkodik, valamint az okos lélek a' szép testet élteni, erősíteni 's minden mozdulásában vezeteti, ámbár láthatatlan létére csak munkájiban mutatja is magát. Azok, kiknek az ég az elmének nagy mértékét adja, ennek még nagyobb mértéke nélkül szükölködnek a' végre, hogy azt jól használhassák; mert az elmesség 's ítélő erő sokszor ellenkezésben vagynak egymással, jóllehet, mint a' férj és feleség, egymás segedelmére rendeltettek. Az első a' Muzsák lovát inkább tartozik vezetni, mint sarkantyuzni, 's inkább tüzét mértékelní, mint futását siettetni; ezen szárnyas ló, mint a' jó vérü paripa akkor mutat igaz bátorságot, mikor futásában viszzatartóztatik.

A' régiektől nem kigondolt, hanem eltalált szabások nem egyebek, hanem a' természetnek, de rendbevett természetnek diktálásai, 's a' szabadsághoz hasonlók lévén, tsak a' magától rendelt törvények által vagynak megszorítva.

Értsd meg: mikép tanít regulájival a' tudós Görögország, mikor kelljen merészen repülni, 's mikor a' repülést tartóztatni. Magasan a' Muzsák hegye tetején láttatta fíjait, kiszabta a' nehéz ösvényt, mellyen jártak, 's meszsziről mutatta nekik a' szép jutalmat 's egyebeket is tüzelt a' merészen menésre. Így a' nagy remekék igaz szabásokat adtak, 's közülték a' világgal, a' mit az égtől nyertek. A' nemes szivü bíráló a' költő tüzeit nevelte 's másokban eránta okos tsudálkozást gerjesztett. Akkor a' kritika a' Muzsa szolgáléánya volt 's foglalatossága abban állott, hogy azt jobban kedveltette 's szépségét kellemesebb öltözetben mutatta. De későbbi tudósok ezen tzel elhibáztván, midőn az aszszony szerelmét meg nem nyerhették, szobaleányáét keresték, 's ellenséges indulatból saját fegyvereikkel támadták meg magokat a' költőket, 's ezek között leginkább azokat gyüölték, kiktől tanultak. Hasonlók azon kurüzsolókhöz, kik az orvosok tanításai által az orvoslás mesterségét utánozni tanulván, 's félig tanult tudományokban büszkélkedvén, magok gyógyitanak 's tanítójikat mint tudatlanokat oltsárolják. Sokan sokat lopnak a' régiek könyveiből úgy, hogy sem az idő, sem a' molyok nem prédáltak annyit belőlek, mint ők. Mások minden találós ész nélkül lévén, a' legostobább utmutatást adják, mikép kelljen költeményt irni. Az egyik a' józan észen kiad, hogy tudósságát fitogathassa, a' másik az író értelmét a' világból egészen kimagyarazza. —

Ti tehát, kik az igaz izlés utján akartok járni, esmerkedjete meg minden régi írónak tulajdon lelkével, munkája tárgyával 's tzeljával. Minden időbelinek saját vallásával, tartományával és ideje lelkével. Ha mind ez egyesítve szemetek előtt nem

forog, ugy lehettek tsufolók, de igaz bírálók nem. Homér legyen tanulástok 's gyönyörködéstek tárgya; olvassátok őtet nappal, 's elmélkedjetek róla éjjel; belőle vegyétek ítéleteteket 's maximájitokat; ő vezessen a' Muzsák forrásához; munkáját szüntelen forgassátok 's magyarázója a' mantuai Muzsa legyen.

Midőn a' fiatal Máró heves lelke azon munkát, mellynek a' végzése szerint Roma halhatatlanságát feljülni kelle, irni szándékozott, talám azt hitte, hogy ő a' kritika törvényein feljül van emelkedve 's nem akart másból, hanem csak a' természet forrásából meríteni, de mikor a' munka minden részeit megvizsgálta, ugy találta, hogy a' természet és Homerus egészen egyek. Elbámulva meggyőződésén keskenyebb határok közé vette merész plánját, 's olly szorosán a' regulákhoz alkalmaztatta dolgozását, mintha minden sorait végig nézte volna a' stagirai völgy. Tanuld ebből a' régiek regulájit betsülni; ki ezeket követi, az a' természetet másolja le.

Azomban némelly szépségekre a' regulák nem tudnak megtanítani; mert néha többet tesz a' szerentse, mint a' gond. A' költés mestersége hasonló a' muzsikához; mind a' kettőben számtalan kellemekek vagynak, mellyeket a' mesterség nem taníthat, 's mellyeket csak a' remek elme ér el. Midőn ott, hol a' regulák eléggé megszűne nem terjednek (mert ők csak segédek a' tzelra), egy szerentsés szabadság a' szándékot előmozditja, akkor a' szabadság törvény. Igy a' Pegasus néha sebes futásában merészen elhagyja a' szokott utat, rövidebbet választ, 's az alacsony köznép sorompójin nemes büszkeséggel keresztülrontván, mesterség országán kívül tartozkodó szépséget foglal el, melly az értelem ítéletén túl a' szívet hirtelen megnyeri 's egyszerre a' tzelhoz visz. Igy sokszor a' kilátás szokatlan tárgyak, meredek kősziklák 's formátlan bértzek között még inkább bájol. A' nagy zseni néha ditsőségesen általhágja a' regulát, 's olly hibát követ el, mellyet a' kritikus nem mer gántsolni. De ha

szintén a' régiek saját regulájikat megsértik is (mint a' királyok a' magok által adott törvényeket) még is ti újabbak óvjátok ettől magatokat; vagy legalább ha a' törvényt megsértitek, annak tzelját soha el ne hibázzátok; a' megsértés is ritkán 's tsak szükség idején történjék, 's a' régiekben mindenkor mentséget találjon: különben a' kritika kéméletlenül kikél ellenetek, megtámadja hireteket, 's törvényei tekintetét fentartja.

Tudom, hogy vagynak olyak, kik büszke képezeleteikben a' szabadabb szépségeket még a' régieknél is hibáknak tartják. De némelly képek egyes részeikben 's igen közlelről nézelve helyteleneknek 's formátlanoknak látszanak, mellyek ha illő távolyságban vagynak, 's szükséges erányban állanak a' világossághoz, szépséget és kellemet nyernek. A' bölts hadvezér nem mindenkor egyforma rendbe 's szép sorba állítja seregeit, hanem a' helyhez 's alkalomhoz szabja magát; néha titkolja erejét, sőt úgy tesz, mintha futna; 's fortély az, a' mi benne hibának látszik, 's nem Homér szunnyadozik, hanem mi álmadozunk.

Örökké zöldellő borostyánnal ékesítve áll a' régiek óltára feljül emelkedve a' gántsolás szentségtörő kezein 's bátorságban a' tűz lángjaitól, az irigység dühösségétől, a' pusztító háborutól és a' mindent elnyelő időtől. Nézzed, mint visznek számokra minden éghajlatokból a' tudósok tömjént; halljad, mint énekelnek nekik minden nemzetek nyelvi magasztaló paeanokat. Ezen méltó ditséretre egyesítjük mindnyájan szavainkat, 's tegyük teljessé az emberi nemzet éneklő karját. Idvezek legyetek szerentsésebb napokban született győzödelmes költők, mindenféle terjedő ditsóság halhatatlan örökösei, kiknek hire, mint mentekben a' folyamok, az esztendőök számával nőttön nő. A' ti nagy neveiteket utóbb születendő nemzetek is fogják zengeni, 's még azon világok is tapsolva emlegetni, mellyek ezután találatnak fel. Ó vajha mennyei tüzeteknek egy kis szikrája lelkesithetne engemet, legutolsó legkisebb

gyermekteket, ki gyenge szárnyakkal utánatok repülök 's égek, mikor titeket olvaslak, 's remegek, midőn irok, hogy tanithassam az üres elméket egy nekik idegen tudományt megesmerni, a' jelesek eszét bámulni 's a' magokéről kételkedni.

Második Rész.

Minden okok között, mellyek az ember tétovázó ítéletét megvakítani 's az elmét roszzs utra vezetni öszveesküznek, legnagyobb erővel a' kevélység, a' bohók mindenkori hibája, zavarja meg az erőtlen fejeket. A' mit ezeknek a' természet a' betsből megtagad, azt kevélység által bőven helyrehozza, mert ugy tapasztaljuk, hogy a' lelkekben is, mint a' testekben, az elevenítő vér nemlétét puffasztó szél pótolja ki. Hol elme nints, ott védelmünkre a' kevélység lép fel, 's az ész nagy hézagját kitölti. De midőn az okosság ezen felhőt eloszlatja, akkor az igazság elleneállhatatlan fénnel reánk derül. Ne bizzál felettébb magadhoz, hanem hogy hibájidat általláthassad, fordítsd hasznodra minden barátodnak 's minden ellenségednek tanátsát. A' keves tudás veszedelmes dolog; vagy mélyen merítsd, vagy meg se kóstold a' Muzsák forrását; itt a' kitsinyenkint iddogálás az észet megrészegíti, a' bőven ivás viszont kijózanítja. Merész ifjuságunkban a' Muzsa bár mi tsekély ajándéka által is felhevülvén, a' mesterségek hegyének tetejére sietünk, alacsony állóhelyünkből tsak keskeny kört látván 's az ut hosszúságát nem sejdítvén. De midőn tovább megyünk, bámulva uj meszszeségeket 's végetlen tájakat szemlélünk előttünk. Igy a' magas Alpeseket bátor szível 's jó kedvvel készülünk meghágni; tul megyünk a' völgyeken, 's azt hisszük, hogy már a' felhőkön feljül vagyunk, hogy az örökös Havasokon már győztünk, 's az első hegyeket és felhőket a' legutolsóknak tartjuk; de midőn ezekre felérünk, akkor borzadunk az ut hosszúságán 's az uj fáradságokon; a' szélesedő kilátás elfárasztja vándor szemünket;

halmokon halmok, Alpeseken Alpések mutatják magokat.

A' józan bíró az elme szüleményeit olyan lélekkel olvassa, millyennel azokat a' költő írta: az egészt veszi szemügyre, nem akar kisebb hibákat találni ott, hol a' természet erősen meghatja 's szívet lelkesedés hevíti; 's nem fosztja meg magát a' gántskeresés alacsony gyönyöre miatt azon nemes örömtől, mellyel őtet az elmesség kínálja. De a' hidegen tsinos és alatszonyan rendszeres verseknél, mellyek soha sem nem áradnak, sem nem apadnak, 's hibáktól félvén, szüntelen egy hurt pengetnek, a' gántsolásra ugyan nem, de az aluvásra hajlandók vagyunk. Az elme munkájiban is, mint a' természetéiben, nem az egyes részek helyessége bájol; nem az ajakok vagy szemek magok teszik a' szépséget, hanem az egésznek egyesült ereje. Így, midőn egy pompás épületet (a' világnak, még Romának is tsudáját) szemlélünk, nem egyes részei ragadnak bámulásra, hanem mindennek szép egyesülése tsudáltatja magát a' szemmel, nem a' magasság, szélesség vagy hosszúság, hanem a' merészen és rendszeresen alkotott egész.

Ki egészen hibátlan munkát reményl látni, az ollyat reményl, a' mi soha sem volt, nintsen és nem is lesz. Minden munkánál az írónak tzélja legyen előtted; mert tsak azt a' kört kell nézni, mellyet magoknak szabtak, 's ha ki tzéljához jó eszközöket választ 's azokkal böltsen él, tsekély hibáji mellett is kedvellést érdemel. Mint a' jónevelésü ember, úgy a' költő is sokszor ejt apró hibákat, hogy nagyobbakat elkerülhessen. Vesd meg a' minden szón akadozó kritika regulájit, mert némelley tsekélységek nemtudása ditsőség. Sokan forrón szeretvén valamelly mellékes tudományt, az egésznek betsét szüntelen valamelly részétől függesztik fel; okfejeket emlegetnek, de tsak saját előitéleteiket követik 's valamelly kedvelt képzelmenyeknek mindent feláldoznak.

Egykor, azt mondják, Mancha vitéze egy köl-

tővel találkozik 's olly szépen és böltsen beszélgeté vele, mint tsak Dennis a' Görögök játékszinéről beszélhet, 's mind azokat eszteleneknek és bolondoknak mondá lenni, kik Aristoles szabásaitól eltávoznak. A' költő illy jeles birón örvendve, elolvasá előtte egy játékát, tanátsot kére tőle, felvilágosítván előtte a' tárgyat, a' tsmót, a' szokásokat, az indulatokat, egységeket 's a' t. 's mind ezek szorosan a' regulákhoz valának alkalmazva, de tsak ugy, ha a' hartz a' játékból kimaradna. „Hogy hogy, a' hartz maradjon ki?” felkiálta a' vitez. Igen is; külömben vétenénk a' Stagirita ellen. „Nem, betsületemre mondom,” felele amaz haraggal, „a' vitézek, lovak, fegyvervivők, semmiképen ki nem maradhatnak.” Kitsiny nekik a' játékszin. „Építs hát ujat vagy játszasd darabodat a' mezőn.”

Igy a' nagyobb tsudálatosságú, mint értelmű 's tsak a' tsekélységekben akadozó birák rövidlátók lévén, részrehajlásból szoktak itélni, mint sokan más tekintetekben is sokat abból tenni.

Némellyek tsak tsillámló képzetekre szoritják izléseket, azt akarják hogy minden sor szikrát üssön, ki magából, olly munkában gyönyörködván, mellyben egy igaz 's helyes gondolat sints 's melly tsak tündöklő elmesség rendetlen öszvehalmozásából áll. E' szerént az illy költők némelly képirókhoz hasonlitanak, kik mezétlen természetet 's eleven kellemet festeni nem tudván, annak minden részeit arannyal és drága kövekkel elborítják, 's mivészésébeli tudatlanságokat tzifraságokkal rejtik el. Az igaz elmesség nem egyéb, mint illő ruhába öltöztetett természet; ollyan mi, a' mi sokszor gondoltatott, de soha olly jól ki nem fejeztetett, a' minek igazsága mindjárt első látásra szembetünik, 's a' miben, mint tükörben, lelkünk saját képét meglátjuk. Valamint az árnyékok a' világosságot kellemesebbé teszük, ugy a' kifejezések egyszerűsége emeli az elmesség betsét; mert könnyen árthat a' költeménynek a' kelleténél több elmesség, mint a' vér felesleges sokasága halálos a' testnek.

Mások minden gondjokat a' nyelvre fordítják 's a' könyveket, mint az aszszonyok a' férjfiakat tsak ruhájok szerént itélik meg; ditséreték mindenkor ebből áll: szépen van írva, a' kifejezett dolgot nem veszik szorosán. A' szók ollyak, mint a' fa levelei, hol ezek igen bővelkednek, ott az értelem gyümöltse ritkán diszlik. A' hamis ékesszóllás, mint az üveg prizma, mindenfelé terjeszti a' tzifra színeket, mellyek miatt a' természet igaz ábrázatját nem láthatjuk, minden tarkán barkán tsillog megkülömböztethetés nélkül. Ellemben az igaz kifejezés, mint a' változatlan nap, mindent, a' mire fénye intézve van, megvilágosit, szépít és megaranyoz, de el nem változtat. A' kifejezés ruhája a' gondolatnak 's annál jobban illik, mennél szorosabban a' testhez áll; a' pompás szódba öltöztetett hitván képzelet a' fejedelmi ruhába öltözött paraszthoz hasonlít; mert különböző tárgyakhoz különböző írásmód illik, mint az udvari, városi és falusi emberekhez is különböző öltözet. Némelleyek elrégisedett szókban keresnek ditsőséget, a' beszédben ó, a' gondolatokban új módét követvén. Az illy fáradságos, illy különböző írásmóddal előadott semmiség, az ostobáknál ditséretet, az értelmeseknél szánakozó mosolygást nyer. Ezek szegénységekben azzal a' ruhával kérkednek, mellyet még tegnap valamely gazdag viselt, 's nyomorultul utánozzák a' régieket, mint az olly majmok, mellyek őseink köntösébe öltöztetnek. A' szókkal úgy van a' dolog, mint a' modékkal, mind az igen régiek, mind az igen újak nevetségesek. Ne légy az első az új szók próbálásában 's ne az utolsó a' régiekkal felhagyásban.

Legtöbben tsak a' kellemes hangról itélik meg a' költő énekét, 's ezeknek a' szépen hangzó jó, a' darabos rossz; 's ha bár a' Muzsa száz más kellemekkel ékeskedik is, tsupán szavát tsudálják ezenzengedező bohók, kik tsak füleik tsiklandoztatása, nem szívek jobbitása végett mulatnak a' Parnasuson, mint sokan nem a' tanítás, hanem a' muzsika kedvéért járnak a' templomba. Hadd az illye-

neknek döngetni kedvelt rémeiket 's tudni, mi gördüljön kellemesen és lankadtan, 's részedről ditsérd azt a' verset, mellyben elevenség és erő egyesítve van.

A' kifejezés könnyüisége nem a' vak szerentse, hanem a' mesterség mive, valaminthogy a' tanult tántzoló mozgásai látszanak legkönnyebbeknek lenni. Nem elég, hogy darabosság ne sértse a' fület, a' hang, az értelem visszazengése is legyen. Tsendes és szelid, midőn a' hives Zephyr lengedez, 's még szelidebb és tsendesebb, midőn a' lassu patak tsergedez; de mikor a' habok dühössége a' partot verdesi, akkor a' vers is harsogva riadozzon, mint a' hegyekről sebesen rohanó víz.

Kerüld a' kisiető szélsőségeket, 's ne essél azok hibájába, kik vagy igen elevenen, vagy igen bádjadtan illetetnek meg. Minden tsekély hibánál igen érzékenynek lenni kevélység 's értetlenség. Az ilyen ész bizonyosan nem legjobb, valamint az olly iny sem, melly mindentől tsömörlik, 's az olly gyomor sem, melly semmit sem emészt meg. De minden helyes szóllás se ragadjon magadon kívül. Az esztelen tsudál, midőn a' bölts javall; valamint a' ködben minden nagyobbnak látszik, ugy az ostobaság is mindent kész nagynak és ditsőnek nézni.

Némellyek a' külföldi irókat, másók a' hazajokbelieket megvetik; ismét egyebek tsak a' régiket, vagy tsak az újakat magasztalják. Igy sokan az elmét, mint a' hitet, tsak egy felekezethez kötik, 's minden egyéb felekezeteket gyűlölnék; az idvességet keskeny körbe szoritják, 's azt akarják, hogy tsak egy résznek ragyogjon a' nap, melly pedig nem tsak a' déli tartományokban, hanem a' hideg éjszakon is érlel szép elméket 's nem tsak a' régi időknek fénylett, hanem nekünk is világít, 's az utóbbi világot is fogja melegíteni; 's mindeknél volt, van, és lesz nevededés és hanyatlás 's tiszta és homályos napok változása. Ne nézd tehát ha régi e vagy új az elme, hanem a' hamisat vedd meg 's az igazat betsüld.

Sok nem meri soha a' maga ítéletét kimondani, hanem a' sokaságét bohón felkapja 's tsak mások látása szerént okoskodik, 's olly esztelenséget állit, mellyet nem maga gondolt ki. Sok tsak az írónak nevérol, nem munkájiról hoz ítéletet, 's nem a' könyveket ditséri vagy alázza, hanem szerzőjiket. De mind ezen szolgálai lelkek között legroszszabb az, ki kevély ostobaságban a' nagyokkal köt frigyét, 's azoknak asztalánál uri jóakarójához esztelenséget visz vagy tőlök költsönöz. Nyomorult és hitván egy madrigál, ha én vagy más rossz verselő készitené; de ha gazdag ur szüleménye, mint fénylik akkor benne az elme, melly ditső az írásmód! A' felszentelt nagy név előtt minden hiba eltávozik, minden sor tömve van jó gondolatokkal.

Az alsó köznép ekképen utánozás miatt hibázik; a' tudósok ellemenben különözés által tsábittatnak el. Ezek annyira gyűlölik a' tudatlan sokaságot, hogy midőn ez az igazat eltalálja is, ők szántsándékkal hibáznak. Így kerülük az egyháztól elszakadtak az egyszerű keresztényeket, 's azért esnek kárhozatba, hogy kelleténél több eszek van. Némellyek reggel ditsérik azt, a' mit estve oltsárolnak, 's mindenkor legutolsó vélekedéseket tartják legjobbnak. Ezek a' Muzsát úgy nézik, mint egy örömeányt, most imádják, majd utálják azt, fejek egy rosszszül erősített 's rosszul őrzött várhoz hasonlit, 's szüntelen az értelem és értetlenség között tántorognak. Kérd tőlök ennek okát; az einber mindennap tanul, ezt felelik, 's holnap okosabb lesz, mint ma volt. Tsupa börtenségből atyjainkat ostobáknak tartjuk, 's nálunknál börtsebb fijaink is kétség kívül azoknak fognak minket is tartani. — —

Ki tsak a' maga nyájabelieket betsüli, az magához mér mindenecket, 's azt hiszi, hogy az érdemet tiszteli, midőn tsupán magát magasztalja fel.

Az irigység árnyékként követi az érdemet, de egyszersmind, mint az árnyék, valami, valóság létét bizonyítja; mert mint a' megsetétedett nap, ugy az irigylett talentom is tsak az ellenekben álló testnek

homályosságát mutatja. A' nap heves sugárai könnyen támasztanak gőzöket, mellyek fényét meghomályosítják. De ezen gőzfelhők is szépitik utját, új fény sugarakat vetnek vissza 's a' nappalt világosabbá teszik.

Legy első az igaz érdem megkülömböztetésében; el van veszve annak ditsérete, ki addig várakozik, míg mindenektől unszoltatik a' ditsérésre. A' mostani költemények, fájdalom! keves ideig maradnak fen; illik korán éltetni hireket. Nintsen már az az arany idő, mellyben a' Patriarcha költők ezer éveknél többet számláltak, a' hir név, ezen második életünk, rövid ideig tart, annak is hatvan esztendő a' legszélsőbb határa; 's már a' fiak atyjaik nyelvét kihalni látják.

Az elme, ezen szerentsétlen adomány, mint tsaknem minden balul itélt dolgok igen tökéletlen pótoléka azon irigységnek, mellyet támaszt. Tsak ifjuságunkban kérkedünk vele; de ezen hiü kérdés igen hamar elenyészik, mint a' szép virág, mellyet a' kora tavasz ajándékoz, melly kellemesen nyilik ki, de már kinyiltával hervad. Mi a' szép elme, mellyre olly igen vágyunk? ollyan feleség, mellyet mások örömére tartunk. Már akkor is, midőn leginkább ditsértetik, nyugtalanító bitok, mellyből mennél többet adunk, annál több kívántatik, mellynek híret nagy munkával szerezzük 's igen könnyen elveszesztjük, melly sokszor ad kint, de tökéletes kedvességet soha sem, mellytől a' hitványok rettegnek, a' jók idegenkednek, 's mellyet az esztelenek gyűlölnék 's a' gonoszok üldöznek.

Ha az elmének a' tudatlanság miatt ennyit kell szenvedni, legalább a' böltsek ne legyenek ellenségei. Hajdan azok, kik magokat vele megkülömböztették, jutalmat nyertek, sőt azok is magasztaltattak, kik utána szerentsésen törekedtek. Ha bár a' győzodelmi pompa tsak a' hadvezérekét illette is, de koszoruk sokszor ékesítették más vitézek fejét is. Most azok, kik a' Parnassus tetejére érnek, abban

fáradoznak, hogy másokat onnét letaszithassanak. Minthogy minden író tönk és irigység lelkesít, az egymással hartzoló elmék az esztelenség tsuffjává lesznek. De a' leghitványabbak legidegenebbek másokat ditsérni, mert minden rossz író egyszermind rossz barát is. Melly tévelygő utakra 's hány alacsonyágokra tsábitja el a' halandókat a' hir forró szeretete! soha se kérkedjél a' ditsőség illy kegyetlen szomjuságával 's a' kritikusan soha az embert el ne hadd enyészni. A' jó szivnek és jó észnek mindenkor egyesülve kell lenni; hibázni emberi, megbótsátni isteni tulajdon.

De ha nemes lelketekben még is marad boszszuság és komor kedvetlenség sepreje, öntsétek azt a' vétkekre 's ne féljete, hogy az illy bünös időben tárgyat ne találjatok. Az otsmány tréfa soha sem érdemel botsánatot, ha bájolás végett vele mesterség és elmesség öszveesküsznek is; mikor pedig ostobasággal párosodik, akkor épen olly gyalázatnak kell azt tartani, mint a' tehetetlenséget a' szerelemben. Az efféle gaz a' bujaság, henyélés és gazdagság idejében termett és hirtelen elhatalmazott, midőn még a' hivalkodó fejedelem tsupán a' szerelemtől aggódott, a' tanátsban ritkán, a' táborban soha sem jelent meg, az országot katzér aszszonyok igazgatták, az udvarnokok szemtelen tréfákkal teljes játékokat irkáltak, az elmesség zsoldot kapott 's a' nagy uratskák elméskedtek, a' szépek az udvarnokok játékinál epedeztek 's egy álortza sem maradt guny nélkül, egy szem sem rejtezett szerényen 's a' szüzek azt mosolyogták, a' min elébb el szoktak pirulni. Az utóbb következett idegen kormány zabolátlansága Sotin merész tudományának minden mételyét magába vette; hitetlen papok a' népet felvilágosították, 's olly kellemes utakat nyitottak az idvességre, hogy még az ég alattvalójának is illendőnek tartatott szabadságokat mennél tovább terjeszteni, 's az Isten hatalmát keskeny határok közé szorítani. Ekkor a' predikáló székek kémélve osztogatták feddéseiket 's a' vétkek hizelkedőjivé lettek.

Titánjai ekképen neki bátorodván, az eget ostromolták 's a' nyomtató sajtók Isten-káromló írásoktól izzadtak. Ti kritikuskok az ilyen szörnyegekre szórjátok nyilaitokat, ellenek intézzétek mennyköveiteket 's rajtok töltsétek boszszutokat. De kerüljétek azoknak hibáját, kik botránkoztató keménységgel minden költőt vétekbe kevernek és kárhoztatnak. A' rühesek mindeneket rüheseknek tartanak, mint a' sárgaság nyavalyájában lévők mindent sárgának látnak.

Harmadik Rész.

Tanuld meg tehát millyen erköltsökkel kell a' bírálónak ékeskedni; mert a' tudás tsak kötelességének fele. 'S nem elég, hogy izlést, ítéletet és tudományt magadban egyesíts; mindenből, a' mit szóllasz, igazság és nemesszívűség tündököljön ki, hogy kiki ne tsak értelmedét betsülje, hanem barátságodat is keresse.

Hallgass, mikor kételkedel, 's még akkor se szóllj megbizottság hangján, mikor meg vagy győződve. Sok makatsan kevély bohókat esmerünk, kik ha egyszer tévednek, tévedésekben állhatatosan megmaradnak; de te inkább örömet megvalld hibázásodat, 's minden mai napod a' tegnapiak bírálója legyen.

Nem elég, hogy ítéleted mindenkor igazságon épüljön; a' vastagon mondott igazság sokszor többet árt, mint a' tsekély tévelygés. Az embereket úgy kell tanitanod, mintha nem tanitanál, 's a' mit nem tudnak; úgy mondanod nekik, mintha elfelejtettek volna. A' kitetsző nagy észtsak a' tsinos erkölts kedveltetheti meg, e' nélkül még az igazság sem tetszik.

Tanátsodat szives készséggel add; mert az észszel fősvénykedés legilletlenebb fősvénység. Alacsony kedvezésből soha hitelességedet el ne áruld, 's udvariságból soha igazságtalan ne legy. A' bőltsék neheztelésétől nints mit tartanod; azok, kik ditsé-

retet érdemelnek, legkönnyebben eltűrik a' gántsolást.

Vajha a' kritikusok mindenkor illy nemes szabadságot mutatnának; de Appius, mint egy vén tyrann, minden szónál tűzbe jó 's fenyegetődző szemeit meregetvén rettenetesen kél ki. Legveszedelmesebb az ostoba gazdagokat gántsolni, kiknek jusok van büntetetlenül ostobáskodni. Az illyenek elme nélkül költökké, 's tudomány nélkül doktorokká lehetnek, mihelyt nekik tetszik. A' gyüölt igazságokat hadd a' satyráknak, 's a' hizelkedést az ajánlások tsapodár írójinak, kiknek, mikor ditsérnek, tsak annyit hisz a' világ, mint mikor azt ígérk, hogy az irással felhagynak.

Sokszor legjobb a' gántsolást viszzatartóztatni; 's a' bohók szilajságát tsendesen türni; hallgatásod többet használ nálok, mint tsufolásod; mert ki győzne olly soká gunyolódni, mint ők irnak. Szünet nélkül döngve járnak ők álmosan pályájokat 's, mint a' gyermekek tsigája, tsak hosszas korbátsolás után jutnak nyugalomra. Még hibájok is tsak pályafutások megujítására ösztönözi őket, mint sokszor a' lovakat a' botlás serkenti az ügetésre. Hány költők vagynak, kik a' hangoknak és szótagoknak öszveszedésében megöszülvén, vénségeben is eszelői észszel rimezésre kinszeritik agyvelejeket, 's belőle, hogy rimezhessenek, az utolsó tseppet is kifatsarják.

Illyen szemtelen költők nagyszámmal vagynak; de igazat mondva vagynak elég bírálók is, kiket hasonló dühösség szállott meg. A' buta könyvbuvár, ki sok könyvekből magát tudatlanná olvasta 's fejét tudós pozdorjával teletömte, magának tart épületes letzkéket 's tsak azokat hallgatja figyelemmel. Mindent olvas 's mindent megtámad a' legelső költőtől fogva a' legutolsóig; az ő vélekedése szerint tsaknem minden író meglopja mások munkájit. Nevez neki valamelly ujonnan készült játékot, „ő barátja ezen költőnek 's megmondotta neki hibájit, de mellyik költő szeret jobbitani?” Az illy eszelóstől a' legszentebb hely scm menthet meg, fuss bár az

oltárhoz ott is halálra kinez fetsegésével ; mert az esztelenek oda is berohannak , hová az angyalok félnek menni. A' szerény ész magához felesleg nem bizván vigyázva beszéll ; örömet otthon marad 's nem kóborol meszsze ; ellemben a' tsatsogó értetlenség szilajon ide 's tova kalandoz, megállapodás nélkül megy , tör ront mint a' mennydörgés.

Hol van az az ember, ki bevehető tanátsot nyájasan ad, örömet tanítván örömet tanul, sem kedvezéstől, sem gyűlöléstől, sem előitélettől elfoglalva nintsen, ki tudós 's még is tsinos erkölsü, 's tsinos erköltse mellett egyenes szivü, szerényen merész 's szeliden kemény, ki barátja hibájit bátor szivvel megmondja 's ellensége érdemét is örömet ditséri, kinek izlése tiszta 's egyszersmind illendő kiterjedésü, kiben könyvek és emberek esmerete, nemes társalkodás, kevélységtől ment lélek egyesül, 's ki örömmel ditsér, ha ditsérésre oka van? Illyek voltak hajdan a' bírálók ; ilyen nemeseket esmert Athene és Roma jobb időkben, ha bár kitsiny számmal is. Legelsőbben a' hatalmas Stagirita indult el a' partról kiterjesztett vitorlával a' mély tengerre, bátorságosan evezett és meszsze fekvő tartományokat fedezett fel, a' maeoniai tsillag által vezéreltetvén ; 's költők, kik elébb határtalanul szabadok 's vad szabadságokban kevélykedők voltak, elfogadták törvényeit meggyőződve, hogy annak, ki a' természetten diadalmaszkodott, az elmén is illik uralkodni.

Horátz még most is szüntelen bájol gondatlan kellemével, 's tudós rend nélkül észt tsatsog belénk; énekei jó barát hangján a' legjobb tanuságokat a' legkönnyebb uton közlik velünk. Ő, mind itéletével, mind elméjével főhelyen állván, merészen gantsolhatott volna, és még is tsendes vérrel ítelt és tüzesen énekelt. Szabásai tsak arra tanitanak, a' mit munkáji lehellenek. A' mi kritikusakink ellenkezőleg tselekesznek, itéleteikben hevesek, verseikben hidegek, 's Horátz nem szenved többet rossz fordítóji miatt, mint regulájinak rossz alkalmaztatása miatt a' kritika.

Homér énekei szebbekké lesznek, midőn ötet Dionysius magyarázza, 's minden soraiból új szépségeket hív elő.

Petronius mesterség és képzelődés által tetszik, benne az oskolai tudósságnak mélysége az udvari ember könnyüségével egyesítve van.

Quintilian termékeny munkájában a' legjobb szabásokat 's a' legvilágosabb tanításmódot nemes komolysággal szépen egyeztetve találjuk, mint midőn egy gazdag tárházban a' hasznos fegyverek jól és kellemesen vagynak elrendelve, nem annyira a' végre, hogy a' szemet gyönyörködtessék, mint azért, hogy szükség idején készek legyenek a' használásra.

Téged merész járásu Longin mind a' kilentz Muzsák lelkesítenek 's ítéletedet költői tüzzel hevitik. Bátorszivü biró, ki igazság mellett buzog, ki forrón mond ítéleteket, de mindenkor igazságosokat, minden törvényeit saját példájával erősíti 's maga is felséges, mint tárgya.

Igy sokáig jeles kritikusok uralkodtak, a' visszaéléseket gátolván 's hasznos törvényeket adván; 's Romának és a' tudománynak országlása egyeránt terjedett, 's hová az elsőnek sasai repültek a' mesterségek is mindenüvé utánok mentek; 's utóbb mind a' ketten egyenlő ellenségek prédájivá lettek; 's azon egy idő látta mind a' tudományok, mind Roma enyészét. Azután az önkényü uralkodás 's a' babona egyesítették magokat 's mint az első a' testet, úgy az utolsó a' lelket járomba vetette. Ekkor sok volt a' hit, keves az értelem, az ostobaság és jóság egynek tartatott; egy második özönviz elborította a' tudományokat.

Utóbb Erasmus, ez a' nagy, de sokszor megsértett név, a' vad kor sebes árját hatalmas kézzel viszszatartóztatta.

De ime Leo arany századjában minden Muzsa felébred hoszszu álmából, 's új fényt ad hervadt borostyánjainak. Roma regi geniusa az omladványok felett lerázza magáról a' port 's felemeli tiszteletre méltó fejét. A' szobrászság a' vele testvér mester-

ségekkel újra feléled, a' kövek életet és formát nyernek, a' felemelkedő templomokban új énekek zengedeznek; Raphaél képeket ír, 's Vida énekel. Halhatatlan Vida, kinek homlokát a' költő borostyánja 's a' kritikus repkénye veszi körül: Cremona mindenkor fog nevedben kevélykedni 's mint fekvésével, ugy hírével is Mantuával határos lenni.

De nem sokára a' Muzsa Latiumból elkergettetve kegyetlen fegyverek által régi honját elhagyta. Ettől fogva a' mesterségek az egész éjszakon elterjednek; de a' kritika leginkább Frantziaországban virágozik: az engedelmességre szokott nemzet elfogadja a' regulákat, 's Boileau ugy uralkodik közöttök, mint Horátz.

Mi vitéz Brittonok nem követtük a' külföldieket, hanem valamint meggyőzetlenek, ugy tsinatlanak is maradtunk; a' lélek szabadságában kevélykedvén, most is megvetettük a' Romaiakat, mint hajdan. De még is voltak néhányan, kik kevesebbé kevélyek, szerényebben gondolkoztak, a' régiek ügyének igazságát megesmerték 's a' szép elmének alaptörvényeit nálunk is tanították. Illyen volt az a' Muzsa, melly azt mondotta, hogy a' jól irás a' természet remeke; illyen volt Roscommon, ez az egyeránt tudós és jólelkű, nemes származásu és gondolkozásu férjfi, ki Roma 's Görögország talentomait 's a' magáén kívül minden költő betsét tökéletesen esmerte. Illyen volt ujobban Walsch, a' Muzsa bírálója és barátja, ő a' gántsolásban 's ditsérésben egyeránt igazságos, a' hibák eránt szelid, az érdem mellett buzgó, a' legvilágosabb ész 's a' leghűségesebb sziv. Vedd megditsőült árnyék siratódtól ezen gyenge ditséretet; nem adhat neked egyebet az a' Muzsa, mellyet fiatal korában te tanítottál éneklésre, 's mellynek repülését te intézted. Ez már most vezéret; elvesztvén, nem mérészel magasra emelkedni, tsak alacsonyán járó éneket próbál, 's megelégszik, ha éneke azt véghezviszi, hogy a' tudatlan saját hibájit érezze, a' tudós azt, a' mit tud, jobban meggondolja. Sem gántsolástól nem fél, sem ditsőségre

forrón nem vágy, a' ditsérésre gyors 's a' feddésre is kész, a' hízkelkedéstől és sértegetéstől egyeránt idegen, nem hibátlan, de hibájit megjobbitni sem kevély.

Sup. KIS JÁNOS,

B u c s u s z ó,

A' nap esti

Szinre festi

Könnyim'; alkonyom pirul,
Elhagy éltem égi kénye,
Boldog évim rózsafénye
Sűrű köd megé vonul.

Hűsen égnek

Ott a' kéknek

Távolán a' csillagok.
Kedves Emma! nem sokára
Bus magányim alkonyára
Néznek e' sugárzatok.

'S majd ha várva

Vár ez árva

Szív a' távol éjjelén:
Ugy tekintsz a' meszsze kékbe,
Mást emelsz királyi székbe,
Boldogulva más ölén.

HAMVAI,

A' keseregő leányka.

Ősz leng a' mezőkön, az este borul,
 A' lányka kesereg, szive elszomorul
 'S kérlelve tekint a' csillagokat.
 „Mért nézed az esti sugárzatokat,
 Szép ajkad, o lányka! miért kesereg,
 Mit rejtez előled ez esti sereg?”
 „„Ki költi beszédre a' néma magányt? --
 Te kérded e, vándor, az árva leányt? —
 Biztatva tekintget az este reám,
 Mond, tőle kisirom e kedves anyám?”” —
 „Nincs lányka reményed a' csillagokon,
 Nem hallja keserved az égi rokon.
 Majdan, ha letűnnek a' téli boruk
 'S uj diszre virulnak a' zöld koszoruk,
 Menj, hintsd be virággal a' siri magányt,
 Költsd bus zokogásra fel a' csalogányt.”

Már- már elenyésztek a' téli boruk,
 'S uj diszre virultak a' zöld koszoruk:
 A' vándor a' siri magányba' megáll
 Egy pár rokon uj halom ormainál,
 Es mintha kihálva sohajt a' kebel,
 Úgy nyögdel a' siron a' nyugti lebel,
 'S a' vándor a' két halom ormainál
 Az angyali lányka nevére talál.
 Behinti virággal a' siri magányt,
 Bus dalra zokogja fel a' csalogányt,
 'S zeng árva keserveket a' csalogány,
 Mig fel nem özönlik a' rózsakorány.

Á r v a v i o l á k.

1.

Felpirul a' hajnalégre
 A' korányló rózsafény,
 Mint egy életistenitő
 Jobb világi szép remény.
 Feltekint a' fény honába
 'S megvidul a' földi lét
 Egy mosolygás a' nyiló völgy,
 Millio sugár a' rét.
 Ködboruk az én korányim
 Sirmezők az én virányim.
 Éj a' költi rózsafény.
 Hol dezljön uj remény?

2.

Lobbadoztak égi lángok,
 Mint a' nap sugárdelén,
 A' leányka kék szemében;
 Ah mi boldog voltam én.
 Alkonyult napom világát
 Déli báj se' költi fel,
 Engem, a' nap bár sugárzik,
 Éj fedez setétivel.
 Nincs előttem uti pálya,
 Szivem enyhét nem találja.
 Téged elrepült alak
 Viszsa hogy sohajtsalak?

3.

Bájkörökbe' tünedeztek
 A' piruló fellegek ,
 Mig szelidebben mosolygtak
 Rám a' kedvezőbb egek.
 És ha tündér hangzatokban
 Völgyem esti dalja kelt ,
 Vágyam édes kényre gyula
 'S áltatá a' hő kebelt.
 Most siralmim záporára
 Néz az est bibor sugára.
 Zeng keservet a' magány ,
 Véle sir a' szirtleány.

4.

Csendes éj! varázsid édes
 Álmokat teremtenek ,
 Nyilnak a' nyugvó kebelnek
 Idvezítő édenek.
 Rám nyugalmat nem lehelnek
 Illatos fuvalmaid ,
 Bájvilágba nem ragadnak
 Rozsalétü álmaid.
 Majd ha szóll a' hajnalóra ,
 Ébred a' lét szebb valóra
 Idvet én a' reggelek
 Biborába' sem lelek.

5.

Esti szellők, lágy fuvalmak
 Ujra viszzatértetek ,
 Csókitok között susogva
 Folydogál a' csergeteg.
 Édesen mosolyg a' völgyre
 A' borutlan égi kék ,
 'S a' lenyugvó esti napnak
 Pirja melly szelíden ég.
 Ah de nyugtot e' kebelnek
 Esdeklesi ott se' lelnek.
 Nem vidit az égi kék
 Pirja bár mi szépen ég.

6.

Éltető a' nyár sugára,
 Édesek gyümölcsei,
 Döledeznek a' mezőkön,
 Duskalászu kincsei.
 A' tavasz reményvirágot,
 Éleményt teremt a' nyár,
 Boldog, a' kit szép jelenből
 Szép jövődő sorsa vár.
 Nyilva tünt az én virágom,
 Pillanat volt ifjuságom.
 Szivem, bár hevitse nyár,
 Éleményt hijába vár.

7.

Zordonulnak a' virányok,
 Ősz borítja kertemet,
 A' sanyar tél nem sokára,
 Völgyet, halmot eltemet.
 Árva kertem a' virányok,
 Völgyek, halmok és mezők,
 Hogy borul az ég feletek,
 Boldogok! nem érzik ők.
 Erzi szivem, nincs reménye,
 Lassan elhal érzeménye,
 'S tán ha eljő a' tavasz
 Sírmagányban hervad az.

8.

Jó a' tél fagyos hazából,
 Mint a' kegytelen halál,
 Szél üvölt, havas fuvalma
 Szírtek ormin meg-megáll.
 Ah de zordabb a' viharnál,
 Melly üvölt illy éjjelen,
 A' zajongó kin özönje,
 Holnyög a' reménytelen.
 Halk fuvalmi a' zephyrnek
 A' tavasszal viszszaérnek.
 E kebelbe' vész fuval
 Míg örökre majd kihál.

9.

A' tavasz, nyár, ős virányin,
 A' vadon tél éjjelén,
 Reggel, este, nappal, éjjel
 Enyhülést kerestem én.
 Ah de vissza nem sobajtam
 Boldog évim édenét.
 Nincs könyör! busong ez árva
 Sziv, vesztve mindenét.
 Int az emlék bus honából,
 Árva füzek alkonyából,
 'S ott kesergni fog velem,
 Mig eloszlik éjjelem.

HAMVAI.

Egy farkasnak epitáphiuma.

A' természet örök rendét egy emberi végzés
 Megzavará, mikor a' bárány ártatlan ügyében
 A' legfőbb hatalom jussát farkasra ruházta.
 E' zavarást az örök végzés elnézte sokáig;
 Végre: „Elég,” így szólt, a' természetnek elébbi
 Rende azonnal előállván, a' vérbe feresztett
 Bárány lábainál a' farkas alélva rogyott le.
 'S boszszus élte morogva futott le az éj üregébe. —
 Oh Magyaroknak erős, igaz egy, bölts Istene! jámbor
 Bárányidnak ügyét többé farkasra ne bizzad:
 Sőt mindent tehető kézzel pusztits ki hazánkból
 Minden farkasokat, hogy boldog nyájad ezentul,
 A' Magyar Albion édenjén kedvére legelvén,
 Néked örök hálát zengjen, 's fejedelme javára
 Colchisi gyapjuval, hoszszu hűséggel adózzon.

N é p d a l.

Mennyekből eredt kegyelem
 A' boldogító szerelem.
 Egy szép leányt megszerettem,
 Bánatomat elfeledtem.
 Szeress Ersi, kis angyalom!
 Pirulj, pirulj szép hajnalom!
 Ersi szeret, szivem örül,
 Szép hajnalom fényre derül.

Rózsájim már elvirultak
 'S elhervadva földre hulltak;
 Kertem a' hold világánál
 Árván és szomoruan áll.
 Ersim arczára tekintek,
 Szép ajkára csókot hintek:
 Virit rózsám szép virágom,
 Ki nem érzi boldogságom?

Ha kint a' vihar csatázik,
 Lelkem remeg, szivem fázik;
 'S ha a' világ jégszivére
 Nézek, meghül erem vére:
 Ersi szemébe tekintek,
 Szép ajkára csókot hintek,
 Szivem hó kebelre talál
 Arany napom délpontján áll.

Ha borul a' sors fellege
 'S nem mosolyg szerencsém ege:
 Bár villámával fenyeget,
 Nevetem a' zordon eget.
 Egem Ersi karjain vár,
 Megcsókolom, ölébe zár.
 Bár kint a' sors vihara dul,
 Az én egem be nem borul.

*Néhai professor Vályi Nagy Ferentz
rövid életirása.*

Professor Vályi Nagy Ferentz született 1765^{ben} Septemberben, F. Vályon Borsod vármegyében, Vályi Nagy Mihály és Nagy Borbála szülőjítől. Tizenkét esztendő korában Patakra vitetett tanulni, innen pedig másfél esztendő mulva visszatért Miskoltzra, a' hol prof. Miklós Sámuelnek jeles oktatása alatt tudományait a' lehetőségig tökéletesítette. Azonban a' tanításra észrevett különös vonszódásnál fogva már 18 esztendő korában grammatisták tanítójává, 2 esztendő mulva pedig subrectorra és syntaxisták tanítójává tétetett. Innen nyoltz esztendő mulva tudományos tapasztalásainak öregbitésére külső országokra, nevezet szerint Tigurumba költözött; de ott a' mindenfelől dühösködő hadi veszélyek miatt másfél esztendónél tovább nem mulathatott. Haza érkezvén a' mező-csáthi ekklesiában két esztendeig káplánságot, kettőig pedig a' dorogmaiban rendes prédikátorságot viselt; miglen 1798^{ban} a' tiszameléki superintendientia által Patakra humaniorum professorságra megkérettetett 's rendeltetett. Ezt a' terhes hivatalt viselte példás munkássággal 21 esztendeig, olly formán, hogy az alatt a' dogmatika theologiának tanító széke két izben is megürülvén, miglen ismét betöltetett, ezt a' hivatalt is olly ditséretesen viselte, hogy midőn 1819^{ben} Majusban néhai septemvir és főcurator Vajai Vay József a' pataki collegiumban a' theologia exegetikára és historia ekklesiastikára egy uj professori fundatiót tenne, erre a' tisztelt professor egyező akarattal ki-neveztetnék, és azt Sept. 7^{ik} napján el is kezdette. Azomban keves hetek mulva halálos betegségbe esvén, mind ezen tisztos hivatalától, mind földi életétől Januarius 15^{kén} 1819^{ben} végbutsut vett; de hire 's neve élni fog Homér Iliászszának nagy szorgalommal készült 's Kazintzy Ferentz által ügyesen kiadott magyar fordításában.

Ujabb példája a' Tótok magyar hazafiúságának.

Mennyire mehetnek az igaz hazafiak a' magyar nyelv elterjesztésében, ennek nyilvánvaló példáját barátom tudósítása Szarvasból e. f. hónapnak 10^{késől} adja elő. Ebben a' nagy tot mezővárosban (15,000 az az: tizenötezerre megyen az ágostai valláson lévő Evangyelikusok száma) már régolta elterjedett a' lakosok közt a' magyar nyelv az által is, hogy a' szülék, a' hazai nyelv tudását szükségesnek gondolván, gyermekeiket szomszéd helységekre annak megtanulása végett küldözgették, 's magok is többnyire magyar tselédet tartottak. Annakokáért alig lehet szarvasi lakosra akadni, a' ki magyarul folyvást beszélni nem tudna.

Innen származott az ev. v. követő gyűlekezet tagjaiban amaz eleven kívánság, hogy az isteni tisztelet is legalább részint magyar nyelven önön templomokban tartassék. De eddig volt predikátoraik a' magyar nyelvet annyira nem esmervén, hogy abban predikálhatnának is, ebben a' dologban — ámbar helyes voltát esmerték — eleget nem tehettek. Meghalálozván tehát T. T. Abrahamfalvi Machulya János egyik volt predikátorok, az uj lelki pásztoroknak meghívásánál azt főszempontnak vették, hogy utánja jó magyar legyen, a' ki legalább néha néha az isteni tiszteletet magyar nyelven végbevilésse.

Illyen individuumoknak hija miatt az uj predikátor választása majd fél esztendeig tartott. Végére köz akarattal meghívták T. T. Simon N. urat a' temesvári egyesült evangyelika ekklesiának eddig volt predikátorát lelki pásztoroknak (a' ki tsak ugyan a' békés-banáti senioratus esperestjévé későbbben választatott) mint olyan férjfit, — a' ki buzgó

hazafiui kivánságoknak örömet megfelelhetne. Ennek Szarvasra való általszállíttatása alkalmatosságával az egyházi köz gyülekezetben köz akarattal, egy szívvel és eleven buzgósággal meghatározottat: *hogy ezentul a' lelki pásztorok a' közönséges buzgó kivánságnak, sőt sürgető szükségnek kielégítésére tekintvén, minden negyedik vasárnap magyarul predikáljanak.*

Ez a' nemes hazafiui igyekezet valamint minden igaz hazafinak örömet okozhat 's közönséges figyelmet és dicséretet érdemel, szintugy más részről azon buzgó hazafiaknak különös meggondolásokra szolgál, a' kik buzgóságokban már magok is azon busultak, hogy a' magyar nyelv más nyelvek által hazánkban elnyomatik: — holott tudjuk a' tapasztalásból, valamint ez az eleven példa is megmutatja, hogy a' többi nemzetségek, főképen pedig a' Tótok igen örömet magyarosodnak meg, hogy ha azok, a' kik a' köz népnél legnagyobb tekintettel bírnak, hazájokat szeretik 's a' néppel *bánni* tudnak.

Tsak indítani 's valamelly betsületpontot a' hazai nyelv tanulásából kell tenni és nem szidni és gyalázni azokat, a' kik nem látván 's nem érezvén a' magyar nyelv szükségét és szép voltát, annak mind *emberiségre*, mind pedig *hazafiuságra* háromló erejét 's hathatóságát nem esmerik. Mert a' szidalom 's szilaj alacsonyítás által, a' helyett, hogy másokat okokkal meggyőzvéen, nyelvünkhöz való szeretetet gerjesztenénk bennük, azokat tőle idegenítjük 's azt visszük végbe, hogy a' mi igyekezetünknek annál elevenebben ellene szegezük magokat. — Mit tehetne az erőltetés a' nemzeti nyelv ügyében, azt minden ember tudja, a' ki a' magyar nyelv visszontagságait esmeri, tudván azt, hogy II^{dik} Jozsef németesítése a' Magyarokat hosszasz álombokból felébresztette.

Huzzuk el hazai nyelvünkről a' fátyolt, a' melly olyan sokáig kies, de komoly ortzáját beborította, 's nem csak a' két magyar haza lakosai, hanem a' külföldiek is, annak belső szépségétől

és erejétől elragadtatván, bámulva és örömben vetekedve az oltárára tömjént vetni fognak 's áldozni!!

K. P.

Ó-budai határon ujjonnan felfedezett romai régiségek.

Mult tavaszkor Aprilis vége felé ó-budai lakosok azt beszéltek, hogy valami két nappal az előtt egy pásztornak tehene egy gödörbe esvén, midőn ezt kihuzni igyekeznek, sirboltra talált volna, a' mellyben nem tsak sirkövek és sarcophagok, hanem tsontok is volnának. — E' dolgot közölvén a' Sas szerkeztetőjével, legközelebb való Szerdán delután ketten ki mentünk Ó-Budára 's tudakozódunk az odavaló lakosoktól, valljon hol találták azon régiségeket, a' mellyeknek hire Pestre is elterjedett? hanem leírások és utmutatások olly homályos volt, hogy valami két vagy három óráig ide 's tova jarkáltunk e' vidéken, emlegetvén Ovidiusnak verseit:

Jam seges est ubi Troja fuit, resecandaque falce
 Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.
 Semisepulta virum curris feriuntur aratris
 Ossa: ruinosas occulit herba domos. —

Utoljára ráakadtunk épen a' Duna partján az ó-budai sziget felső tsutsának általellenében egy homokos dombra (homokot szoktak innen hordani az Ó-Budaiak), 's ottan egy két nagyobb 's kisebb sarcophágnak 's némelly emlékköveknek romladékaira, a' mellyeken következendő feljülrások voltak:

Elsőn.

D.
COCCEIA FECIT.

Másodikon.

SVAE VRSVLAE
FILIE. ANN. XVI.
ET VAL. CONSTANT.
COIVGI ANN. LXX, ET
VALER. MARTINO FIL.
ANN. XXIII. H. S. SVNT.

Harmadikon.

EJVS
ERES.

De már estve közelgetett 's minket további nyomozásban akadályoztatott. Találtunk ugyan tsontokat és néhány romai téglákat a' dombnak szakadásában, mellyet a' Duna mos, 's a' homokot őrző özvegy Fehér Julis — Ciceronénk — azt állította, hogy egész boltozatra találtak — hanem téglájit az emberek magokkal vitték. A' Sas szerkeztetője egy romai koponyát — hihetőleg Valerius Constantinusét — (mert tsak ugyan temetőhelye lehetett itt Acincumnak) a' mulandóságnak emlékezetéül magával vivén, vissza tértünk hazafelé, néhai Német Sándor óbudai és vissegrádi urodalmok praefectusának hamvait áldván, a' ki ó-budai határon talált sok régiségeket végső veszedelemtől megmentett, sőt azokat érdeklő értekezéseit a' „Tudományos Gyűjteményben” 1822. az olvasó publicummal közölte. — Már most azon régiségek nagyobb részént romlanak 's pusztulnak, és a' mosaiktéglákkal kirakott romai Caldarium is a' puskaporos malomtól vezető romai tsatorna mellett beszakadozott, úgy hogy ennek tsak dűledékeit mutathatta meg nekem érzékeny szomorúsággal a' Sas szerkeztetője.

Jegyzés : Ezen alkalmatossággal a' közönséget arra is akarom figyelmetessé tenni, hogy mostan a' Duna elapadván, láthatni az ugy nevezett „Donau Bad - Insel” iszapos szigetet vagy is Zátont, mellyen öt meleg forrás találtatik, mellyeket Romaiak fürdőknek használták. A' minap annak szomszédságában lévén, tsak távolról láttam a' gőzöket meleg forrásokból emelkedni; mert nem lévén sajka, által nem evezhettem. Tsak ugyan a' Sas szerkeztőjével voltam a' szigeten. A' viznek külső szine és szaga arra mutat, hogy ezek a' források — ámbar a' sziget alig száz lépésnyire hoszsú — nem egyenlő elementumokból állanak. Hogy ha valamely chemicusunk azt analysálná és analysisának resultatumát a' közönséggel közlené — bizonyosan az emberségnek is, nem tsak a' tudománynak használhatná.

K. P.

E p i g r a m m á k.

Juliához.

Julia, azt kérded, millyen lyány kedves előttem?
A' ki se nem kinez, sem nem unatja magát.

Az Uraság.

A' rakásra tolult ételünk mind elhül,
Mig a' sor egyikről a' másikra kerül;
A' fagyos ételtől könnyű tsümörlni.
Istenem! be nagy baj télen urnak lenni.

L. F. K.

Erdélyi kormányzéki tanácsos

Felső-Szálláspataki Kenderesi Mihály
élete.

Multis ille bonis flebilis occidit ;
Nulli flebilior, quam tibi (Kőrösi!)

Hor.

Felső-Szálláspataki Kenderesi Mihály született nemes Hunyad vármegyében Hátzeg vidékin, Felső-Szálláspatakán, 1758^{dik} esztendőben November 19^{dik} napján, a' Felső-Szálláspataki nemes és regi Kenderesi familiából, édes atyjának ugyantsak *Kenderesi Mihálynak* és édes anyjának *Rusori Kata* aszszony-nak házokban.

Édes atya a' megnevezett Felső-Szálláspataki *Kenderesi Mihály*, nemes Hunyad vármegye táblabírája és királyi perceptor volt, — ki fija *Kenderesi Istvánnak*, a' ki ugyantsak királyi perceptor volt, — ez fija az első *Mihálynak*, a' ki fija az első *Istvánnak*, ez fija volt *Kenderesi Ferentz*-nek, a' ki testvérével *Gáspárral* és őseik testvére maradékával, Felső-Szálláspataki *Mara Jánossal*, együtt a' Maraiano — Keresztesiana nagy causában méltó bizonyításokat mutattak, hogy ezen mostan is virágzó két testvér familia már még Sigmond és László királyok alatt nevezetes és vitéz fijaival kimutatta magát, és fiura birta több falukban lévő birtokait jure Kenezyatus, a' mint ezt mutatták több királyok uj adományai (nova donatióji), mellyekben a' királyi jus megerősített, ezen kitétellemelítetvén több helyeken: „Damus, donamus titulo novae nostrae Donationis, in quorum possessorio inde ab antiquo inerant jure Kenezyatus.” —

Ezen említett régi nevezetes familiában lévők későbbre az erdélyi fejedelmek ideje alatt és annakutána is nemes Hunyad vármegyében többnyire mind megyei hivatalokat viseltenek ; —

Familiájának általjában megemlítésére ez elég lévén, nagyobb testvére volt *Kenderesi István*, a' ki mind elsőbb gyermek nagyobb nevelést kaphatott, német és frantzia nyelvekre is taníttatott a' nagyenyedi reformatum collegiumban. Hunyad vármegyei főbíró korában mint nőtelen megholt Kolosváron, a' hová orvosoltatni vitetett volt; — ezen jegyzés szerént, melly egy Sz. Bibliában tanáltatott: „1786bis 8^{ber}ben Testvér Bátyám Kenderesi István Kolosváronn Fő Birókorában megholt, és ugyan ott én eltemet tettem.”

Együtt voltak Rusori Kata édes anyjoktól tizenkét fiak és egy leány.

Felserdült és emberi kort értenek: 1. a' megnevezett főbíró *István*. 2. *Mihály*, kormányszéki tanácsos. 3. *Ferentz*, Hunyad vármegye főjegyzője. 4. *József*, gróf Teleki Károly, erdélyi thesaurarius, ő excja mellett cancellista és egyszersmind ennek érdemes fija gróf Teleki Pál akkori olvasója, később a' districtualis táblán syndicus. 5. *László*, Hátzeg vidéki szolgabíró. 6. *Diénes*, kormányszéki cancellista, végre magányoskodó birtokos gazda. 7. *Sigmond*, elébb ugyan csak kormányszéki cancellista, későbbre a' nemes Hunyad vármegye részéről felkölt nemes seregnél, Maximilián hertzeg fővezérsége alatt Erdélyből ki indulni készült 2^{dik} százados kapitány, Nopcsa Mósessel együtt. —

Hét testvérek, mindnyájan éles és tüzeszü ferjfiak; — a' többi testvérek ifjabb korokban holtanak el.

Onoka atyjafijai voltak idős *Kenderesi Sigmond*, a' ki nőtelen, ugy holt meg mint Hunyad vármegye főbírája; mostan is még életben lévő *Kenderesi Abraham* a' nemes Barkó huszároknál volt hadnagy, mostan penzionátus plezirozott invalidus hadnagy.

Mihály több testvéreivel és onokájival együtt a' nagy-enyedi reformatum collegiumban tanított — ezen jegyzése szerint : „Én Felső Szálláspataki Kenderesi Mihály születtem 17^a 9^{bris} 1758. — Enyedre vittének tanulni 1766^{ban} Husvét után, még pedig ilyen kisdéd koromban ló hátton, melyel az utazoknak sok helyeken tsudálkozást okoztam.”

„1778^{ban} egy néhány Honapig Szebenbe, onnan M. Vásárhelyre mentem a' Protonotáriára.”

„1781^{ben} mint Cancellista 2^{dik} Joseffnek Homágiumamat le tettem Diaeta alatt Szebenbe.”

„1784^{ben} Testvéreimmel Istvánnal, és Ferentzel, a' Horá Tumultusban Házunkat meg örítettük; 1785^{ben} Juniusban Édes Atyám Kenderesi Mihály meg holt, én is többször Cancelláriára nem mentem.”

„In Anno 1785. Diebus X^{bris} Tömösvárinum.” —

„Anno 1786. Diebus Maji Posonium, in Julio Viennae, id Augusto Pestinum, tandem redux Diebus ultimis X^{bris} Archivarius, 1^a Maji 1787. Actuarius. 21^a Maji V. Notarius 1^a 9^{bris} eod. Anno Ord. Notarius, Anno tandem 1789. 1^a 7^{bris} deposito Juramenti Sacramento 2da ejusdem celebrantur nuptiae ducta in Thori sociam Rebecca Balia, sit nomen Domini benedictum.”

Ezen környülállásoknak bővebb leírásához sokszor hozzá akart kezdeni, egyszersmind maga élete, és élete körében történt dolgoknak leírásával, de ezen szándékát sok elfoglaltatásai mindég meggátolták. —

A' tudomány körében lelkét egy nemes tűz foglalván, a' hazai nyelv mivelődése és előmente volt mindég főbb tárgya, mintsem historiai 's politikai egybenfüggések írója lett volna; — ámbár historiai esmeretségeit szüntelen szaporította, és minden, a' ki beszédeit hallgathatta, kedv telve vett magának gyönyörűséggel egybenkötött hasznos tudományt.

A' tudományoknak bő kiterjedésében a' dolgok megfoghatóságát azzal érte el, hogy még enyedi tanuló korában a' mathesisben híres tanuló volt. Már még gyermek poëta létire, híres tudományu mathe-

seos professor Kovátstól kinyerte, hogy a' mathesist tanuló nagy deákok között a' tanítást hallgathassa; az öreg tudós professornak nagyon megtetszett a' gyermek eleven tüzesze, és több több ingert adott a' kifejlődésre, mig annyira élesithette, hogy a' tsak majd gyermekkel széltibe vitathatta a' mathesisnek minden részeit és egész tudományát. — Tüzészszel végezvén el minden tudományait, azoknak legnagyobb használását a' mathesisre nézve a' katonai állapotban képzelte; mellyből a' lett, hogy magát a' katonaságra szánta, és az akkori burkus haborukor a' jól készült és nevezetesen mathesist jól tudó nemes ifiak sorába hadnagynak fel is volt jegyeztetve, örült az ifju tűz, hogy lesz mezeje tehetségét és eszét kimutatni; — de csak hamar megkötöttvén a' békeség, vissza hirdettetett a' többekkel együtt az ifunak is hadnagysága.

Katonai szándéka füstbe menvén, így kezdett a' törvény tanulásához, és a' királyi táblára ment; — a' törvény tudományát, hogy nagy jurista legyen, hat esztendőig mint királyi táblai cancellista egészen forrásából akarta meritni; — közbe jött azonban azon felsőbb rendelés is, hogy jövendőre hivatalra ne tétessenek olyan nemes ifiak, a' kiknek nintsen tökéletes német pennájok, — ez még egy nagyobb kedvetlenséget okozott tzéljai megtsökkenésében; — mert jóllehet tudott volt keveset németül, de még ebben is hátra maradni szégyellette, 's szolgálni kívánt; de kiütött a' Horá zenebona; midőn 1784^{ben} testvéreivel, Istvánnal és Ferentzel, Felső-Szálláspatakán atyjok házánál épen jelen lévén, — a' kegyetlenkedő Horá követőji ellen egynehány lóra és fegyverekre költ magyar nemes és székely ifiakkal együtt életek kész feláldozásával hol a' szembe álló teméntelen csoporttal, hol a' lappangó és fegyveres gyülevészekkel éjjel nappal hartzoltanak, — merész bátorsággal üzvén őket a' letsendesédsig. — A' három testvér így mentette meg a' többek között a' majd csaknem haldokló öreg atyjok udvarát és honjokat. A' házakba alattomosan felsu-

hanó gonoszok ellen a' ház aszszonya fen említett Rusori Kata, férjfiui bátorságot mutatott 's védelmezte ellenek házát, mig fiai közül valamelyik kívülről előjöhetett.

Atyjoknak hosszas betegeskedése után közelgetvén halála, beteges ágyából magát felvétette, hosszu mentéjébe felöltözködvén, csendesen leült, hites társától Rusori Katától érzékenyül elbutsuzott, és kérte, hogy szomorúságával ne háborgatná egy csendes kimulását; nagyobb fijait, Istvánt, Mihályt, Ferentzet, ezen utolsó órájában közel, maga mellé hitta, és egy darab ideig való nagy csendesség után gyermekeit megáldván, arra kérte őket, hogy lennének ennekutána is anyjoknak oltalmazóji és gondviselőji.

Atyjok halála után István és Ferentz otthon maradtanak, — Mihály onoka atyafijával, idősb Kenderesi Sigmonddal és Válya László barátjokkal, kiutaztanak Temesvárra, onnan német nyelvet tanulni Posonyba és Bécsbe; haza jöven Hunyad vármegyébe a' fen irt datumok szerint levéltárnokságtól kezdve elébb mehetett főjegyzői hivatalig. Mint főjegyző 1789^{ben} hites társul vette Balia Rebekát, Hunyad vármegye királyi perceptora Balia Sámuel leányát, a' kitől születtenek négy leány és egy fiu gyermekei.

1791^{ben} az akkori ország gyűlésére Hunyad vármegye részéről megbizatva követnek rendeltetett, egy nyomtatásban is kijött ország gyűlésire készített nevezetes utasítással, mellyet mint főjegyző a' vármegye kívánságára maga készítet, a' vármegye helybenhagyásával, — ez volt a' főjegyzőnek első sarkalatos munkája. Nemes Hunyad vármegye ezen választott követjét az ekkori ország gyűlésire Kolosvárra küldvén, itt lett az ország és fejedelem színe előtt első magamegesmertetése.

1792^{ben} főbirónak tétetvén, ugy küldetett ujra követnek az ország gyűlésire, mint másodszori esmeretes küldött és hathatós ékesenszólló az országrendjei előtt nagy megelegetést nyert, 's minekutána mind az országnak, mind a' fejedelemnek nagy

megelégedését vette magára, — 1793^{ba} kormány-
széki titoknokká tétetett, a' midőn egyszerre lette-
nek titoknokokká gróf Bethleni Bethlen Gergely,
később kormányzéki tanácsos, és Tartler János ké-
sőbb erdélyi szász nemzet grófja, és ugyancsak ta-
nátsos urakkal; nem csak ezek, sőt több tisztársai
is közelebbről esmerhették úgy is mint kormány-
zéki titoknokot, úgy is mint kedvelt barátjokat.
Az egymás közt nagyságokban vetekedő két fő,
gróf Bánffy erdélyi gubernátor, és gróf Teleki udva-
ri cancellarius, igazi nagyok előtt, minden kétszin-
ség gyakorlása nélkül, a' melly hozzá soha sem fér-
hetett, egyformán volt kedves. Nemzet, rang, és
vallás különbsége nélkül, a' haza megállított tör-
vénye és fejedelme haszna lévén utmutatója, min-
denkor tántorithatatlan igazságos bíró és munkáji-
ban nyomos volt; az igazság szóllott belőle minden
félelem nélkül. Fejedelme előtt kedvetlenségbe nem
jöhetett és a' két hazától szerettetett.

Lelki barátságban élt a' hazai tudósokkal és
nemzeti költőkkel, a' kiket a' hazai műveltség jela-
dójinak nézett. Előbb Virág, Kazintzi magyaror-
szági — Gyöngyösi, Aranka, 'Sombori László erdélyi,
lelkes nemzeti költőkkel lelki barátságban élt,
— 's biztatta őket a' darabos utnak első megtörésére.

Titoknoki hivatalát hasznos munkássággal, üres
idejét hasznos és tudományos időtöltéssel folytatván,
teljes megelégedése és öröme volt, míg két nagyobb
leányait Agnest és Katalint, 's azután csak hamar
az 1802^{dik} esztendőben gondjai és fáradságai eny-
hitőjét, szeretett hitestársát Balia Rebekát, ifju korá-
ban a' halál irgalmatlanul leszakasztván, a' kormány-
zéki titoknokot mint szerető társát megfosztá leg-
kedvesebb kincsétől; ezen siralmas környülállásban
három kiseded gyermekeivel a' legnagyobb bánatban
maradott. — Igy a' világnak minden gyönyörüsé-
geitől megfosztatva egyedül csak árva gyermekeiért
's hazájáért kívánt elni!

Szeretett hitestársa halálára illy czimű verseket
irt: „*Artatlan Erkölcshű, és szelid jó Lelkű néhai*

kedves Élete Párjának Balia Rebekának Áldott Emlékezetére, Szerzette Felső Szálláspataki Kenderesi Mihály. Kolósvárt 1802^{ben} Nyomtattatott a' Ref. Kolégyom Betüivel." Az előjel így következett: „Móses Éneke 39^{dik} Verse: Mindazon által lássátok meg, hogy én vagyok, és nincsen Isten én kívülem; én ölk, és én elevenitek; én sebesitek, és én gyógyitok, és senki nintsen, a' ki az én kezemből ki szabadithason. Mós 5^{dik} könyve 32^{dik} Része.” Utána ezen észrevétel következik:

„Ezen Éneket nagyon felségesnek tartom: lehet ugyan, hogy meg ítélnék engem sokan, ezen Ének több Verseiben elé forduló némely fenyegető ki fejezésekre nézve; de tudni való, hogy azok, az akkori gyermeked Nemetetekre voltak alkalmaztatva. Az Atya nem azért fenyegeti, és néha veszszőzi is gyermekeit, mintha annak valamely harag lenne szerző oka; hanem hogy bizonyosonn akkor is javokat akarja. Ezen Énekből vettem én is alkalmas-ságot, szomorú oráim között e' következő gondolatokra:

*„Egy Halandó keresztyénnek utolsó
sohajtásai:*

1.

„**E**l hagyom ez Életet,
Orömmel ohajtok
Látni más kikeletet,
Térdet fejet hajtok
Isten! Rendelésednek
Mitől féljek nintsen,
Engedni végzésednek
Kész vagyok, csak intsen.”

2.

„Mit tesztek Halalomban ?
 Porrá válik Testem ,
 El nyugszom mint álomban ;
 Ugy , de ezen Estem
 Adni fog jobb életet
 'S győzedelmet tészek
 Te szód tett ígeretet
 Velek égyütt lészek.”

3.

„Engem válni semmivé ,
 Tudom, nem akarod ;
 De hogy formálni mivé
 Fog , hatalmas Karod :
 Titok. Szem nem láthatja
 Ujj tulajdonságunk
 Mi lessz , által nem hatja
 Földi tompaságunk.”

4.

„Az élet Ura Te vagy
 En Te teremtésed.
 Hatalmod vég nélkül nagy
 Légyen szent Tetszésed
 Le szállok hát a' pórba ;
 De szent Ígeretünk
 Fel emel ujjabb sórba ,
 Váltság vagy érettünk.”

5.

„Ott foglak én Téged,
 Vég nélkül dicsérni
 Látván Bölcsességedet,
 Kit itt jól esmérni
 Nem tudtam , de szerettem ,
 Légy hát segítségem
 Hitem benned vetettem
 Te vagy reménységem.”

A' szerzőnek Bús gondolatai:

„Tűz kell Vers Szerzők; tűz nélkül Verseket írni
 Nem lehetett. Flaccus Bacchus ölébe merült;
 Vagy mint Naso, midőn (Eleink szomszédju, Tomisban).
 Tsak nem meg-kábult, számkivetése miatt.
 Vagy bú, vagy szeretet, vagy öröm: Mert csak fagyos érzés
 Vad nevezet, nem kell — félre maradjon azért.
 Bánkodván sirok, van is ok rea; durva halál az,
 Mely most engemet is, számkivetésbe teve,
 El szaggatta felét szívemnek. Hát csuda e, ha
 Meg repedett Lantom jajra panaszra fakad:
 Meghólt nem tünemény, meg holt én Balia Rebekám
 Oh kedves nevezet! hirtelenül oda lett.
 Kellemetes violám, mint villám tünt el előllem;
 Oly lettem, mint kit menykői szél le terít.
 Mint a' Nyár levelek, reszkettek térdeim, és már
 Nincsen vér bennem, nincsen erő is elég,
 Hogy jeles érdemeit tudhassam Versbe leírni,
 Így hát mit rontsam gyászba borúlt fejemet.
 Ugy is boldog vagy, tudom én, mert tiszta szelidség
 Voltál, 's ártatlan Lelked az égig emel.
 Mit tehetek egyebet, hanem egy oszlopra felírom
 Szép nevedet, 's az alá gondolatim jeleit.
 Itt mikor el mégyek, poraidhoz könnyeket öntvén,
 Ditsérlek téged, 's tiszteletedre leszek.”

Balia Rebeka Oszlopa.

„Por lészel: élsz! — mert tudva vagyon, soha
 Semmibe tününk, nem hágy-el Isteni
 Részünk. Nyugodjál hát Szelidség!
 Pontba remek Szüleményje: nyugodj!
 Vár téged, egy más kellemesebb Tavasz.
 Ott nyer, sokat türt Lelked, igaz nevet.
 Itt minden hijában valóság
 Láttad az emberi semmiséget
 A' Sorsnak engem hátra marasztani
 Tetzvén; — imádlak! mig fonalam szakad:
 'S bánkodva, méjj gyászba borúlva
 Hamvaidat ölelem, míg élek.”

Igy sírátja 1802dik esztendőben

Kedves Társát Balia Rebekkát

Felső Szálláspataki Kenderesi Mihály

'S Virággal ezt mondja:

„Hijában tapsolsz rettenetes halál,

Kik érdemekkel nyertek örök nevet,

Kik nem magok hasznokra éltek,

Büszke hatalmad alá nem esnek.” —

Mély fájdalmát ezen nyomtatásban is kijött versekkel meritette ki, mély gyászos környülállását, három kisedet árvákkal hátra maradván, meglehet még érteni a' nyomtatásban kijött versekből ilyen czim alatt: „*Háládatosság oltára Balia Rebekka Sírhalmánál,*” és azon versekből, mellyek dévai ref. pap Sala Mihálytól iratva az 1802^{dik} esztendőben April. 20^{dik}áról 32^{dik} szám alatt lévő „*Bécsi Magyar Kurir*” mellett kijöttek. Két tsetsemő leánykáját megholt társának édes testvére Balia Krisztina, özvegy Galatzi Buda Andrásné aszszony, magához vette; — Ferentz fija a' kolósvári reformatum collegiumban neveltetet és tanittatott.

Kolósvárt ugyan csak még titoknok korában, — gyászos szállását nem sokára megváltoztatván, — elfelejthetetlen tudós matheseos professor és híres medicinae doctor néhai idősb Nagy Pataki Sámuel házához költözött szállásra, a' hol a' nagy tudományu öreg Pataki Sámuel társaságában testi elgyengülését orvosi szerek, lelkét a' tudós társaság és hivatala pontossága élesztette; ottan ottan megjelenvén tudós társaságokban a' tudósnak fija is, az ifiabb Pataki Sámuel, a' ki ugy hala meg mint erdélyi kormányshéknél helyt foglaló főorvos és királyi tanátsos.

Együtt több esztendők alatt a' leghiresebb tudós könyveknek, nevezetesen az említett öreg Pataki Sámuel nagy könyvtárának buvári voltanak; éjjeli hálásaikat is ágyaikkal azon szép könyvtárházba helyeztették, melly nagy ház négy oldalain és középben sűrűn fel volt rakva nevezetes könyvekkel; olvasá-

sok a' többek között a' régi és újabb historiai, geographiai és utazásbeli dolgokat tárgyalta; minden hivatalos dolgai mellett is meg nem szünetelt holtá napjáig a' nevezetesebb könyvek és tudósok társaságában élni, úgy hogy valaki csak házába ment, vagy ászkálá mellett dolgozva, vagy nyugvó kanapéján könyveket olvasva tanálta. Több tudományai felett nagy jurista, statistikus és geographus volt. —

Igy töltötte titoknoksága idejét munkával és tiszta életü özvegységben. Özveggy volt hat esztendőig. Midőn árva tsetsemő leánykájának, Annának és Juliánának, fen említett nevelő anyjak Balia Krisztina is kedves édes testvére Balia Rebekka és a' kisdud tsetsemő Juliánna halálokön való nagy bánatja után Déván meghalálozott: ezután a' kisdud Annát Kolósvárt maga mellett tartotta, a' ki édes anyjai szeretettel viseltetett nevelő anyjától is megfosztatván, nevelő anya nélkül szükölködött; — 1807^{ben} hités társul vette Sepsi Szotyori Mariát, k. fejevári captalanbeli requisitor és főbiró Sepsi Szotyori Ferentz leányát, Fejér vármegyei vice ispány Gélény János özveggyét, — a' kivel végig tiszta házassági életet élt 16. esztendőket.

Az 1809^{dik} és az azutáni esztendőben az erdélyi státusok egybengyülésével a' nemesség felkelésére és a' pénz változása tekintetéből tartatott ország gyüléseire mint kormányshéki követ gyakran általküldetett, s nevezetes munkáknak kivitelében és kidolgozásában a' közre nézve hasznos részt vett.

Ezen ország gyülésén a' haza törvénye szerint az ország főbb hivatalaira törvényes és szokott előreválasztott főkormányshéki tanácsosok sorába törvényesen betéttetett. Ennek következésében elébb Hunyad vármegye főispányának is candidáltatván, későbbre a' fejedelemtől kormányshéki tanácsosnak megerősített és törvényesen be is iktattatott. Mint nagy ur ellen sem lehetett senkinek panaszsa, — ollykor, ha valakinek darab ideig tartó haragja

volt is ellene, eránta való haragja füstbe ment, mert az igazság ellen haragudott, ha ottan ottan keze alatt való munkáján elvesztette az igazságtalanság sikeretlen ügyét, — erről nem tehetett, 's követte egyenes utját. — Bekéredzés nélkül mindég nyitva volt ajtaja épen ugy az utolsó szegény és koldus-ságra jutott panaszos vagy peres ember, mint a' legelsőbb gazdag nagy ur előtt.

Sokszor palotáján várakozott addig az ur, míg a' panaszos szegény vagy árva sirások közt előbe-szélhette igaz ügyét.

Illyen volt a' kormányszéki tanácsos, a' kinek ítéleteit kedv telve hallhatták azok, a' kik a' kormány zöld asztala mellett vele együtt ültenek.

Ujra a' tudományos karra menvén, a' mint fenebb is említettett, nagy részt foglalt el benne a' nemzeti nyelv művelődése és előmente, — ezen tekintetből Kolósváron az erdélyi nemzeti játszó szin talpkövéét nagy hazafi báró Wesselényi Miklóssal együtt emelték, ezután a' Thália temploma kinyitását gyönyörűséggel eltelve nézhette, 's hallhatta már egyszer az ország nemzeti szinén 's nemzeti nyelven előadott játékdarabokat. — (Ohajtani lehetne, hogy az eddig előadott játékdarabok, szin-játszók, jatszónék és jatszások napjai időről időre a' játszó szin jegyzőkönyvéből pontosan ki iratva, a' két hazával közöltetnének holnapok — vagy esztendőkként, hogy így a' játszó szinek historiáját és előmentét lassanként meglehessen látni.) —

Folyamotba indult így a' nemzeti játékszin; mellyen mint nemzeti játékszini országos biztos maga is nagy meglegedéssel nézhette gyakran a' nemzeti lelket és iparkodást.

Hasznos élete megszűnésén mi lehetett nagyobb megtiszteltetés a' nemzeti játékszintől, mint hogy ezen egyik jóltévője halálát egy nyomtatásban is kihirdetett jelentéssel meg kívánta gyászolni.

A' nemzeti költőknek ösztönt adván, a' fenebb említett nagy hasznu férjfiak Virág és Kazintzi után a' magyar nemzet nagy bámulására és halhatatlan

dítsóságára előállott professor V. Nagy Ferentz ódáiért vég nélkül szerette, és munkás volt erdélyi árvai főszámoltató Méltóságos Kanyo László urral együtt hogy a' Homerus Iliászát, a' halhatatlan magyar költő, görögből magyarra által fordithassa; — a' földi életben elenyészett, de munkájában örökké élő Nagy Ferentznek munkája segítőjéhez és biztatójához egy ódája is kijött nyomtatásban, — valamint az említett Nagy Ferentz érdemes fijának Bétsből a' jóltévőnek halálára, melly a' bétsi magyar ujság mellett lévő kedveskedőben ki is adattatott.

Nem kevesebb betsben volt előtte Berzsenyi és Kisfaludy, a' kiket együtt magyar classicusoknak nevezett.

Barátságos társaságában tartotta Döbrenteit, és még elébb Elekes és Butzy Emil poétáknak is kedvet szerzett a' költői verselésre, a' kiknek nyomtatásban kiadott gyakori, tiszteletre és egyéb alkalmatosságokra készített verseikkel, a' tehetősebb hazafiak és urak előtt, a' sokaktól szinte félretett nemzeti nyelvet kedveltetni kívánta.

Segitette költségével munkáji kiadásában a' többek közt Hunyad vármegyei táblabíró Sztrigy-Szentgyörgyi Sombori Lászlót, a' kit azon nemes vármegye az 1810^{dik} esztendőbeli ország gyűlésére Kolosvárra küldött követjének; azután későbbre ugyan azon érdemeket betsülő nemes vármegye fen nemlített Döbrentei Gábor urat is a' nemzeti nyelv körül tapasztalt betses érdemeire nézve táblabíróssággal kívánván megtisztelni.

Tudományos értekezést irt a' Hunyad vármegyében tanáltatott régi arany pénzekről, a' Kozon és Lizimak aranyairól, mellyek azon vármegyében tanáltatva a' régiségnek ritka maradványai.

Több félben maradt munkákat és jegyzéseket hagyott maga után írásban, — és hivatalos elfoglaltatása mellett is sokaknak kidolgozására készen állott, hogy ha hasznos élete még továbbra terjedhetett volna! —

A' többek közöt Benkót „Specialis Transilvaniá-

ját” hasznos észrevételekkel és rajzolatokkal ki akarta adni, a’ hazai régiségekre nézve is nagy esmeretsége lévén.

Hivataltól üres órájiban is mindég hasznos és nagy gyönyörűségeire vált elfoglaltatása volt tudományos levelezéseit folytatni; értekezései voltak külső országokon, nevezetesen a’ híres Feszlerrel, és Ásia belső részéről Kőrösi Sándorral, a’ ki halhatatlan emlékezetre rettentő utra elszánta magát, szerzett esmeretséggel a’ nemzet eredete helyén a’ Magyarok omladványain hasznos kutfőkre találni.

A’ magyar hazában tudományos levelezéseit folytatta a’ többek között Virággal, Kazintzival, az ifjabb érdemes Tratnerrel, a’ kinek halálát csak hamar követte, és Thaisz jó barátjaival.

Segítette az említett hazafi Kőrösi Sándort ásiái útjában; — a’ Tudományos Gyűjtemény folyamatba való indításának ’s folyamatjának lelkes terjesztője volt; — az Erdélyi Muzeum félbenmaradásakor ezen szavai voltak: „Hogyha már ezen intézetünk félben maradt, illő, hogy a’ két magyar haza a’ tudományok és nemzeti nyelv terjesztésében egyes erővel fogjon kezét.”

Ösztöne és biztatója volt Déákynak az Anacharsis fordításában, a’ meghalálozott nagy tudományu Méltóságos Tritsi Fekete Ferentz ural együtt — ’s a’ kész munkát dicséretekkel magasztalta, — szerette Déákynak frantzia és német nyelvekről nemzeti nyelvre fordított nevezetes nagy énekes játékjait, operájit, — mellyeket a’ nemzeti játékszinen gyönyörűséggel hallgatott, — régi ohajtása lévén, hogy egy magyar, a’ ki a’ muzsikát és éneket tökéletesen érti, nemzeti nyelvre fordítsa a’ nagyobb és elsőbb operákat, hogy így a’ nemzet elragadtatással bámulja nyelve mértékes hajthatóságát és tisztaságát.

Mind ezen tudománya, igaz hazafi érzése, fedjelme ’s hazája iránt való hűsége ’s nagy méltóságú hivatala mellett egyenes szive, feddhetetlen erőkölese ki tündöklött.

Egy illy igazi nagy léleknek és hazafinak csak 66. esztendőkre szorított fáradhatatlan hasznos földi léte, megszűnt Kolosvárt 1824^{dik} esztendő Aprilis 6^{dik} napjának reggelén, midőn a' viszontagságokkal teljes földi életet egy szüntelen tartó mennyei élet reggelével váltotta fel.

Születésétől kezdve leirt Kenderesi Mihálynak ez volt élete.

A' millyen lelkes, vallásos és ártatlan volt ő, épen olly szelid, nyughatatlanság és kin nélkül való volt, mint egy csendes álomban, más életre való általköltözése, utolsó órája.

A' harangok zugásával halálára adott jellel leirhatatlan azon keserűség, mellyben vallás és nemzet külömbsege nélkül minden szomorú résztvétel volt, különösen az árvák és számtalan sok szegények könnyező szemekkel siratták elvesztett jóltévőjeket. Özvegységre jutott hitestársa Szotyori Maria, és árva hajadon édes leánya, Kenderesi Anna, kétségbeesve siratták.

A' halál véletlen hírére, a' megholtinak édes fija Nagy-Szebenből országos főbiztossági számvevő tiszt Kenderesi Ferentz, éjjeli utjával is 24. óra alatt Kolosvárra megérkezvén, édes atyjának tsak hült tetemeit csókolhatta! — Utolsó tisztességtétele méltóságához illő pompával vitetett végbe. —

A' vallásnak is nagy vesztesége lévén benne, mellynek erköltsi példás életével diszt adott, mellynek dolgait, mint az erdélyi nagy fejedelemségbeli evang. reformatum főconsistoriumnak több versben volt előlülője, ritka buzgósággal szerentsés kormányozással vezette; — a' kolosvári evangelico reformatum nagy templom főgondviselőji megtiszteltetésből kivánták az igaz hazafi áldott porait befogadni!

Ugy is mint egy igaz hazafi, kinek szive fejedelme 's hazája javáért lángolt, ugy is mint egy tántorithatatlan egyenességű tanácsos, kihez az igazság és ártatlan ügy bátran folyamodott, örökre élni fog! —

Magyar régiség.

Bethlen Gábor levele a' török muftihoz.

Szentséges, TEkintetes, Nagisagos, nekem mindenben io akaro beochwlletes vram szerelmes Apá Isten Magsdnak es meltosagos tisztiben egy napiat sok ezerekké, es azokat mind szerenchiesekké téuén, minden igyekezetiben hatals Chiazarunk kedues egészében algia meg!

Nem hogy Ngdnal hats geozhetetlen Chyazarunknak fenyos Portaya ilyen meltosagos tisztbely Emberenél de keozeonsegos minden rendek eleot nylwá valo dolognak hiszszuk lenni, miben forogyon magannak, es ennek az eo Hatalga Orszaganak allapattya eo hatalga eleott, : Ez el mult nyaró Istenwnknek segítségébeol negy auuagy Eot rendbely nevezetes hasznos szolgálatokat veghez viuén, az eo Hatalga Chiazary meltosagos tekintetijert es paráchyolatyara, vgymint hogy Lippa Varát Eot uagy hat Castelyokkal sok Vitezynk halalawal, Verek hullasawal Ellensegteol még Vewé eo Hatalganak ayádekosztuk, : Keczter annak Vtanna derekas ellésegink jeowé az Nemet Chyazar birodalmabol azokkal meg vittunk, es Isten aldomasabol mindenszer eoket meg vertwk, es meg szégyenítettwk, Negyed rendé, az Lengyel Molduat Eo Hatalgatol el veuén azoknak ki veresére Orszagos hadaynkall rea indultunk. Es noha magunk személye szerént derek harczra nem érkeztwnk, De utoljaro segitsegwnk ot lewé, mindé az ki szemeywel latta meg vallya, hogy Isten vtá annak az geozedelemnek nagy ezkeoze a my hadunk volt, Ezen kywúllis ez egez esztendeoben, mind Orszagostolis labunkat kengielwnkbeol ky nem vettwk, my az fenyos Portanak természetit gyermeksegwnkteol fogwa esmértwk es tudgyuk ha eo Hatalganak vezéry keozzwl valamellyk, illé nagy es hasznos

dologba való szolgálatot kezdet volna mutatni, nem hogy méltó és igaz kegyeorgesebét meg nem halgattatott volna, DE talám eo Hatalga egy néhány Orszagnak Vraua az ollyá szolgat né szanta volna rendelni. My az eo Hatalga Chiazary kezebeol semmi adomaniát mosta nem kewantuk, Chyak ket kistsin méltó és igaz dologrol keonieorgeottwnk, : Edgykértt, kitt annak eleotte, mig Lippanak meg adasa veghesz nem ment vala, sokszor az eo Hatalga Vezery az Ország Adayanak tizenket Esztendeig való meg engedését igertek, hogy annak az eo Hatalmasaga kegyelmessegenek lathatnok mind Országostol bizonyos Jelet: Masikertt mint hogy eo Hatalmasaga ys az Nemet Chyazar részire felette igen paranchi ollyá az bekeségnek meg eoryzeset hogy vyab haborusagra az Országok keozeot ok ne adattatnék, Jeneo Vara kérésenek eo Hatalga hadna békét: Mynd eddigis az eo Hatalga fenyes Portay, sem enny sok haszonnal mutatot hasznos szolgálatunkra sem sok kegyeorgeswnkre semmi kegls valasz eo Hatalgatol hozzank nem joehetet nem tudgyuk mire vélni, mennél hasznosbá es nagyob igazsaggal szolgálatunk eo Hatalganak, annál nagyob idegenseget tapasztalunk magunkhoz. My reank is az szomszed Keresztye Országokbol valoba sok szemek neznek, es vigyaznak, mit haznalunk a fenyes Portához mutatot sok szolgálatunkal! meny Jot, es kegyelmesseget veszwnk onnat erette? Az Ország Nepys, kiket Enny sok hadakozasokba keoltsegekbé chiak az eo Hatalga kegelmessegenul bisztatta latwa onnat eo Hatalgatol chyak az nagy kemeny valasz teteleket szóm immar eleotteok semmibe maradot. Mosta azert eleobby Kapy Kihayankat akarwa megh változtatni, az eo Hatalga fenyes Portaya es vyabhat helyébe kwlden, meg is Eo Hatalgat alazatos kegyeorgéswnkell meg talaltuk. Azonkepp eo Hatalga Ura fenyes Portaya teweo meltosagos tisztbeli Tanachios Feo Vrakat: Azok keozzwl kyualtkeppen edgyket Ngdat nekem io akaro beochwilletes Vramat szerelmes Apamat nagy bizodalommal kerwé azo Ngdat az egy Myn-

denható Istent és az én meg mutatott hasznos szolgálatunkat tekintven Nőgyed legyen azon, ne lattassunk ilyen igen kyrekesztetni sok szolgálatunk vtan is eo Hatalmassaganak Chiazari Keglmessegebeol, hanem az mely keortt dologból eddig keonyeorgéswnkell eo Hatalgat farasztottuk, mindenkor legyen kels Valaszunk teob Erdely Országát, és ilyen Czyragyat mynt én vagyok eo Hatalganak senkit nem tudunk ide az keresztyē Országokra: ha lathato Keglmesseget tapasztallyak hozzánk keoreollwnk való szomszéd Országok, az meny Keglmesseget eo Hatalga én reánk teryeszty zaz anny haszonnal fordulnak meg eo Hatalgához. Én is penig Orszagommal edgyutt ennél is nagioob szeretettel és buzgosagosb hwsséggel sokszor anny haszonnal igyekezē meg szolgálni. Mynd ezekreol és ezekhez való teob szwkseges dolgokrol szoualis yzentem, mind az eleot othon lakot, s, mind az mosta be ment Kapy Kyhaynktol, Nőgyed szeretettel Kerwē igē bizonyosb én newwnkel modot szawokat meg hiwen chiak az kedwük szerént való Valasz szerzesbe. Munkalkodasat megh tapasztalhasuk kezsegeonket Nőgyed is az én Jo akarattal való szolgálatunkba sem most sē ez vtan meg nem fogiatkozik. Eltesse Iste Nőgyed sokaig io egessegeben. Datum ex Arce Nostra Fogaras die 6^a Mensis Marty Anno Domini 1617. Nagodnak igaz io akarattal szoll Bethlen Gabor m. p. Az Szentseges Mahumet szent Prophetanak szentseges hwtimek és teoruenienek minden Mufftiak, Kadiak és Kadaliskerek felet való beolcs igazgatoianak; az Tekintetes és Nagos Muffti Effendinek, nekem mindenben beocswletes Vramnak szerelmes Apamnak.

Hogy ennek Eredetije Méltóságos Báró Vajai Vay Miklós Generál Úr által, a' Magyar Nemzeti Museumba bé tétetett ezzel bizonyitom. — Pesten Martius 19^{ikén} 1824. Haliczky Antal, a' nemzeti Museum egyik Őrzője.

Közli THAISZ ANDRÁS.

Napkeleti jeles mondások.

1.) Ha fákat nevelsz, azok táplálni; ha embereket, azok emészteni fognak tégedet.

2.) Titkodnak csak egyetlen egy megbizottja legyen, ezen megbizott pedig te magad légy.

3.) A' bolond barát rosszabb, mint az okos ellenség.

4.) Három dolgot csak a' maga idejében lehet észrevenni: a' bátorságot — a' veszedelemben, az okosságot — a' haragban és a' barátságot — a' szükségben.

5.) A' szónak, mellyet még ki nem mondottál, te vagy az ura; ha egyszer ajakadon kirepül, a' lesz uraddá.

6.) A' derék ember rendszerint honjában olyan, mint az arany a' salak között.

7.) Ha a' fősvényesség által a' szerentse kerekére emeltetél: akkor a' vidámság elfut, a' barátság panaszkodik, a' hűség reszket.

A' halovány gond, az irigység's egyéb vétkek könnyen felmásznak magas helyedre.

8.) A' gondos vizsgálódás által a' tudomány, a' könnyenhipés által a' tévelygés nevelkedik.

9.) Minekelőtte házat bérelsz, kérdezd: kik lesznek szomszédid; minekelőtte utra indulsz, kérdezd: kik lesznek uti társaid; minekelőtte beszélsz vagy irsz, kérdezd: kik fognak hallani 's olvasni.

10.) A' despotának barátja, az irigynek nyugalma, a' hazúgnak betsülete nintsen.

11.) Könnyelmű! azt akarod, hogy szives barátomnak tartsalak? légy elébb magad magadnak barátja.

12.) *Egy mese:*

„Nektek is anyátok leszek” ezt kiáltá fejedelmi kegyelme teljességéből harsányan egy strutzmadár a' körülötte lévő madaraknak. Ezek ezt sziszegék vissza: „Hagyjon bennünket békével szomszéd aszszony, ott a' homokban már elég gyermekei hevernek a' vak szerentsére bizatva.”

Főbb igazítások.

2 lap. 4 sor fel. o. tudósságával — u. o. 8 s. f. Casaubon — 12 lap. 6 s. a. elutazott — 13 l. 17 s. a. keresztül — u. o. 12 s. a. eloltotta — 14 l. 19 s. a. képzetének — 22 l. 19—20 s. a. született — 25 l. 11 s. f. gyászhely — 33 l. 17 s. a. tulaprólékosság — 49 l. 16 s. a. Francziák — u. o. 2 s. a. órányira — 58 l. 9 s. a. barlangból — 72 l. 3—4 s. a. legerősebb — 73 l. 18. s. a. mind a' kettő — 80 l. 17 s. f. embereknek — 84 l. 16 s. f. nem nem helyett olv. nem — 87 l. 10 s. a. engedelem — 105 l. 2. s. a. követ el — 111 l. 1 s. f. rimeiket — 112 l. 3 s. a. valami után elmarad a' komma — 128 l. 16 s. f. gyülekezet — 130 l. 9. s. a. curvis — 135 l. 18 s. f. in — 142 l. 19 s. a. neveltetett.

